

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA SPOLEČENSKÝCH VĚD

OSVOBOZENÍ JINDŘICHOHRADECKA V KVĚTNU
1945

THE LIBERATION OF JINDŘICHŮV HRADEC REGION IN MAY 1945

D i p l o m o v á p r á c e

Autor diplomové práce: Tomáš Svoboda

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jan Podlešák

katedra společenských věd PF JU

České Budějovice

2008

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych chtěl poděkovat především panu PhDr. Janu Podlešákovi z katedry společenských věd PF JU za odborné vedení práce a cenné připomínky k ní. Dále pracovníkům jindřichohradeckého muzea, panu PaedDr. Františkovi Fürbachovi za odborné konzultace a paní PhDr. Štěpánce Běhalové, Ph.D, za ochotu a poskytnuté informace v muzejní knihovně. Také bych chtěl poděkovat zaměstnancům SOkA Jindřichův Hradec, jmenovitě paní ředitelce PhDr. Heleně Hálové, za vstřícný přístup mimo badatelské dny a paní Mileně Šrámkové za trpělivost při hledání archiválií. Můj dík patří také panu Bohumilu Rodovi, starostovi obce Jarošov nad Nežárkou, za zapůjčení velkého množství materiálů. Dále panu Vladimíru Kosovi, Mgr. Petře Havlové, zaměstnancům Národního archivu v Praze a všem zaměstnancům obecních úřadů, kteří mi umožnili nahlédnout do obecních kronik. Pokud jsem snad s poděkováním na někoho zapomněl, předem se omlouvám.

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně a pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 20.4. 2008

.....

podpis

ANOTACE

Diplomová práce na téma „Osvobození Jindřichohradecka v květnu 1945“ je věnována závažnému tématu konce druhé světové války a osvobození regionu.

Nejprve je v práci stručně zmíněn historický kontext. Jsou zde připomenuty jak domácí, tak mezinárodní události. Následuje historický vývoj v regionu spojený s definováním území, na kterém jsou zmíněné události popisovány.

Těžiště práce spočívá v rekonstrukci událostí z jara 1945, a to z nejrůznějších pohledů. Tato hlavní část textu začíná seznámením s poměry válečné doby na Jindřichohradecku a pokračuje vylíčením průběhu květnového povstání na okrese. Následuje výklad průběhu osvobozování okresu, resp. postupu Rudé armády. Závěrečná část práce sleduje období bezprostředně po skončení války a některé následné závažné události v regionu. Pro dokreslení a upřesnění práce jsou na závěr připojeny přílohy, obsahující především dobové fotografie.

Práce vychází ze studia celostátní a regionální literatury a dobových pramenů (archivní materiál, dobový tisk, vzpomínky pamětníků, obecní kroniky).

ANNOTATION

The Diploma work “The liberation of Jindřichův Hradec region in May 1945” is concerned on serious subject of the end of the second world war and liberation of the region.

At first there is briefly described the historical context. There are mentioned both national and international events of that time and the historical development of the region connected with the defining of its borders.

This diploma work is focused on the reconstruction of the events happening in spring 1945 from different points of view. There is introduced the situation of the war period in Jindřichův Hradec region. Then there is described the reconstruction of the uprising in this region and there is the description of the procedure when the region was liberated including the progress of Red Army. The final part is focused on the period after the end of the war and the following events in this region. To complete and support the work there are enclosures mostly contemporary photographs.

The work is based on studies of both national and regional literature and contemporary sources (archive materials, contemporary prints, memories of the witnesses, local cronicles).

OBSAH

ÚVOD	7
I. HISTORICKÝ KONTEXT	9
1.1 Vše začalo na počátku 30. let... ..	9
1.2 Situace v předmnichovském Československu.....	10
II. JINDŘICHOHRADECKO	13
2.1 Historie osídlení	13
2.2 Územní a správní vývoj.....	15
III. KONEC VÁLKY NA JINDŘICHOHRADECKU	19
3.1 Vojsko-politická situace ve světě	19
3.2 Události na Jindřichohradecku	20
3.2.1 Sbírký	22
3.2.2 Školy.....	22
3.2.3 Zajatci v německých obcích	23
3.2.4 Uprchlíci	23
3.2.5 Vojská situace.....	26
IV. KVĚTEN 1945	33
4.1 Úvodem	33
4.2 Povstání českého lidu	33
4.3 Povstání na Jindřichohradecku	35
4.3.1 Povstání v Jindřichově Hradci.....	35
4.3.2 Povstání v Jarošově nad Nežárkou	46
4.3.3 Povstání ve Strmilově.....	48
4.3.4 Povstání v Lomnici nad Lužnicí.....	49
4.3.5 Povstání v Třeboni	51
4.3.6 Povstání v Suchdole nad Lužnicí	54
4.4 Osvobození Jindřichohradecka	56
4.4.1 Osvobození českých zemí	56
4.4.2 8. květen	58
4.4.3 9. květen	59
4.4.4 10. květen	70
4.5 Zápisy v kronikách	70
4.6 První dny svobody, návrat některých občanů perzekvovaných nacisty.....	72
V. VYSÍDLNÍ NĚMCŮ	75
5.1 První vlna	75
5.2 Divoký odsun	76
5.3 Odsun schválený postupimskou konferencí.....	78
5.4 Následky odsunu	79
VI. POVÁLEČNÉ VOJSKÉ TÁBORY	81
6.1 Zajatecké tábory	81
6.2 Tábory Rudé armády	82
6.3 Ostatní tábory	83
VII. ZÁVĚR	84
CONCLUSION	86
XIII. POZNÁMKY A ODKAZY.....	88
IX. POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY	97
IX. SEZNAM PŘÍLOH.....	102

ÚVOD

Uplynulo již více jak šedesát let od doby, kdy se odehrály události popsané v této práci. Dlouhých šest desítek let, které s sebou přinesly mnoho nových a neméně významných událostí. Naše společnost od té doby prošla pozoruhodným vývojem. Když pomalu vyprchávalo opojení ze svobody a euforie vůči spojeneckým osvoboditelům našich zemí od nacistické poroby a útlaku, blížil se únor 1948. Veškeré úsilí, ideály, hodnoty a tradice z období První republiky byly přerušeny, převráceny a znehodnoceny. Stalo se tak právě v době, kdy nacistický útlak byl konečně poražen a kdy jsme po oněch šesti letech mohli znovu navazovat na dobu předchozí. Bohužel, nestalo se tak. Jak dnes všichni víme, od roku 1948 se československé dějiny psaly poněkud jinak. A byly to právě události z jara roku 1945, které k tomu nemalou částí také přispěly.

Pravda, ne vždy jsme to byli my, kdo mohl bezpečně řídit chod věcí a ovlivnit tak běh dějin. Často se události vyvíjely ruku v ruce s mocenskými a mezinárodními zájmy světových velmocí. Není však účelem této práce zabývat se touto problematikou, ať už je jakkoli zajímavá. O tom necht' pojednávají jiní a fundovanější. Bezpochyby už mnoho takových prací napsáno bylo a ještě bude. Chtěl jsem jenom připomenout, že z různých důvodů se dnešní generaci téma osvobození v roce 1945 může zdát jako příliš dávné nebo již zapomenuté, které už patří jenom do učebnic dějepisu. Ovšem právě naopak. Studium této doby nám umožňuje nacházet mnoho odpovědí na otázky související s následným i současným vývojem. Dosud existují témata, která dokážou ve společnosti vzbudit rozruch a se kterými jsme se dosud uspokojivě nevypořádali. Koneckonců stále žijí lidé, kteří tuto dobu pamatují nebo jí byli nějak ovlivněni, a právě s ohledem na ně jsou dodnes některé otázky problematické.

Jako téma své diplomové práce jsem zvolil právě události z jara roku 1945. Je to doba, která mě fascinuje svou výjimečností. Protože pocházím z jižních Čech - z Jindřichova Hradce, pokusím se zmapovat průběh osvobození na Jindřichohradecku a některé další významné události s tím související.

A proč jsem toto téma zvolil? Už delší dobu se o historii druhé světové války zajímám a čím dál víc mě přitahují události konce války a doby bezprostředně následující. Přestože jsem se v těchto souvislostech dosud o svůj rodný kraj

nezajímá, vím, že konec války na Jindřichohradecku není ještě úplně zpracován. Žádné významnější události se zde totiž nestaly, a proto zůstávají jižní Čechy obecně spíše na okraji zájmu historiků. Výjimkou jsou snad odsuny sudetských Němců z pohraničí, které se Jindřichohradecka samozřejmě také dotýkají. I této problematice bych se chtěl alespoň na regionální úrovni stručně věnovat.

Pokud se ještě vrátím k literatuře, je tady ještě jeden faktor, který bude jistě hrát důležitou roli. Většina prací vyšla ještě před rokem 1989, takže bude nutné k této literatuře přistupovat s určitým nadhledem, abychom dokázali oddělit dobové ideologické zabarvení. Nutno dodat, že literatury z této doby je celkem dost. Není divu, vždyť celé jihovýchodní Čechy osvobodila Rudá armáda. Věrohodnější publikace ovšem začaly vycházet až po roce 1989 a těch regionálních není mnoho.

Dodnes můžeme v našem okolí spatřit nejruznější pomníčky a pamětní desky se jmény těch, kteří tehdy padli. Dnes už si jen těžko dokážeme představit pohnutou dobu, ve které se to všechno stalo. Za nějaký čas pomníčky upadnou v zapomnění a jejich přítomnost už možná nikomu nic neřekne.

Tuto práci bych proto chtěl věnovat všem lidem, kteří tehdy zaplatili cenu nejvyšší!

I. HISTORICKÝ KONTEXT

1.1 Vše začalo na počátku 30. let...

Pokud se budeme chtít zabývat událostmi, které na Jindřichohradecko přinesl konec druhé světové války, resp. osvobození, musíme se vrátit v čase o několik let zpátky, abychom pochopili souvislosti. Místní vývoj nelze také reflektovat izolovaně, pouze v rámci regionu. Na veškeré dění, které předcházelo, je nutno nahlížet v širších souvislostech.

V roce 1932 se v Německu konaly parlamentní volby do Říšského sněmu (Reichstagu). Národně socialistická německá dělnická strana (NSDAP) získala tehdy 37,4 % hlasů.¹ Za dvanáct let existence strany to byl její první velký volební úspěch.² Do té doby mívala strana pouze kolem 4 % voličů.³ Velkou měrou se na stoupajících preferencích strany podílela hospodářská krize, která v Německu propukla v roce 1929. Dalo by se říct, že národní socialisté (nacisté) dokázali vytěžít svůj úspěch právě ze všeobecně velmi těžké situace, ve které se Německo tehdy bezesporu nacházelo.

Na konci ledna 1933 byl v Německu jmenován Adolf Hitler říšským kancléřem. Příslahu skládal 30. ledna 1933 do rukou stárnoucího prezidenta Paula von Hindenburga. Nutno dodat, že se tak stalo zcela legálně, v souladu s tehdejší německou ústavou. Hitler a jeho národní socialisté tím získali veškerou moc do svých rukou a začali ji náležitě uplatňovat. Byly zaváděny nové zákony, staré se naopak rušily. Začalo masové zatýkání lidí, kteří byli pro režim nepohodlní. Komunisté, demokraté, ale také Židé začali být pronásledováni. Pro některé lidi tak začalo být v Německu příliš nebezpečno, proto mnozí emigrovali. V řadě případů poskytl azyl německým emigrantům také Československo. Nacisté tak postupem času získali neomezenou kontrolu nad veškerým děním v Německu. Došlo k porušení versailleské dohody a odmítnutí válečných reparací. Bylo obsazeno demilitarizované Porýní a Německo obnovilo válečný průmysl. Celkový hospodářský růst zaznamenal silné oživení a z Německa se postupně stávala velmoc. Velký zvrát nastal také v zahraniční politice. Německo začalo nárokovat území ztracená výsledkem první světové války. Vnější politika začínala mít stále více nátlakový charakter, uplatňující mocenské zájmy.

Tento kurz se jenom přiosťoval. Důsledkem byly zhoršující se mezinárodní vztahy ke konci 30. let.

12. března 1938 došlo k tzv. anšlusu Rakouska. Vojenskou silou bylo dosud neutrální Rakousko připojeno k Německu. Zahraniční politika Třetí říše se nyní soustředila na problémové oblasti Sudet v Československu, kde žilo převážně německé obyvatelstvo. Tento spor vyvrcholil ještě tentýž rok na konferenci v Mnichově. Výsledkem jednání čelných představitelů Německa, Velké Británie, Francie a Itálie bylo rozhodnutí o podstoupení Sudet ve prospěch Německa. Tato dohoda vešla do dějin pod nechvalným názvem „mnichovský diktát“. Na jaře příštího roku, 15. března 1939, bylo německou armádou obsazeno zbývající území českých zemí. Můžeme beze zbytku konstatovat, že tato malá země byla světovými velmocemi obětována ve jménu zachování míru v Evropě. Expanzivní německé politice tak měl být učiněn konec.

Ve skutečnosti tomu bylo právě naopak. Už v dubnu 1939 vyhlásil Hitler směrnice k plánu „Fall Weiss“ neboli plánu vojenského napadení Polska. Pod záminkou zhoršujících se německo-polských vztahů zaútočilo Německo 1. září 1939 na Polsko. Jeho spojenci už na sebe tentokrát nenechali dlouho čekat a 3. září vyhlásila Francie a Velká Británie válečný stav s Německem. V Evropě tak začala druhá světová válka, která trvala dlouhých šest let.

1.2 Situace v předmnichovském Československu

Nejenom v Evropě, ale také v tehdejší Československu vzrůstalo ve 30. letech napětí. Je nutné připomenout, že Československo bylo tehdy mnohonárodnostním státním útvarem. Kromě Čechů a Slováků zde žili také Němci, Maďaři, Poláci a podkarpatští Rusíni. Příslušníci těchto národností žili především v pohraničních oblastech. Počty obyvatel hlásících se k cizí národnosti zde často výrazně převyšovaly počty českého a slovenského obyvatelstva. Právě tato skutečnost se do značné míry podílela na zvyšujícím se napětí v Československu.

Z tabulky v příloze č. 1 jasně vyplývá další zajímavý fakt, který měl vliv na vývoj událostí. Němci byli hned druhou nejpočetněji zastoupenou národnostní skupinou v Československu. Poté, co se v Německu dostali k moci nacisté, získala většina českých Němců potřebnou politickou oporu a narůstaly požadavky na odtržení Sudet od Československa. Oporou pro německé obyvatelstvo byla také

Sudetoněmecká strana (SdP) Konrada Henleina.⁴ Ve volbách v roce 1935 získala tato strana značný úspěch. Například v tehdejší politické okrese Jindřichův Hradec získala SdP 41 636 hlasů.⁵ Stala se tak zde druhou nejsilnější stranou. Až doposud byly česko-německé vztahy na dobré úrovni. Bez problému fungoval příhraniční styk, takže obě strany mohly cestovat za hranice ke svým sousedům. Češi a Němci zde žili vedle sebe.

V druhé polovině 30. let se situace v pohraničí začala výrazně zhoršovat. V důsledku snah SdP se ze sudetoněmecké otázky stal mezinárodní problém. Československo se tak na mezinárodním poli dostávalo do stále svízelnější situace. Zahraniční politika státu v čele s dr. Edvardem Benešem se proto již dříve snažila najít vhodné zahraniční spojence. V roce 1935 bylo proto uzavřeno československo-sovětské spojení, vázané na Francii. Tendence západních států se ovšem nesly v duchu politiky usmírování. Po roce 1937 už byla československá vláda ochotna učinit i značné ústupky vůči německým požadavkům.

Přesto v letech 1936-1938 došlo vlivem zhoršující se mezinárodní situace k budování mohutného systému pohraničního opevnění, které mělo dočasně zabránit případnému vstupu cizích vojsk na naše území a poskytnout tak čas potřebný ke spojenecké pomoci. Stavba opevnění měla na život v pohraničí velký vliv. V této souvislosti došlo k tomu, že dříve volně přístupná území se nyní stala zakázanými pásmy, kde platil pouze omezený pohyb obyvatel. Na hranicích docházelo k velkému pohybu lidí. Přicházeli sem dělníci najatí na stavbu pevností a také vojáci. Někteří lidé naopak ze strachu před nebezpečím raději odcházeli do vnitrozemí. Mohutné stavební práce související s opevňováním hranic také často výrazně změnily ráz místní krajiny. To vše se značnou nelibostí sledovali sudetští Němci. Nejinak tomu bylo i na Jindřichohradecku.

Po anšlusu Rakouska v roce 1938 nastala situace, která byla pro Československo ještě nepříjemnější. Ze tří stran nás nyní obklopovaly hranice Třetí říše, která se netajila svou výbojnou politikou, zaměřenou proti Československu. K vyhlášení česko-německých vztahů došlo na konci května 1938, kdy byla vyhlášena částečná mobilizace čs. armády. Za hranicemi státu se v průběhu května začaly shromažďovat německé ozbrojené síly. Dne 22. května se totiž v Československu konaly obecní volby a došlo k obavě, že provokace českých Němců spojené s volbami poslouží jako záminka wehrmachtu pro překročení hranic.⁶

Ke zrušení tohoto stavu došlo až 13. června, kdy byla odvolána ostraha hranic. Atmosféra v Sudetech však zůstala dále napjatá.

Dějiny první republiky končí v posledních zářijových dnech roku 1938, kdy byla vyhlášena všeobecná mobilizace tímto dokumentem:⁷

Opis vládní vyhlášky

č.183/1938 Sb.z. a n. ze dne 23. září 1938, o vstupu státu do branné pohotovosti (mobilizace)

Vláda republiky Československé vyhláší podle §57. odst.1 a 3 zákona ze dne 13. května 1936, č. 131 Sb.z. a n., o obraně státu, den 23. září 1938, jímž byla nařízena presidentem republiky podle §23. branného zákona mobilisace, za den vstupu státu Československého do branné pohotovosti.

Jan Syrový v.r.

Celé pohraničí bylo obsazeno složkami čs. armády a všichni s napětím očekávali následující události. Všeobecná mobilizace trvala celý týden. Bohužel, přes veškeré snahy zachovat Československo, přes všechno odhodlání občanů bránit svou vlast, došlo 30. října k podepsání mnichovského diktátu, a to bez československé přítomnosti...

II. JINDŘICHOHRADECKO

2.1 Historie osídlení

Počátky osidlování dnešního území Jindřichohradecka slovanskými kmeny můžeme datovat do 8. století.¹ Svědčí o tom například pozůstatky žárového pohřebiště, které můžeme nalézt v lese nedaleko Staňkovského rybníka. Vzhledem k charakteru zdejší krajiny, kde převládal pralesní porost, zpočátku osidlování zaostávalo za vnitrozemím. Situace se zlepšila až ve druhé polovině 13. století v souvislosti se zakládáním hradů a hradišť. Slované se však neusadili jen na území dnešních Čech, ale zakládali osady i jinde. Dokladem mohou být názvy některých současných měst a obcí v Rakousku, které vznikly poněmčením původního slovanského názvu. Například Zwettl – Světlá, Weitra – Vitoraz, Schrems – Skřemelice.² Některé z těchto obcí leží dnes poměrně daleko v rakouském vnitrozemí, což dokládá fakt, o jak rozsáhlé území se jednalo. To samé ovšem platí i pro německé osidlování. Podívejme se například na název Nová Bystřice. První zmínka z roku 1175 hovoří o osadě Wistritz.³ Tento název vznikl zkomolením původně slovanského slova „Bystřice“, označující bystrý potok.⁴ Němečtí osadníci, kteří se v těchto krajích usazovali, byli ovšem mnohem početnější než osadníci slovanského původu. Vlivem toho postupně docházelo k asimilaci početně slabšího slovanského obyvatelstva. Během několika set let trvajících historického vývoje zde vzniklo smíšené česko-německé osídlení, které bylo pro tuto oblast specifické až do 30. let 20. století.

Jindřichohradecko bylo již od dávných časů poměrně významnou oblastí českých zemí. Jednalo se o strategickou oblast, kde se stýkaly hranice tří tehdejších zemí Čech, Moravy a Rakous. Díky této poloze tudy probíhala důležitá obchodní stezka mezi Vídní a Prahou, která značně přispěla k rozvoji v regionu. Na přelomu 12. a 13. století dochází vlivem obchodního ruchu ke značnému rozvoji hradeckého panství a Jindřichův Hradec se tak později stává centrem několika okolních panství.⁵ V této době byl také založen německý hrad Landštejn, který plnil funkci hraniční pevnosti na rakousko-moravsko-českých hranicích.⁶ Kromě samotného názvu hradu (Zemský kámen) svědčí o tom dodnes i jméno nedaleké obce Pomezí, ležící na tehdejší hranici. Právě v okolí Landštejna procházela důležitá obchodní stezka. Na území jihovýchodních Čech byla zakládána i další neméně významná sídla, která

měla podobnou funkci. Z těch nejvýznamnějších uveďme Stráž, Třeboň, Nové Hrady a samozřejmě i Jindřichův Hradec, o kterém se od roku 1293 píše jako o městě.⁷ Zmiňovaná obchodní stezka, která tudy vedla, zvýšila důležitost Hradce, a tak bylo město po Praze hned druhým největším v Čechách.⁸ V 15. století se stal Hradec významným centrem protihusitské opozice, proto byl několikrát obléhán nepřátelskými vojsky, ovšem neúspěšně. Hůře opevněná pohraniční Bystřice byla Janem Žižkou vypálena a nově vzniklá osada nese název Nová Bystřice.⁹

Vlivem habsburské politiky došlo ke spojení českých zemí s Rakouskem a Jindřichohradecko tak ztratilo svoji strategickou důležitost. Jisté napětí, které bylo pro pohraničí vždy typické, opadlo. Nyní bylo veškeré území součástí téhož státu, naposledy rakousko-uherské monarchie a nebyl již důvod střežit hranice. Problémy znovu nastaly po ukončení první světové války v Evropě. Mnohonárodnostní celek Rakousko-Uhersko, které bylo vedle Německa na straně poražených, bylo již neudržitelné a rozpadá se. Na jeho místě vznikají nové samostatné státy. V roce 1918 tak vzniká samostatné Československo.

Hraniční území na Jindřichohradecku, které do té doby dělila pouze pomyslná hranice podle převažujícího zastoupení české nebo německé národnosti, bylo najednou striktně rozděleno pevnou státní hranicí mezi Rakouskem a Československem. Na Jindřichohradecku byla stanovena podle staré historické hranice, známé již v 16. století. Úsek státní hranice v okolí Staňkovského rybníka byl dokonce téměř identický s hranicí, která zde byla vytyčena již v roce 1175.¹⁰ Dodnes se jedná o jeden z nejstarších úseků hranice současné České republiky. Jestliže na Jindřichohradecku byla státní hranice stanovena historicky, na Třeboňsku tomu bylo právě naopak. Důvodem bylo území, které se nacházelo jihovýchodně od Suchdola nad Lužnicí, tzv. Vitorazsko (podle názvu města Weitra - Vitoraz). Do 12. století byli původními obyvateli Vitorazska Slované. Se silícím německým vlivem se stalo Vitorazsko součástí Rakouska. Přesto se zde v některých městech jako Litschau (Ličov), Weitra (Vitoraz), Schrems (Skřemelice) udrželo česky mluvící obyvatelstvo, které ještě odolávalo germanizaci.¹¹ V roce 1919 proto o Vitorazsku jednala česká delegace ve francouzském Saint Germainu.¹² Výsledkem jednání byl určitý kompromis. V roce 1920 nakonec připadlo Československu území, které bylo ovšem mnohem menší, než bylo původně požadováno. Získané území o rozloze 113 km² s 12 tisíci obyvateli se nacházelo jižně od potoka Dračice u obce Klikov až k Českým Velenicím (Gmündu).¹³ Průběh státní hranice zde byl místy určen jednoduše podle

pravítka. Některé rakouské vesnice se tak octly v Čechách a naopak. V celém pohraničí opět vzrostlo určité napětí, které pak vyvrcholilo na konci 30. let.

2.2 Územní a správní vývoj

Pokud se budeme chtít zabývat událostmi, které souvisejí s osvobozením Jindřichohradecka, musíme nejdříve definovat velikost území, které si pod pojmem Jindřichohradecko představíme.

Již od roku 2001 je Jindřichohradecko součástí vyššího územně-samosprávního celku, tedy Jihočeského kraje. Veškeré správní orgány na krajské úrovni dnes sídlí v krajském městě, tedy v Českých Budějovicích. Stalo se tak po přijetí Zákona o krajích v rámci reformy územní veřejné správy a snahy decentralizovat státní správu v České republice.¹⁴ Dnes však stále chápeme Jindřichohradecko jako území, které vymezoval dřívější okres Jindřichův Hradec. Tak jej také budeme chápat i v následujícím výkladu. Důvod je prostý. Vývoj tohoto území byl totiž v minulosti poměrně složitý, což by nám jen komplikovalo práci.

Jedná se tedy o poměrně rozsáhlé území, které je z jihu vymezeno státní hranicí s Rakouskem (blíže se o vývoji této části státní hranice zmiňuji v předchozí kapitole), a sice mezi Českými Velenicemi na jihozápadě a Deštnou na jihovýchodě. Západní hranici tvoří pomyslná spojnice České Velenice - Suchdol nad Lužnicí – Třeboň – Ponědraž - Kardašova Řečice. Severní hranici okresu pak tvoří obce Deštná - Horní Radouň - Nová Včelnice – Studená - Dačice. Na východě probíhá hranice přibližně v linii Budeč – Třebětice - Staré Hobzí - Deštná. Bývalý okres Jindřichův Hradec tedy sousedil s okresy České Budějovice, Tábor, Pelhřimov, Jihlava, Třebíč, Znojmo a na jihu s již zmiňovaným Rakouskem.

Důležitým mezníkem, který měl velký vliv na současnou podobu Jindřichohradecka, byl tzv. revoluční rok 1848 a s ním spojené změny v rakouské veřejné správě. V roce 1849 byla nově ustanovena okresní hejtmanství. Na Jindřichohradecku tehdy vznikla dvě hejtmanství. Dačické hejtmanství, které spadalo pod krajskou vládu v Brně, se skládalo ze soudních okresů (dále jen s. o.) Dačice, Jemnice a Telč. Hejtmanství Jindřichův Hradec, které bylo rozděleno do s. o. Jindřichův Hradec, Nová Bystřice, Třeboň a Lomnice nad Lužnicí, spadalo pod krajskou vládu v Českých Budějovicích.¹⁵ Toto správní rozdělení se až na malé změny zachovalo do roku 1867, kdy byla přijata nová ústava (č. 144/1867).¹⁶ V jejím

důsledku došlo ke sloučení soudních okresů a vznikly nové územní obvody. Jejich sídlem se staly Dačice, ke kterým byly připojeny s. o. Jemnice a Telč, dále Jindřichův Hradec připojením s. o. Nová Bystřice a Třeboň, ke které připadly s. o. Lomnice nad Lužnicí a s. o. Veselí. Pro úplnost ještě uvedu, že později, v roce 1896 byl Dačickému hejtmanství odebrán s. o. Jemnice, který byl nově přidělen k hejtmanství Moravské Budějovice.

Když v roce 1918 vznikla samostatná Československá republika, k žádným významným změnám již nedošlo. Pouze okresní hejtmanství byla přejmenována na okresní správy politické a dále pak v roce 1927 na okresní úřady.¹⁷

Jindřichohradecko (ve smyslu novodobého okresu) bylo tedy stále rozděleno na tři politické okresy Dačice, Jindřichův Hradec a Třeboň. Jediná územní změna, která po roce 1918 na Jindřichohradecku proběhla, bylo přidělení oblasti Vitorazska k ČSR, pod okres Třeboň (blíže o tom v předchozí kapitole).

Uspořádání okresů ovlivnily až události roku 1938. Pod vlivem mnichovské dohody připadlo celé pohraničí k Rakousku (tehdy nazývaném Ostmark). V politickém okrese Jindřichův Hradec šlo o území Novobystřicka, v p. o. Třeboň o území Vitorazska a od p. o. Dačice bylo odebráno Slavonicko. Okupované území přešlo k dolnorakouské župě Niederdonau se správou ve Vídni.¹⁸ Je nutné podotknout, že vlivem předchozího připojení Rakouska k Německu (tzv. anchlussu) stalo se toto území součástí Třetí říše. Dne 14. března 1939 vzniká samostatný Slovenský stát, který uzavírá s Německem „Ochrannou smlouvu“. V oblasti vojensko-politické se tak Slováci oficiálně postavili na stranu Německa. O den později byla vyhlášena nezávislá republika Karpatská Ukrajina. Během několika dní bylo celé toto území obsazeno maďarskými vojsky. 15. března, vstoupila německá vojska na zbytek okleštěného území českých zemí. Okupace českých zemí tak byla úplná a s tím tedy zaniká i samostatné Československo. Místo toho vzniká Protektorát Čechy a Morava (Protektorat Böhmen und Mähren).

Hranice protektorátu zůstaly ve stejné podobě, jak byly změněny po roce 1938. Podstatné změny pro Jindřichohradecko přineslo vládní nařízení č. 389/ 1940.¹⁹ S platností od 1. 11. 1940 byly vlivem této směrnice zrušeny okresní úřady v Dačicích a Jindřichově Hradci. Místo toho vznikl okresní úřad v Kamenici nad Lipou a Telči. Převážná část území Dačicka a Jindřichohradecka tak přešla pod okres Telč a Kamenice nad Lipou. Zbytek Jindřichohradecka, konkrétně jihozápadní část se Stráží nad Nežárkou, připadla pod okres Třeboň. Krajská příslušnost Třeboně

zůstala i nadále v Českých Budějovicích, zatímco Jindřichův Hradec připadl pod třebečský kraj. Zajímavý je i fakt, že obce na Jindřichohradecku, které přešly pod okres Telč, byly vyčleněny z působnosti Zemského úřadu v Praze a nově připadly pod Zemský úřad v Brně. Ve své podstatě tak došlo k posunutí historické česko-moravské zemské hranice, která se táhla od rakouských hranic na sever, mezi Starým Městem pod Landštejnem a Slavonicemi.

Kolem Jindřichova Hradce probíhala hranice protektorátu hned ze tří stran. Město se tak až do konce války stalo jakýmsi českým poloostrovem. Mezi německy mluvícím obyvatelstvem se dokonce objevoval příznačný název „die Tschechische Sprachinsel“. Místy přitom hranice ležela v těsné blízkosti města. Nastala tak zajímavá situace. Některé obce, které byly doslova na dohled od města (dnes už třeba tvořící součást J. Hradce), se najednou ocitly nejen za hranicemi okresu, ale i za hranicemi protektorátu. Obce jako Dolní Radouň, Radouňka, Děbolín, Buk, Horní Pěná, Hospříz atd. staly se tímto součástí Třetí říše. Pro občany Jindřichova Hradce, tedy pro občany protektorátu, začal platit zákaz navštěvovat okolní obce, které se nyní nacházely v říši. Paradoxní situace nastala v nedaleké obci Políkno. Přestože zde žili převážně Češi, připadla obec k říši, aby došlo k propojení tohoto území s jižním výběžkem u Lodhěrova. Již dříve, vlivem česko-německého soužití, existovaly názvy některých obcí dvojjazyčně. Do roku 1938 šlo především o obce v pohraničí (např. Vyšpachy - dnes Bílá, Žiřpachy - dnes Blato atd.). Po obsazení Sudet a následně po vzniku protektorátu došlo k přejmenování většiny českých názvů obcí na německé (viz přílohu č. 2).²⁰

Jediné spojení s protektorátem zajišťoval hradeckým občanům úzký koridor široký pouze několik kilometrů. Jednalo se o pásmo kolem státní silnice k Jarošovu nad Nežárkou, které se táhlo severovýchodním směrem. Historik a kronikář města dr. Jan Muk uvádí: „Z devíti silnic osm jich končilo ve vzdálenosti 1-2 km od města u pohraničních závor...“²¹ Nové uspořádání zasáhlo také železniční spojení. Trať Veselí nad Lužnicí – Jihlava protínala území Říše. Úzkorozchodná trať (tzv. lokálka) J. Hradec – N. Bystřice „končila“ asi tři kilometry za městem. Trať lokálky J. Hradec – Kamenice nad Lipou vedla v podstatě po hranicích protektorátu.

Po osvobození Jindřichohradecka Rudou armádou v květnu 1945 přestalo platit i uspořádání z doby okupace. Od 15. května byl obnoven politický okres Jindřichův Hradec a hranice na Jindřichohradecku se vrátily do své předmnichovské podoby.²² Tato skutečnost přinesla určité komplikace například některým četnickým stanicím

na okrese. V Památníku okresního četnického velitelství Jindřichův Hradec se o tom píše: „...*ihned vyhlásil* (Okresní národní výbor - pozn. autora) *okres v původních hranicích předmnichovských. V té době byla nejsvízelnější situace, ježto zdejší stanice Jindř. Hradec, Jarošov n. Než., Kunžak a Strmilov patřily do obvodu ZV (Zemského velitelství - pozn. autora) v Brně. Prvý čas bylo zde slyšeti, že Jindř. Hradec patří k velitelství oddělení Tábor. Odtud také došlo několik případů. Po nějaké době nastal písemný styk a nebylo známo, kam vlastně okres patří.*“²³

V Jindřichově Hradci, Dačicích a Třeboni vznikly národní výbory, které byly v podstatě nástupcem prvorepublikových okresních úřadů. Mnohé národní výbory byly ustaveny ještě před koncem války. Jejich působnost byla autorizována některými dekrety prezidenta republiky.

V roce 1948, resp. 1949, došlo znovu ke změnám státní správy. Okres Dačice se stal součástí Jihlavského kraje a Jindřichův Hradec s Třeboní připadly naopak kraji Českobudějovickému. Bylo zrušeno dosavadní územní členění na Čechy a Zemi Moravskoslezskou, a tudíž přestala platit i historická česko-moravská zemská hranice. Tento stav setrval v podstatě až do roku 1960, kdy došlo k redukci počtu krajů a okresů. Velká část území bývalých okresů Dačice, Třeboň a Jindřichův Hradec byla sloučena pod jeden společný okres Jindřichův Hradec. V takové podobě zůstal okres zachován až do roku 2000, jak už bylo uvedeno na začátku této kapitoly.

III. KONEC VÁLKY NA JINDŘICHOHRADECKU

3.1 Vojsko-politická situace ve světě

Od počátku roku 1945 již bylo jasné, že se válka nezadržitelně blíží ke svému konci a Německo bude poraženo. Tuto skutečnost si uvědomovalo i vrchní velení německých ozbrojených sil. Německá armáda jako celek ovšem podléhala pod přímé velení Adolfa Hitlera, který o konci války nechtěl ani slyšet a stále více se oddával nereálným představám. Jeho vize spočívaly v zázračných zbraních, které měly na poslední chvíli zvrátit válečné události ve prospěch Německa. Přestože už od září roku 1944 postupovali německým územím nejprve Američané od západu, později Rusové od východu, Hitler neustále hovořil o tom, jak se německý lid a armáda semkne a zasadí zdrcující úder nepříteli.

Poslední německý pokus o zvrácení událostí, byla pozemní ofenziva v Ardenách, která začala 16. prosince 1944 pod krycím názvem „Wacht am Thein“.¹ Operace byla do jisté míry úspěšná, protože došlo k částečnému zastavení postupu spojeneckých vojsk v oblasti. Vzhledem k početní a materiální převaze Spojenců však ofenziva zkrachovala a německý postup byl zastaven. Také poslední velká operace německých vzdušných sil proběhla s příchodem nového roku. 1. ledna 1945 provedla Luftwaffe operaci „Bodenplatte“, útok na spojenecká letiště v severní Francii, Belgii a jižním Nizozemsku. Operace byla přísně utajena a díky tomu dosáhla momentu překvapení. Na postup spojeneckých vojsk na západě už ovšem velký vliv neměla. Na západě, na jihu od Itálie, ze severu od Norska a také na východě ustupovala německá vojska pod spojeneckým tlakem. Dne 12. ledna zahájila Rudá armáda zimní ofenzivu na východní frontě a za necelý měsíc postoupila až k řece Odře.² Koncem ledna vstoupily také jednotky 4. ukrajinského frontu na území Slovenska. O něco později 26. února překročily první americké jednotky Rýn u Düsseldorfu.³ Na jaltské konferenci, konané ve dnech 4. až 11. února, bylo Spojenci stanoveno poválečné uspořádání Německa.⁴ Celý březen postupovali Spojenci proti sobě do středu Evropy. Na území Německa byly postupně obklíčeny a upadly do zajetí celé německé armády. Dne 13. dubna osvobodila Rudá armáda Vídeň.⁵ U Torgau na Labi došlo 25. dubna k prvnímu setkání amerických a sovětských vojsk. 27. dubna bylo jednotkami Rudé armády obklíčeno německé hlavní město. Do bitvy o Berlín bylo nasazeno 2,5 milionu vojáků.⁶ Navzdory tomu,

jak se situace vyvíjela, Hitler na válečných poradách v železobetonovém krytu pod říšským sněmem rozdával svým generálům nesplnitelné rozkazy, když operoval s armádami, které už tou dobou dávno neexistovaly. Do poslední chvíle věřil, že „nepřirozená“ koalice západních spojenců a Sovětského svazu se rozpadne. Došlo i k několika pokusům uzavřít separátní mír se Západem a otočit boj proti Sovětskému svazu - ovšem neúspěšně. Hitler nakonec se svou čerstvou manželkou Evou Braunovou spáchal 30. dubna sebevraždu. V závěti jmenoval své nástupce. Novým říšským kancléřem se stal dosavadní ministr propagandy Joseph Goebbels, který si ovšem vzal život následující den. Hitlerovým nástupcem a říšským prezidentem byl jmenován velkoadmirál Karl Dönitz, který také převzal veškerou iniciativu ve jménu Německa. Dne 7. května byl ve francouzské Remeši podepsán protokol o bezpodmínečné kapitulaci Německa na všech frontách, která měla vstoupit v platnost 8. května. Na Stalinův nátlak byla později podepsána ještě jedna kapitulace za účasti Sovětského svazu. Stalo se tak krátce po půlnoci 9. května v Berlíně. Tím definitivně skončila druhá světová válka v Evropě. Na mnoha místech se ale stále ještě bojovalo.

3.2 Události na Jindřichohradecku

Blížící se konec války ovlivnil také život na Jindřichohradecku. Do té doby se zde válka nijak zvlášť neprojevila. Lidé, kteří zde žili, dosud pocítili především změny, které způsobilo zabránění Sudet v roce 1938 a následná okupace spojená se zatýkáním vlastenců, příslušníků odboje, Židů a jiných „nepohodlných“ lidí. Dobový obraz se pokusíme poskládat z mozaiky jednotlivých kronik obcí na Jindřichohradecku, případně ze vzpomínek pamětníků.⁷ Při studiu těchto materiálů musíme mít ale na paměti fakt, že většina kronik byla před válkou zabavena, resp. obce musely své kroniky odevzdat příslušným úřadům, které je pak uložily v archivech. Veškeré zápisy z válečných let včetně osvobození byly proto dopisovány dodatečně po válce. Kronikáři si většinou vše zaznamenávali tajně a po válce své poznámky přepsali do kronik. Zápisy také většinou musel schválit národní výbor obce. Nenajdeme tedy žádné spontánní autentické zápisy z konce války a osvobození, nýbrž zápisy promyšlené a také ovlivněné pozdější dobou. Podle toho je třeba k těmto zdrojům také přistupovat.

Přestože se budeme zabývat událostmi v roce 1945, skutečná válka se vším všudy zasáhla významným způsobem Jindřichohradecko už v létě roku 1944. Tato

událost si zaslouží naši pozornost, proto se o ní stručně zmíníme. Dne 24. srpna 1944 došlo nad oblastí Jindřichova Hradce k leteckému střetnutí, které později vešlo ve známost jako „Bitva nad Jindřichohradeckem“. V odpoledních hodinách došlo v prostoru nad J. Hradcem ke střetu amerických bombardérů, vracejících se do Itálie z náletu na pardubické rafinerie, s německými stíhači, kteří startovali z území Rakouska. Rozpoutala se bitva, která je dnes považována za jednu z největších leteckých bitev druhé světové války nad českým územím. Během několika minut byly sestřeleny čtyři americké bombardéry B-24 Liberator a několik německých stíhaček Messerschmitt Bf 109 a Focke Wulf Fw 190. Nejenže všechny tyto letouny dopadly do okolní krajiny, ale byly tu také jejich osádky. Několika letcům se podařilo zachránit na padácích, jiní bohužel zahynuli. Tato významná událost by určitě zasloužila samostatnou kapitolu, ale vzhledem k tématu naší práce postačí jenom tato stručná zmínka. Ještě ke konci roku 1944 následovalo několik vzdušných útoků, především na železnici (viz kapitolu Vojenská situace).⁸

Už od zimy 1944/1945 lidé tušili, že válka spěje ke konci. Tento fakt již nemohla ovlivnit ani stupňující se německá propaganda, ani tlak německých okupantů, který neubíral na své síle. Podívejme se například, co ještě 4. května 1945 psaly provládní noviny Jihočeská jednota: „*Na protisovětské frontě soustředili bolševici své úsilí do jednotlivých dílčích úseků, aby si vynutili další postup... od Drážďan k Vídni byla fronta klidná... severně od Vídně vyvinuli bolševici větší úsilí... Na jižní Moravě, na Slovensku a ve Slezsku se nepřítel* (Rudá armáda- pozn. autora) *choval pasivně...*“⁹ Ti, kteří vlastnili rádiový přijímač, většinou tajně poslouchali cizí vysílání, takže si mohli udělat představu o reálné politicko-vojenské situaci ve světě. Aby bylo možné poslouchat vysílání ze Západu, bylo nutné rádio upravit. Nebylo to však nic těžkého. V přijímači stačilo obnovit tzv. „krátké vlny“. Dodnes někteří pamětníci (tehdy děti) vzpomínají, jak jejich rodiče poslouchali „Londýn“. Tyto zprávy se potom v ústním podání šířily dál mezi lidmi.

Zajímavý zápis můžeme najít v kronice obce Dolní Skrýchov, kde poslouchal zahraniční rozhlas pan Jan Tromler, který byl německého původu! „*S českého stanoviska sluší uvést případ Jana Tromlera, zedníka, č. p. 31, který ač původem byl Němec, hlásil se k Čechům... pilně poslouchal cizinu, zval k poslechu známé lidi ze sousedství a odposlouchávané zprávy rozšiřoval.*“¹⁰ Díky prokazatelnému vystupování proti okupantům bylo po válce Místním národním výborem uděleno panu Tromlerovi československé občanství a mohl tedy zůstat v Čechách.

3.2.1 Sbírký

Obecně můžeme říct, že konec války se všude projevil nedostatkem čehokoli. Především nedostatkem základních potravin. Už za války fungovalo tzv. řízené hospodářství, které se absolutně podřizovalo válečným potřebám. V rámci potravin existoval přidělový systém, který zaváděl potravinové lístky. Obyčejný člověk tedy neměl nárok na více jídla, než stanovila kvóta pro jednotlivé suroviny. V tomto prostředí samozřejmě kvetl černý obchod a šmelina, které byly přísně trestány. Na konci dubna 1945 se v Jindřichově Hradci vydávalo 12 600 potravinových lístků, z toho 9500 českých a 3100 německých.¹¹ Také nedostatek barevných kovů pro válečný průmysl pocítili i místní obyvatelé. Bohužel většinou na úkor místních památek. Důkazem jsou zápisy z kronik Třeboně a Dačic. V Třeboni bylo z kostelů odebráno celkem pět zvonů a dva cimbály. V Dačicích tři zvony o celkové váze téměř jedné tuny! Alespoň podle váhy tedy určitě nešlo o zanedbatelný zdroj. I na vesnicích byly odebírány malé zvony z kapliček. V Matějovci u Jarošova však byli rychlejší místní obyvatelé a svůj zvon ukryli do obecní váhy.¹² Díky nedostatku tradičních pohonných hmot byly používány alternativní zdroje. Především dřevoplyn, na jehož výrobu se těžilo dřevo téměř po celém okrese. Německé orgány organizovaly různé sbírky na německou brannou moc, na Červený kříž, na zimní pomoc, na sociální péči, na Říši, atd. Shánělo se úplně všechno - peníze, šaty, boty, železo, sklo, papír, guma, ale i například potraviny, léčivé byliny, kosti, pecky, atd.: „...sběry byly nařizovány přípisy úřadům, vyhláškami, plakáty, novinami a rozhlasem občanům. Ničení odpadků bylo prohlášeno za sabotáž; za spálení papíru hrozilo se i trestem smrti.(!)...obce byly povinny sebrané věci úředně stanovenému sběrači dopravit a dopravu tuto zaplatiti.“¹³ Běžně se používala fráze, že odpadky jsou cennou surovinou. V první polovině března byla v Jindřichově Hradci vyhlášena sbírka šatů pod názvem „Národ svým dělníkům“. Sběru se zúčastnily i školy, dokud nebyly uzavřeny.¹⁴

3.2.2 Školy

Ve většině obcí se tehdy nacházela škola. Velice často byl kronikářem místní učitel, proto je v kronikách poměrně dost informací týkajících se škol. Od konce roku 1944 se nevyučovalo ve většině škol. Nejprve byly zavírány malé školy na vesnicích (tzv. jednotřídky), odkud děti musely dojíždět do větších měst v okolí, kde školy

ještě fungovaly. Důvodem byl nedostatek uhlí, kterým se tehdy většinou topilo a s ohledem na zimní měsíce by vyučování tedy nebylo možné. Jinde zase nikdo nechtěl učit ze strachu, jako tomu bylo v Dolním Skrýchově.¹⁵ Později byly zavírány i školy městské, protože školní budovy byly proměněny v lazarety a ubytovny. Podobné využití čekalo většinu veřejných budov. Zajímavý osud měla budova obchodní školy (dnešní Obchodní akademie) v Husově ulici v Jindřichově Hradci, kam byli v březnu umístěni uprchlíci, poté zde byla polní nemocnice a v květnu bylo ve škole zřízeno velitelství Rudé armády.¹⁶ V gymnáziu, obchodní škole a v budově hejtmanství (dnešní budova městského úřadu) bylo umístěno chirurgické a infekční oddělení válečného lazaretu III/606.¹⁷ Děti školou povinné tak dostávaly pouze domácí úkoly. V kronice Jindřichova Hradce je zmínka o tom, že od března 1945 probíhala nepravdělná výuka v náhradních prostorách, např. po hostincích nebo na proboštství. Také v kronice nedaleké obce Roseč je zmínka, že škola byla obsazena, avšak vyučování pokračovalo v hostinci. Pravidelné vyučování ve školách bylo po celém okrese obnoveno až v průběhu června. Ze škol zmizel německý jazyk a místo něj se začalo vyučovat ruštině.

3.2.3 Zajatci v německých obcích

V mnoha obcích na Jindřichohradecku (tehdy německých) byli až do konce války ubytováni zajatci různých národností, kteří zde pracovali především v zemědělství. Jednalo se většinou o Francouze, Poláky, občany SSSR, ale v menší míře i o jiné národnosti.¹⁸ Zajatci byli ubytováni ve zvláštních pracovních táborech, jako tomu bylo v Nové Bystřici, kde asi 1200 zajatců bydlelo v dřevěných barácích, které byly postaveny na bývalém sokolském cvičišti.¹⁹ Menší skupinky zajatců byly umístěny přímo ve vesnicích, kde zajatci pracovali (viz přílohu č. 6).

3.2.4 Uprchlíci

S tím, jak se blížila fronta, začaly krajem proudit různé skupiny uprchlíků, kteří většinou mířili na západ. Nejprve se jednalo především o civilní obyvatelstvo z Horního Slezska, Východního Pruska, Maďarska a Rumunska, které prchalo před nebezpečím fronty, později přibývali němečtí vojáci a také ranění.

Souhrnně byli tito lidé nazýváni „národní hosté“. S tímto – téměř - termínem se můžeme setkat snad v každé literatuře věnující se dané problematice. Samotný název

je v podstatě výmysl tehdejší německé propagandy. Jako národní hosté byli označováni také ti lidé, kteří již dříve kvůli spojeneckým náletům opouštěli své domovy v Německu a stěhovali se do bezpečnějších míst v Protektorátu Čechy a Morava.

Čím více se blížila fronta a s ní i konec války, tím byla situace kritičtější. Hlavní cesty byly přeplněny nekonečnými zástupy lidí. Běžným dopravním prostředkem byl koňský povoz nebo obyčejný žebříňák, na kterém byly naloženy jen ty nejnnutnější věci. Někteří jedinci cestovali jenom na bicyklu. Za obyčejný bicykl se platilo vším, co bylo k dispozici. Např. v obci Mosty nabízeli Němci za jízdní kolo koně nebo kus chleba.²⁰ Do toho všeho se po silnicích začala přesunovat ustupující německá armáda se svou těžkou technikou. Zmatek často způsobovaly špatné směrové cedule, které Češi úmyslně otáčeli, aby tak dezorientovali ustupující vojáky. Na samém konci války kolem silnic hořela německá technika, kterou Němci nestačili evakuovat, a tak vše ničili, aby se nedostala do rukou Rusů. Na cestě mezi Albeří a Starým Městem tak hořela celá kolona německých aut.²¹ Vojáci odhazovali svoji výzbroj a výstroj a zbavovali se všeho, co jim bránilo v rychlém ústupu. Za takové situace začalo být mimo vesnice a mimo města poměrně nebezpečno. Krajem se potulovaly různé skupiny lidí, ať už uprchlíků, nebo vojáků na ústupu, proto se místní občané raději drželi blízko svých domovů. Z obavy před nebezpečím mnozí lidé na vesnicích budovali úkryty v nejbližším okolí, kam se na noc schovávali.

Dne 21. února přijel do Jindřichova Hradce první vlak s uprchlíky.²² Jednalo se o německé ženy, děti a starší muže ze Slezska. Celkem asi 1000 lidí bylo umístěno do místních obecných škol ve Štítného ulici a Na Příkopech. Další vlak přijel do města 3. března. Tito lidé byli ubytováni v budově Gymnázia Vítězslava Nováka, v již zmiňované obchodní škole a také na zámku. Později byli ubytováni po okolí u místních občanů. Uvádí se, že ve městě bylo tehdy na 4500 uprchlíků. Velká část těchto lidí byla později transportována dále na západ, především do Bavorska. Někteří v J. Hradci zemřeli a byli zde pohřbeni. Tito lidé s sebou často neměli žádné doklady, proto už asi nikdo nezjistí jejich totožnost. V dubnu přijelo do J. Hradce také několik aut s uprchlíky ze Slovenska. Kronika J. Hradce uvádí, že ze Slovenska přijel do města i jistý slovenský ministr Murgač. Z dostupných zdrojů však vyplývá, že žádný slovenský ani český ministr tohoto jména neexistoval. Do zámku se také v květnu nastěhovala rodina moravského zemského viceprezidenta JUDr. Karla Schwabeho a další úředníci z Brna a Ostravy (více o tom v kapitole Povstání na

Jindřichohradecku). Není divu, vždyť Jindřichův Hradec byl podle tehdejšího správního uspořádání téměř nejzápadnějším „moravským“ městem (historicky tomu tak samozřejmě není – viz kapitolu Územní a správní vývoj). V kronice J. Hradce je také zmínka, že přes město projížděly od východu autobusy a nákladní auta s německými uprchlíky z Moravy a přes noc jich tu bývalo až na 3000. Aby bylo možné zvládnout takové množství lidí, byli ubytováni i v zasedací místnosti radnice.²³

Na celém Jindřichohradecku byla situace stejná. Snad v každé větší obci můžeme v kronikách najít podobné zmínky. Tak například v Dačicích byl umístěn lazaret do budovy okresního úřadu a v měšťanské škole sídlilo německé velitelství. V Deštné byli od konce února ubytováni němečtí uprchlíci v místní škole. Počátkem dubna byli tito uprchlíci rozděleni po okolních obcích a ve škole je vystřídali vojáci. Ti Deštnou opustili až 8. května 1945. Také v nedaleké Rosičce bydlelo ve škole asi 20 osob. Ve škole byli ubytováni „národní hosté“ také v Kardašově Řečici a v Plavsku. V Přesece bylo 46 osob z okolí Ratiboře a Opole. V Kolencích bylo ubytováno 41 lidí. Jednalo se o raněné německé vojáky, kteří zde v lese těžili dřevo na výrobu dřevoplynu. Kronika obce Kojákovice zmiňuje zajímavý fakt, že uprchlíci, kteří sem přišli koncem dubna, byli představitelé maďarské šlechty. V kronice Nové Olešné se zase píše, jak s sebou přistěhovalci hnali i dobytek a ovce. V nedalekém Palupíně byl původním majitelům židovského původu zabaven velký statek. Díky německému správci se zde na konci války shromažďovalo poměrně velké množství uprchlíků z okupovaných území a také menší vojenské jednotky. Ještě před příchodem Rudé armády stačili narychlo porazit několik vepřů a zajistit si tak maso na další cestu. Všichni včetně správce potom utekli.²⁴ V Žirovnici byl obsazen Aunický hostinec a byla zde zřízena nemocnice se 120 lůžky.²⁵ V Majdaleně byla zabrána škola už o Vánocích 1944 a místo žáků sem přibyli dělníci, kteří pracovali na nedaleké železniční trati. Později dělníky vystřídali němečtí vojáci. Děti docházely místo školy do bytu pana Vavřince Čapka.²⁶

Když pomineme fakt, že všichni tito lidé museli být někde ubytováni, ať už se to místním líbilo, či nikoli, obrovské množství uprchlíků s sebou neslo i jiné problémy. Po těchto lidech zůstával všude nepořádek a špína. Zejména pokud se jednalo o později přicházející vojenské jednotky. Ty měly často velmi pokleslou morálku a poměrně často se oddávaly alkoholu. Většinou se vůči místním chovali povýšeně a pod hrozbou nejrůznějších trestů požadovali jídlo a jiné služby. Množily

se také případy krádeží a vloupání. V kronice Novosedel nad Nežárkou se píše, že se v místní škole ubytovaly jednotky SS a během tří dnů ji doslova zdemolovaly. Kronika obce Libořezy a Chlumeč u Dačic hovoří o tom, jak místní statkáři museli „národní hosty“ stěhovat vlastními povozy.²⁷ Ne vždy se ale uprchlíci a vojáci chovali k místním špatně. Jako doklad může posloužit zápis z kroniky obce Kostelní Vydří, kde byli ve škole a v zámku ubytováni Rakušané. Byli to většinou starší vojáci, kteří zde budovali uzávěry silnic a cest.²⁸

3.2.5 Vojenská situace

Již od 5. března se v okolí města začaly budovat zákopy. Jejich linie se táhla od Žižkových kasáren ke Špitálským a dále pak k Rudolfovu. Lidé, kteří viděli marnost německého počínání, hovořili o „Chwostkově linii“ (podle tehdejšího německého komisaře ve městě). Na všech důležitých komunikacích, které vedly do města, a také v některých ulicích se stavěly barikády proti tankům. Kvůli vytvoření tankové překážky byla také zatopena louka před škrobárnou. Denně zde bylo nasazeno 800 až 1000 lidí. Pracovalo se i o nedělích od půl osmé do půl páté. Dělníci byli vybíráni podle abecedy. Ke konci dubna proudily po Vídeňské ulici směrem do Rakouska kolony motorových vozidel, povozů a pochodujících vojáků maďarských, rumunských i chorvatských jednotek. I tato skutečnost dokazovala blížící se frontu.²⁹

Také nádraží v Jindřichově Hradci změnilo svoji podobu. 14. dubna přijel do města první vlak s raněnými.³⁰ Zřejmě od počátku dubna byla na poslední koleji umístěna speciální vlaková souprava s radiolokátorem Würzburg Riese.³¹ Dva tyto radary měly být umístěny na betonové podstavce, které byly vybudovány východně od obce Klášter (cca 25km jihovýchodně od J. Hradce). Zde měly sloužit k monitorování spojeneckých letadel. K realizaci tohoto záměru však vlivem blížícího se konce války již nedošlo. Není úplně jasné, jestli zde byl radar jenom odstaven, nebo opravdu plnil svoji funkci. Na dochovaných poválečných fotografiích z jindřichohradeckého nádraží je vidět několik zapřažených vagónů a na jednom z nich právě tento radar. Ve stanici také stály cisternové a muniční vozy. Celé nádraží hlídala protiletadlová baterie, tzv. flak.

Mezi obcemi Děbolín a Matná se v lese nacházelo velké skladiště pohonných hmot. Uvádí se, že zde bylo přibližně 166 000 l benzínu.³² Také v lese poblíž trati Suchdol nad Lužnicí - Třeboň se u strážního domku č. 15 nacházelo velké skladiště

nafty, benzinu a munice. V loveckém zámečku Jemčina bylo umístěno německé skladiště šatů, obuvi a další výstroje.³³

Spojenecké nálety

Skoro každý den bylo možné vysoko na obloze spatřit kondenzační pruhy od svazů spojeneckých bombardérů létajících ze základen v Itálii proti cílům v Německu. V případě špatné viditelnosti nad cílovou oblastí, tzv. oblastí shozu, měli spojenečtí letci určeny sekundární cíle, které se často nacházely na zpáteční cestě. Takto byly například bombardovány i České Budějovice. Jindy zase americká letadla z různých důvodů odhazovala přebytečnou munici, kterou nestihla shodit. Taková byla nejspíš i příčina události, o které se často hovořilo jako o „bombardování“ Jindřichova Hradce. Kolem 13:30 shodila americká letadla vracející se z náletu na Sasko několik pum, které dopadly na katastr Jindřichův Hradec. Kronika města hovoří o sedmi bombách, které dopadly v prostoru mezi nádražím a obcí Radouňka: *„...letadla shodila sedm bomb...u transformátoru na pole patřící k Radouňce, kde vyryly jámy až šest metrů hluboké a široké – úlomky létaly až na Čihákovu pilu, kde tlakem bylo rozbito 30 tabulek.“*³⁴

O týden později, 23. března, kolem poledne provedly spojenecké bombardéry nálet na České Velenice. Ve městě se totiž nacházely železniční opravny. Během asi třiceti minut dopadlo na město asi 3800 pum. Jenom na dílny opraven dopadlo asi 388 pum. Z celkového počtu 540 domů bylo náletem poškozeno 120 stavebních objektů (z toho asi 100 obytných). Bylo zničeno asi 400 bytových jednotek. Celkový odhad škod přesáhl 40 milionů tehdejších korun.³⁵

Pamětnice paní Růžena Gobyová na tuto událost vzpomínala: *„...Ačkoli náš dům stál celý kilometr od drážních dílen, byl zasažen dvěma bombami a kolem domu bylo dvanáct kráterů po dalších bombách. Když ustaly výbuchy, odvážily jsme se s kamarádkou jít se podívat do města, co se všechno stalo. To již příslušníci Todtovy pracovní organizace spolu s místními občany usilovně vyprošťovali z trosk živé i mrtvé. Sama jsem viděla, jak některé mrtvé vynášeli jen ve velkých prádelních hrncích. Z jiných zbyly jen holé ohořelé kostry. Všichni mrtví byli většinou znetvořeni k nepoznání. Mrtvé i jejich zbytky odváželi i odnášeli do českého kostela, kde pak je ti, co přežili – pokud to bylo vůbec možné, identifikovali...Mrtví byli uloženi jen v takových mělkých rakvích naskládaných jedna vedle druhé. Bylo jich nejméně*

150.“³⁶

K počtu obětí se ve svých vzpomínkách vyjádřil i další pamětník pan Jaroslav Duda: „*Jak jsem slyšel později z úst dobře informovaného člověka, těch obětí náletu nebylo jen asi 170, které měly pohřeb v Gmündu na náměstí, ale 1300.*“³⁷

Útoky hloubkařů

Ke konci války se na Jindřichohradecku objevilo i několik útoků tzv. hloubkařů. Jednalo se o spojenecké stíhací letouny, které z poměrně malé výšky útočily na vybrané pozemní cíle, především na železnici. K prvním dvěma útokům na Jindřichohradecku došlo už na konci roku 1944, 28. prosince. Ve 13:12 zaútočili dva hloubkaři na úzkokolejnou trať J. Hradec - Obrataň. Lokomotiva U 47.002 osobního vlaku č. 11955 byla napadena za zastávkou Nekrasín u dnes již nepoužívaného mostku přes potok Rosička (kilometrovník 10.86-11.031).³⁸ Protože vlak včas nezastavil, zahynul v něm průvodčí František Smrčka. Těžce zraněni byli strojvedoucí František Beseda a topič Jan Uchytíl a lehce vlakvedoucí Rudolf Koudelka. Z cestujících byly zraněny paní Hadrabová a paní Sedláčková. Všichni byli převezeni do nemocnice v Jindřichově Hradci. Dodnes tuto událost připomíná malý pomníček vedle čekárny v zastávce Nekrasín.³⁹ O pouhé dvě minuty později, tedy ve 13:15, zaútočili tito hloubkaři na nádraží v Popelíně. Bylo zničeno 15 prázdných odstavených cisternových vozů. Staniční kniha ze stanice Popelín a Depa Mezimostí (dnešní stanice Veselí nad Lužnicí) uvádí, že šlo o britské stíhací letouny Supermarine Spitfire.⁴⁰

Na Velikonoční pondělí 1. dubna byl napaden osobní vlak č. 1705 v čele s lokomotivou 354.719. Tento vlak vyjel v 10:45 z Mezimostí nad Nežárkou a směřoval do stanice Horní Cerkev. Asi v 11:45 zaútočilo na vlak spojenecké letadlo.⁴¹ Stalo se tak u mostu za zastávkou Rodvínov. Podle některých záznamů se jednalo o dvoutrupé stíhačky. Lze tedy soudit, že útočil americký letoun P-38 Lighting. Podle amerických záznamů ovšem tento den nad českým územím operovaly pouze letouny P-51 Mustang. Ve třech vagónech (Ci 40489, Ci 42882 a Ce 3-441) cestovali především příslušníci Wehrmachtu a Hitlerjugend.⁴² Všichni cestující se snažili uprchnout k blízkému lesu, takže nikdo z nich nebyl raněn. Strojvedoucí Vojtěch Vondruška a topič Josef Němec se snažili na poslední chvíli upustit páru. Z proděravělého skříňového kotle vytryskla vařící voda, která spolu se

žhavým uhlím způsobila oběma popáleniny a opařeniny třetího stupně. Navíc byli zřejmě zraněni úlomky kovu ze stěn topeniště. Místní občané je ihned ošetřili v hostinci U Steinhauserů a poté byli převezeni do nemocnice v Jindřichově Hradci. J. Němec zemřel ještě ten den. Jeho kolega svým zraněním podlehl 6. dubna. Byl pohřben v obci Bošilec. Tento vlak byl později vypraven znovu s náhradní lokomotivou č. 354.763 a v 15:50 byl u samoty Kanclov opět napaden. Podle kroniky J. Hradce tentokrát útočila tři americká letadla. Tentokrát nebyl nikdo zraněn. Koleje a pražce na kilometrovníku 30.0 (mezi J. Hradcem a Rodvínovem) byly poškozeny v délce 15 metrů. Zřejmě ta samá letadla zaútočila ještě tentýž den v 15:01 na odstavené cisternové vozy v Popelíně. Při náletu bylo zničeno 10 prázdných cisteren a bylo přerušeno elektrické a telefonní vedení. Nálet se obešel bez zranění.⁴³

Na trati mezi Třeboní a Chlumem u Třeboně byl ráno 22. dubna 1945 napaden osobní vlak č. 802. Lokomotiva byla vyřazena z provozu. Střely zasáhly i několik vagonů. Při útoku byl zabit 18letý Jaroslav Kubíček z Třeboně, člen oddílu národní házené, který jel do práce do železničních dílen v Českých Velenicích (Gmündu). Dodnes zůstává otázkou, proč neopustil vlak, jako ostatní cestující včetně vlakové a strojní čety. Ještě než pilot letadla začal útočit, dal totiž obvyklý výstražný signál. Údajně spal a byl schovaný pod kabátem, takže si ho nikdo z cestujících ani nevšiml.⁴⁴

V prostoru mezi dnešním parkovištěm U Splavu a Majdalenou zničili hloubkaři šest nebo sedm nákladních automobilů, které vezly pohonné hmoty ze skladiště u Cepu. Většina jejich řidičů (ruští zajatci a němečtí strážníci) se zachránila. 30. dubna byly na státní silnici u obce Ponědrážka hloubkovými stíhači napadeny tři nákladní auta s německými vojáky. Auta byla tímto náletem úplně zničena.⁴⁵

Německá vojska na Jindřichohradecku

Co se týká lokace vojenských jednotek na Jindřichohradecku ke konci dubna 1945, můžeme hovořit pouze o německých jednotkách, případně vlasovcích (viz níže). Jak již bylo řečeno, Rudá armáda byla tou dobou teprve ve Slezsku a na jižní Moravě. Veškerá německá vojska, která se koncem války nacházela v jižních Čechách, náležela do skupiny armád „Mitte“, které velel generál polní maršál Ferdinand Schörner. Jednalo se o poslední německou armádu, neboť ostatní armády

už byly tou dobou zničeny.

Jediným zdrojem informací jsou v tomto směru opět obecní kroniky, případně pamětníci. Většinu vojenské dokumentace totiž Němci na ústupu zničili, a pokud něco zbylo, s největší pravděpodobností budou tyto dokumenty uloženy v německých vojenských archivech. S rychlým vývojem událostí počátkem května nastal také rychlý ústup německých vojsk. Díky vzniklému zmatku květnových dní je dnes už téměř nemožné přesně určit, kudy která vojska ustupovala, popřípadě jaké to byly jednotky.

Koncem dubna se v Jindřichově Hradci nacházelo 1850 příslušníků jednotek SA (Sturmabteilung), 2300 příslušníků SS (Schutzstaffel) a 300 vojáků Wehrmachtu.⁴⁶ Jenom pro srovnání - Jindřichův Hradec měl tehdy asi 10 tisíc obyvatel.⁴⁷ Vojáci byli ubytováni převážně v tehdejších Švecových kasárnách (dnešní vysokoškolské koleje) a v Žižkových kasárnách. Jindřichův Hradec byl tedy obsazen poměrně vysokým počtem vojáků. Německé jednotky setrvaly delší dobu také v okolních vesnicích a městech.

Silně opevněná linie byla koncem dubna také severně od J. Hradce. Na vrcholcích mezi Barborou, Čertovým kamenem a obcemi Studnice a Ratmírov se nacházelo dělostřelectvo o síle dvou pluků. V oblasti také operoval pancéřový oddíl vyzbrojený 20 tanky a byli zde příslušníci Volksturm (domobrany). Tyto jednotky měl zřejmě na mysli velitel SS Bartl, který 5. května vyhlásil v J. Hradci výjimečný stav a hrozil ostřelováním města v případě, že by si to situace vyžádala. K tomu se ale dostaneme později.⁴⁸

Silné jednotky byly také soustředěny mezi Matnou a Děbolínem vzhledem ke zmíněnému skladišti pohonných hmot. Menší oddíl byl ubytován také v Jarošově a v Rodvínově. Právě v kronice Jarošova je zmínka, že se jednalo o oddíl SS. Naproti tomu kronika Jindřichova Hradce hovoří o spojařích. V kronice J. Hradce je také zajímavá zmínka o Palupíně, kde byl údajně i oddíl slovenské armády v německých uniformách.⁴⁹

V Deštné byl oddíl SS, který později vystřídala jednotka Wehrmachtu. Vojáci v okolí Deštné cvičili a později budovali opevnění před blížící se frontou. Zřejmě se jednalo zmiňované opevnění mezi Barborou a Studnicemi. Také v obci Strmilov byli vojáci. O jednotce čítající asi 200 mužů, která byla vyzbrojena děly, se píše v kronice obce Ratiboř. Setrvali zde až do konce války. V druhé polovině dubna přijeli do obce Stará Hlína příslušníci telefonní roty, kteří prchali z Maďarska. Byli ubytováni

po jednotlivých domech a pomáhali s prací místním obyvatelům až do 9. května, kdy obec nejspíš v dopoledních hodinách opustili.⁵⁰ V okolí Popelína cvičila posádka SS, která byla ubytovaná v nedaleké Žirovnici. Vojáci bydleli v žirovnické škole, kde byla na střeše zřízena pozorovatelna do širokého okolí.⁵¹

Větší počet vojáků se nacházel také v Suchdole nad Lužnicí. Zde byl oddíl SS už od počátku února ubytován v hostinci „U Pokorných“ a „U Kremersbachů“, také v obecné škole a v sokolovně. Celkem asi 250 mužů. Velitelem posádky byl jistý major Lesko (tento muž byl údajně šlechtického původu). Další oddíl sem přijel později. Ubytoval se v měšťanské škole a v hotelu „U Bronců“, kde se nacházelo i velitelství. Do věže místního kostela byla umístěna vysílačka. Pod tento oddíl patřili i vojáci hlídající nedaleké sklady pohonných hmot a munice, které se nacházely v lese severně od města.⁵²

Vlasovci

Také na Jindřichohradecku se v posledních dnech války pohybovalo poměrně velké množství vlasovců neboli příslušníků Ruské osvobozené armády (dále jen ROA). Jenom tedy stručně připomeňme historii a působení těchto jednotek.

Po přepadení Sovětského svazu Německem padly do zajetí statisíce vojáků. Část zajatců nesouhlasila se Stalinovým režimem. Během času se z části těchto vojáků formovaly různé bojové jednotky, které bojovaly na německé straně proti Sovětskému svazu. Tyto jednotky později zformoval a do jejich čela se postavil sovětský generál Andrej Andrejevič Vlasov. Od něj pochází název vlasovci. Přestože tyto jednotky bojovaly po boku německé armády, setkávaly se u Němců, vlivem politických a rasových ideologií, se značnou nedůvěrou. Složení všech jednotek ROA z názorového hlediska bylo různé. Velká část vojáků chtěla bojovat proti Stalinovi, ovšem na straně druhé nesouhlasili s nacistickým režimem v Německu. Někteří vojáci odešli k ROA z důvodu krutých podmínek, které panovaly v německých zajateckých táborech. Němci si zajišťovali poslušnost této armády účastí na nejrůznějších zločineckých akcích v rámci tzv. Jagdkomand.

S blížícím se koncem války se ROA nacházela ve stále specifitější situaci. Jednak to bylo způsobeno tím, že tato armáda měla obecnou pověst zrádců Sovětského svazu. V posledních dnech války se tyto jednotky často nabízely utvořeným národním výborům ke spolupráci v boji proti ustupujícím Němcům.

Většinou se ovšem setkávaly s odmítáním právě pro jejich minulost. Taková situace nastala v i Třeboni (viz kapitolu Povstání v Třeboni). Bylo více než zřejmé, že vojáci ROA měli oprávněný strach z postupující Rudé armády, neboť tušili, jaký osud čeká zrádce. Tato situace se často odrážela v pokleslé morálce vojáků. Dalo by se říct, že se tak zde nacházela další armáda, která bojovala v podstatě sama za sebe. Specifickou roli se hrála ROA také při Pražském povstání.

Stejně jako většina německých vojáků se i příslušníci ROA nakonec snažili dosáhnout amerického zajetí, které by je uchránilo od perzekucí Rudé armády. Američané však nakonec tyto vojáky vydali Sovětům. Dne 12. května předali Američané i generála Vlasova. Popravy vojáků ROA probíhaly již krátce po jejich zatčení na území Československa. Další příslušníci ROA byli popraveni v Sovětském svazu nebo byli odsouzeni k těžkým žalářům a nuceným pracím v gulazích.⁵³ Divize vlasovců operovala především na Třeboňsku a také v okolí Jemčiny.⁵⁴ Lidé si je podle řeči často pletli s vojáky Rudé armády, kteří ve skutečnosti přijeli až o několik dní později.

Samotné téma ROA je velice široké a pozoruhodné. Tematicky však do této práce zasahuje pouze okrajově.

IV. KVĚTEN 1945

4.1 Úvodem

Květen 1945 je období velice bohaté na historické události, a to nejen v Čechách, přičemž veškeré tyto události spolu více či méně souvisí. Jenom znovu připomeňme, že 7. května byla podepsána bezpodmínečná kapitulace Německa, která vstoupila v platnost 8. května před půlnocí. Přesto se ještě dál bojovalo a umírali lidé. Pokud se budeme chtít v těchto hektických dnech konce války zorientovat, musíme zvolit nějaký vhodný přístup, jak tyto události reflektovat. Pokusíme se tedy rekonstruovat průběh květnových dní v několika tematicky různých oblastech, přičemž v rámci každého tématu (kapitoly) budeme postupovat pokud možno chronologicky. Necht' je tedy mnou zvolený přístup jednou z možností, jak tyto dny reflektovat.

Nejprve se podrobněji zaměříme na květnové povstání českého lidu, resp. se pokusíme zmapovat průběh povstání ve významnějších obcích na Jindřichohradecku. Potom se pokusíme rekonstruovat osvobození Jindřichohradecka z hlediska vojenských operací, resp. postup Rudé armády jindřichohradeckým okresem. Náš výklad zde začneme širšími souvislostmi, tedy osvobozením Čech, Moravy a Slezska (přestože osvobození probíhalo právě v opačném pořadí). Podrobněji se zaměříme na některé významnější události a na některá vojenská střetnutí, ke kterým na okrese došlo.

4.2 Povstání českého lidu

Významnou kapitolou, která neodmyslitelně patří ke konci války v českých zemích, je květnové povstání. Povstání začalo „oficiálně“ 5. května výzvou v Českém rozhlasu. Ve 12:32 obdržel hlasatel Mančal lístek se vzkazem a ve 12:33 byla tedy náhle přerušena pravidelná zpravodajská relace a ozvalo se volání o pomoc: „*Voláme českou policii a české vládní vojsko do budovy rozhlasu – v rozhlasu se střílí!*“¹ Zpráva, která byla původně určena pouze policejním složkám v Bartolomějské ulici, prošla v okamžiku rozhlasem do celých českých zemí. Většina Čechů byla rázem na nohou. Už ten den ráno se ale v Praze objevily první nepokoje, které byly předzvěstí dalších událostí. Je nutné podotknout, že začátek českého

povstání můžeme považovat za nečekaný a spontánní, ale samotné povstání nikoli. Převzetí moci neboli povstání, bylo českým odbojem připravováno už v podstatě od začátku okupace. Po atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha byla sice téměř veškerá činnost v tomto směru zastavena, ale ne ukončena. Po uvolnění poměrů v protektorátu byla obnovena i odbojová činnost se zaměřením na převzetí moci. Čím více se blížil konec války, tím více byly přípravy intenzivnější a nabývaly konkrétnějších podob. Květen 1945, Hitler byl mrtvý, válka byla u konce. Osvobozené armády nezadržitelně postupovaly ze všech směrů. Bylo jenom otázkou času, kdy se vše rozběhne.

České povstání z dnešního pohledu nelze interpretovat zcela jednoznačně. Komunistický režim vytvořil jednoznačnou interpretaci povstání, založenou na ideologickém základě. Dnes, s odstupem více jak šedesáti let a oproštěni od ideologických teorií, můžeme na tuto problematiku nahlížet kritičtěji. Na jednu stranu povstání nepochybně urychlilo průběh událostí na konci války. Na druhou stranu však zůstává otázka, za jakou cenu? Jedním z cílů povstání bylo také zamezit německému plánu, který nesl krycí název „Opatření ARLZ“ (Auflockerung - uvolnění, Räumung – vyklizení, Lähmung – ochromení, Zerstörung – zničení).² Tento plán ústupu předpokládal odvézt veškeré suroviny, přístroje a techniku, vzít s sebou pokud možno všechno německé obyvatelstvo a případně z něho učinit živý štít proti útokům na německá vojska.

Dovolím si tvrdit, že na mnoha místech povstání spíše zkomplikovalo situaci. Německá armáda přes české území většinou více či méně organizovaně ustupovala na západ ve snaze dosáhnout amerického zajetí. Ve chvíli, kdy propuklo povstání, čeští zástupci začali vyjednávat s německými představiteli o převzetí civilní správy. Tato jednání byla většinou úspěšná, neboť německá strana byla ochotna jednat a k větším komplikacím ani nedocházelo. Problémy nastaly jinde. Mnoho lidí vyšlo nadšeně do ulic a v důsledku toho docházelo k přímým konfrontacím s ustupujícími vojsky. Situace byla nejkritičtější v Praze, kde taková střetnutí přerostla v pouliční válku. Mnoho lidí tak ještě na samém konci války, často i zbytečně, zaplatilo cenou nejvyšší - svým životem. Německá porážka byla přitom nevyhnutelná a konec války přišel za několik dní. Nabízí se tedy otázka, jaký průběh by měl konec války v případě, že by k povstání nedošlo. To už se ale ocitáme v rovině spekulací. Rozhodně nelze zpochybnit odvahu, odhodlání a hrdinství lidí, kteří v květnu 1945, po šest let trvající okupaci, nasazovali holé životy za svobodu svého národa.

4.3 Povstání na Jindřichohradecku

Následující oddíl této práce bude věnován především průběhu květnového povstání v Jindřichově Hradci a dále některým dalším městům a obcím na Jindřichohradecku. Vzhledem k velikosti dnešního okresu a také chybějícím pramenům není možné přesně rekonstruovat průběh povstání na celém území okresu, proto se zaměříme především na větší obce a na události významnějšího charakteru.

4.3.1 Povstání v Jindřichově Hradci

To, co se odehrálo v Jindřichově Hradci od 5. do 9. května 1945 nebylo dosud zcela přesně objasněno a zůstávají malé nesrovnalosti. Důvodem je, že vývoj událostí nabral nečekaný spád, ve městě se dělo několik věcí současně na několika různých místech a v době plné emocí a zmatku nebyl čas zaznamenávat fakta. Poměrně dobře je zmapován 5. květen, neboť ten den povstání začalo a dále pak události počínající 9. květnem, kdy bylo město osvobozeno. To, co se dělo mezi tím, zůstává jakoby ve stínu těchto dvou významných dnů. Většina literatury, která o tomto tématu pojednává, vychází buď z kroniky J. Hradce, nebo je psána přímými účastníky povstání. Ti sepsali své paměti většinou o mnoho let později, na základě svých zápisků.

Jak již bylo řečeno, povstání a převzetí moci bylo pečlivě připravováno již mnohem dříve. Ve svých pamětech se o tom zmiňuje i Zdeněk Dvořák, tehdejší člen Revolučního národního výboru (dále jen RNV): *„Domnívali jsme se, ...že všechno máme dobře připraveno. Dělníci ve fabrikách byli v pohotovosti. Hlídky byly připraveny...Bylo dohodnuto, že počátek akce bude vyhlášen přerývaným zvukem poplachové sirény, že okamžitě po vyhlášení poplachu budou se spojky hlásit v odborářském sekretariátě ve Sládkově ulici, kde také bude mít sídlo štáb povstání...Bylo rozhodnuto, že spojka se okamžitě rozjede do Nového Bozděchova k sovětským partyzánům pro zbraně...“*³ Ve skutečnosti se ale vše odehrálo jinak.

S trochou nadsázky bychom mohli říct, že povstání v Jindřichově Hradci začalo na nádraží. Není se co divit. Železnice byla tehdy jedním z mála informačních kanálů, kudy se šířily informace nejrůznější povahy. Už 4. května večer byla přijata depeše o odstranění německých nápisů. Rozkaz byl ihned nadšeně vykonán, přestože se ve stanici nacházelo německé vojsko. Celá událost samozřejmě nezůstala bez povšimnutí. Do dopravní kanceláře přišel velitel německé posádky (jeho totožnost se

doposud zjistit nepodařilo) a s pistolí v ruce požadoval, aby se do hodiny vrátilo vše do původního stavu. Rozkazu muselo být uposlechnuto. Minimálně v okruhu drážních zaměstnanců však nastalo veliké vzrušení.⁴

Poté, co v sobotu po poledni v rozhlase zaznělo volání o pomoc, nabylo povstání „oficiální“ charakter. Zřejmě krátce po odvysílání rozhlasové výzvy se na náměstí začali scházet lidé. Další vysílání v rozhlase, aby se všichni důstojníci dali k dispozici národním výborům, zaslechl také major legionář Adolf Hradecký. Pod dojmem, že se v J. Hradci ještě nic neděje, oblékl svou uniformu a rozhodl se jednat na vlastní pěst. V hotelu Grand se mu podařilo získat tlumočnicku poručíka Hamrlu, ing. Kolářka (jiný zdroj uvádí ing. Kalářka) a ing. Pořízku. Asi ve 13 hodin společně přešli náměstí a v průjezdu radnice potkali Regierungskommissära (vládního komisaře - správce města) Rudolfa Chwostka. Po jejich výzvě se všichni odebrali do Chwostkovy pracovny v prvním patře radnice, aby společně zahájili jednání. Kromě již zmiňovaných byli v místnosti přítomni také Kreisleiter (krajský velitel) z Nové Bystřice a Ortsleiter (místní vedoucí) Grausam. Chwostek se vyjádřil asi v tom smyslu, že k předání města zatím nedostal povolení.⁵ Při poválečném výslechu popisoval Chwostek průběh jednání takto: *„Když vstoupili (mjr. Hradecký, por. Hamrla a ing. Kolářek- pozn. autora) do mé kanceláře, jeden po druhém se mi představili. Dva z nich jsem osobně znal. Jeden se mi představil jako doktor (!), druhý jako major a třetí jako poručík. Ten, jenž se mi představil jako major, oznámil mi, že dostali z Prahy rozkaz, aby převzali správu města. Vyzval mne, abych jim radnici předal. V Táboře a Soběslavi prý se už tak stalo. Když jsem mu odpověděl, že jsem v tomto smyslu ještě žádné instrukce nedostal a že se proto musím předem dohodnout s velitelem pancéřové jednotky SS Obersturmbannführerem Rellkem a s velitelem SA Sturmbannführerem Müllerem, vstal a uhodil pěstí do stolu a vykřikl: >>Tak tedy bude použito síly!<< Přistoupil k oknu, otevřel ho a zavolal na lidi, stojící na náměstí před radnicí: >>Město je naše! Ať žije Československá republika!<< Pak se všichni vyhrnuli z mé kanceláře a odešli mezi lidi na náměstí.“*

6

Vzpomínky na toto jednání sepsal i další z jeho přímých účastníků major Adolf Hradecký. Jeho verze se ovšem poněkud liší: *„Když 5. května ohlásil pražský rozhlas počátek povstání...sešla se v restauraci Zlatá husa skupinka několika dobrých strýčků. Ti se zde rozhodli k rychlému činu. Vypravili se na radnici, vstoupili do v té chvíli prázdné kanceláře německého vládního komisaře Chwostka,*

otevřeli okno a k shromážděnému občanstvu prohlásili: >>Město je naše! Zpívejte Kde domov můj!<< V tu chvíli však při pohledu na německý tank před hotelem Grand se zalekli vlastní odvahy a opustili >>dobytou radnici<<.“⁷

Je zřejmé, že někdo nejspíš zavolal z okna radnice ke shromážděnému davu a poté několik občanů zazpívalo státní hymnu a z oken některých domů i ze zámku zavlály české vlajky. Kdo to ale ve skutečnosti byl, zůstává nejasné. Na jedné straně stojí poválečná Chwostkova výpověď, kde se tvrdí, že z okna volal Hradecký. Na straně druhé Hradeckého vzpomínka, která hovoří o „skupince“ neznámých mužů z hotelu Zlatá husa. Hradeckého zmínka o tanku před hotelem Grand je ovšem značně nepřesná. Tank vjel na náměstí až později, v době, kdy na radnici jednali představitelé RNV (viz níže).

Zatím na jiném místě událo se toto. Po výzvě v rozhlase vyrazil Zdeněk Dvořák do kanceláře NOÚZ (Národní odborové ústředny zaměstnanců).⁸ Kancelář této organizace sídlila na rohu Nádražní a Sládkovy ulice.⁹ Ihned po příchodu do kanceláře (kolem 13:30 hod.) vyslal spojky a nechal svolat poradu RNV. Ve svých vzpomínkách Zdeněk Dvořák později napsal: „*Volání pražského rozhlasu zastihlo mne pátého května ve dvanáct hodin třicet minut v mém tehdejší bytě na Vídeňské ulici, nedaleko škrobárny. Chvíli jsem překvapeně naslouchal opakovanému volání o pomoc...A pak to začalo! Rychle jsem na sebe hodil kabát, ženě jsem řekl, že nevím, kdy se vrátím, a chvátil jsem do Sládkovy ulice. Domů jsem se vrátil až třetího dne.*“¹⁰

Na schůzce byli tehdy přítomni: Zdeněk Dvořák (úředník ONP a představitel odborů), dr. Antonín Rausch (advokát), Miroslav Bauer, Tomáš Dušek (oba zaměstnanci drah), František Fittl (bednářský dělník ve škrobárně), mjr. František Tlamsa (posádkový velitel), št. kpt. František Exnar, Jan Pučegl (sklep mistr) a Vladimír Bělohávek (pozlačovačský pomocník).¹¹ Chyběl pouze Tomáš Dušek, který vzkázal, že nemá čas (kuchal prý rybu!). Tato sestava nebyla nikterak náhodná, jelikož byla sjednocena už na jedné své dubnové schůzce. Bez vědomí toho, že na radnici se už jedná, bylo usneseno, že veškeré další akce týkající se převzetí správy města budou zahájeny následující den, tedy 6. května.¹² Věci se však začaly vyvíjet jiným směrem. Nejdříve došla telefonická zpráva od spojky „Jiřího“ (Ludvíka Šmídmajera, zaměstnance elektrárny), že do Jindřichova Hradce přijíždí vlak s československou vlajkou. Poté byl přijat další telefonát, ve kterém neznámý hlas informoval o tom, že na radnici se už jedná. K dovršení situace přišel posel

z Jarošova a žádal pokyny, jak naložit s místní německou posádkou. Zasedající schůze se tedy usnesla, aby dr. Rausch, štábní kapitán Regentík a kapitán v záloze Kryzánek zahájili jednání s posádkovými veliteli Müllerem a Rellkem o stažení vojáků do kasáren a odevzdání alespoň části zbraní. Všichni navlékli rudé pásky s bílým nápisem „RNV“ a společně se vydali na radnici za německým správcem města Rudolfem Chwostkem.¹³

Mezi 13. a 14. hodinou na nádraží v J. Hradci opravdu přijel zmiňovaný osobní vlak č. 1715 od Veselí nad Lužnicí, jehož lokomotiva byla vyzdobena československou vlajkou.¹⁴ Po krátké zastávce ve stanici vlak pokračoval dále. O jeho průjezdu je zmínka i v popelínské staniční kronice. Na tamním nádraží tehdy stálo sedm německých tanků s asi třicetičlennou posádkou. Po projetí vlaku zaujaly posádky tanků pozice a namířily děla svých strojů na nádražní budovu a vesnici.¹⁵

Vraťme se ale zpět do Jindřichova Hradce. Lidé, kteří přijeli vlakem, se dnešní Nádražní ulicí vydali na pochod do centra. V čele průvodu šel listonoš Drobil, který nesl československou vlajku. Na Riegrově třídě (dnešní Klášterská ulice) byl ovšem průvod zastaven německými vojáky a vlajkonoš Drobil zatčen a odveden na velitelství SA do Beinkolesova domu u městského parku. Odtud byl později díky intervenci dr. Rausche propuštěn, resp. využil nastalého zmatku a utekl.¹⁶

Dr. Rausch ve svých vzpomínkách později uvedl: *„Dne 5. května byl jsem v klášterní knihovně, kam za mnou přišel posel, abych šel na odbor. radu do schůze RNV, že se ve městě něco děje. Tam došla zpráva, že byl zatčen Drobil, který nesl od nádraží v čele průvodu prapor.“*¹⁷

Když členové RNV dorazili na Novoměstské náměstí (dnes Masarykovo), potkali zde účastníky průvodu. Ti, jakmile spatřili rudé pásky na pažích přicházejících mužů, začali se bouřit a oznamovali, že vojáci zatklí Drobila s vlajkou a odvedli ho na strážnici. Všichni se tedy přesunuli k Beinkolesovu domu. Dr. Rausch, který uměl výborně německy, důrazně jednal s německým vojákem. Sám Rausch vzpomíná: *„... před Beinkolsů mi řekli, že je Drobil na strážnici Wehrmachtu, tak jsem tam šel a pustil jsem se tam německy do nějakého poddůstojníka, že Drobila zatkli, že je převrat. Ten byl překvapen. Drobil, který tam seděl na lavici, využil situace, rozrazil si cestu a utekl ven.“*¹⁸

Ještě mezi těmito událostmi údajně projel také městem od nádraží autobus ozdobený československou trikolórou.¹⁹ Jeho řidič pan Baštýř byl zatčen a odveden na velitelství SA do Beinkolesova domu (č. p. 168/II).²⁰ Tuto zprávu obdržel major

Hradecký a v četném doprovodu se vydal Baštýře osvobodit. Zřejmě okolo 14. hodiny přichází tento průvod z Palackého třídy na Novoměstské náměstí a setkává se zde s představiteli RNV.

Touto dobou šel od Husovy sochy v městském parku hlouček mladíků, kteří povalili návěstí NSDAP s teploměrem před budovou Deutsches Haus (dnešní Střelnice). Zvuk sypajícího se skla dolehl až k Beinkolesům a upoutal pozornost vyjednávajících Němců. Toho využil uvězněný Drobil a utekl.²¹

Představitelé RNV potom odešli na radnici a bylo zahájeno nové jednání s komisařem Chwostkem. Ze vzpomínky dr. Rausche: *„Šli jsme pak na radnici k Chwostkovi, kde jsme se představili jako NV. >>To je něco jiného, už tu nějakí páni byli, které neznám, s vámi budu jednat<<.“*²² V přízemí radnice (stejně jako dnes tam byla policejní strážnice) vznikl zatím chaos. Vniklo sem totiž několik osob a zmocnili se rozhlasového přijímače. Poté, co do rozhlasu promluvil poslední prvorepublikový starosta Ladislav Stehna, začali se o mikrofon prát další lidé a každý chtěl něco říct.²³ Později byla tato nevladatelná situace hlášena do probíhajícího jednání v prvním patře. Jednání bylo tedy přerušeno a několik mužů šlo dolů uklidnit situaci. Zdeněk Dvořák na to později vzpomínal: *„Když jsem vkročil do policejní strážnice, bylo tam, jako když na burze klesnou katastrofálně akcie...Ale navždy mi zůstává v paměti obraz, který se přede mnou vynořil ve výklenku pravého okna strážnice. Rvalo se tam klubko lidí o mikrofon místního rozhlasu a šřavnatě si nadávali...jeden z nich (p. Budín- pozn. autora) byl ještě navíc opilý. A proto také nejvíc vyváděl. Sápal se po mikrofonu a křičel na celé kolo, že je tam za fotbalový klub.“*²⁴ Po urovnání situace promluvil do rozhlasu Vladimír Bělohlávek, aby občané zachovali klid. Celé situaci bezradně přihlíželi čeští policisté, protože nevěděli, jak se mají zachovat. V 15 hodin hlásil do rozhlasu major Tlamsa, že národní výbor převzal správu města a vyzval občany k vyvěšení praporů (v kronice J. Hradce je nejspíš chybně uvedeno, že hlášení proběhlo v 17 hodin).²⁵

Tou dobou se v Palackého třídě, na náměstí (dnešní náměstí Míru) a také před radnicí začali rozestupovat vojáci jednotek SA. Vlivem předchozích hlášení v rozhlase se totiž městem začal šířit neklid. Byl například zatčen muž, který strhával německé cedule, a dav žádal jeho propuštění. Po 15. hodině prošel kolem radnice dvacetiletý muž s červenou páskou na paži a mířil do Palackého třídy. Nesl ze zámku šest pušek a mířil s nimi na sraz partyzánů do budovy Občanské záložny (dnešní budova zdravotní školy) v tehdejší Riegrově ulici. Na začátku Palackého třídy

převzal dvě pušky jeho kamarád Peroutka a společně pokračovali dál. Před ovocnářským krámem však byli zastaveni a obklíčení vojáky SA. Jejich velitel vytáhl revolver a vyzval oba mladíky k odevzdání zbraní a legitimací. Cirhan ale odmítl a poukazoval na svou pásku s písmeny „RG“ (Revoluční garda). Na místě byli v tom okamžiku ještě student obchodní školy Jaroslav Maxa z Vydří a řezník Ladislav Vomastek s revolverem. Maxa vytrhl zbraně Peroutkovi z rukou a chtěl s nimi nejspíš utéct. V tom se z úst německého důstojníka ozvalo počítání do tří a padly první výstřely. V té chvíli byl zasažen Jaroslav Cirhan. Byl na místě mrtvý. Nato z prostoru náměstí vystřelili do Palackého třídy další vojáci SA. Byli zasaženi další lidé. Jaroslav Maxa a Ladislav Vomastek, Stanislava Krajcrová a kovodělník Josef Tichý.²⁶ Maxa zemřel na místě. Řezníka Vomastka později odvěkli na policejní strážnici, kde svému zranění podlehl. Poslední dva jmenovaní byli na místě ošetřeni dr. Jurenkou. Později však v nemocnici na následky svých zranění zemřeli.²⁷ Několik dalších lidí bylo zraněno lehce (A. Hulíková, J. Školaudy a jeden Němec).²⁸ Tuto nešťastnou událost dodnes připomíná pamětní deska umístěná v dnešní Panské ulici na domě, před kterým ke střelbě došlo (viz přílohu č. 12).

Některé prameny uvádějí, že Jan Cirhan byl absolventem gymnázia. Ve skutečnosti tomu tak ale nebylo. Cirhan sice studoval na gymnáziu v Soběslavi (poté, co bylo gymnázium v J. Hradci uzavřeno), ale již neodmaturoval. V březnu 1943 byl totiž povolán na nucené práce do Říše. Dostal se do Augsburgu, odkud se mu na jaře 1944 podařilo utéct. Vrátil se do J. Hradce a do konce války se musel skrývat před gestapem v bytě svých rodičů na dnešním náměstí Míru. Posmrtně byl Jan Cirhan vyznamenán Čs. válečným křížem 1939.²⁹

Poté, co střelba ustala, nastala mezi lidmi panika a každý se snažil někde ukrýt. Lidé se tísnili v průjezdu radnice, někteří se schovali i dovnitř na strážnici. Hluk střelby se okamžitě rozlehl po celém městě. Na náměstí přijel od hotelu Centrál tank a vystřelil do vzduchu. V literatuře je dosud všude chybně uvedeno, že šlo o tank typu Tiger. Podle fotografií (viz přílohu č. 8) je však zřetelné, že šlo o podvozek z tanku Panther, na kterém byl instalován protiletadlový kanon (flak). Tank zastavil před hotelem Grand a zamířil svou hlaveň na radnici. Takto vzpomínal Zdeněk Dvořák, který byl tou dobou uvnitř radnice: *„Venku najednou zarachotí výstřely. Lidé ustrnou. Přikročím k oknu, otevírám ho, abych se podíval, co se venku děje. Ale sotva jsem hlavu vystrčil, hned jsem ji vtáhnul zpět. Donutila mne k tomu hlaveň automatu, kterou na mne mířil německý voják, stojící pod oknem. Stačil jsem jenom*

zahlédnout, že náměstí kolem dokola obstupují vojáci SS a SA. V tom třeskly další výstřely a vidím uprostřed náměstí potácející se ženu, která zřejmě byla zasažena.“³⁰

Ihned po střelbě vyběhl Dr. Rausch před radnici, kde už stál Chwostek a několik vojáků. Rausch požadoval okamžité ukončení střelby, ale bylo mu odpovězeno, že povel ke střelbě nikdo nevydal. Chwostek tedy běžel do strážnice a vyžádal si zapojení rozhlasu a vyzval vojáky k zastavení palby.³¹

Poté bylo znovu obnoveno jednání o předání správy města do rukou RNV. Od této chvíle byl dr. Rausch v podstatě mluvčím celého výboru. Jednak uměl dobře německy a navíc styl jeho jednání přinášel úspěchy. Chwostek byl již ochoten uznat RNV jako nového správce města. Jednání se později účastnili také velitelé místních posádek SA a SS, velitel Mülller a Rellek.³² Ten však požadavek kapitulace odmítl, dokud k tomu nedostane příslušný rozkaz od svých nadřízených. Vyslovil pouze souhlas se stažením vojáků do kasáren, pokud ovšem ve městě nedojde k napadání německého obyvatelstva. Po ostřejší výměně názorů tedy došlo k jisté dohodě.

Tou dobou, kdy na jindřichohradecké radnici probíhalo jednání, z Prahy do Českých Budějovic jelo osobní auto s vysokým důstojníkem SS Oberführerem Bartlem. U Veselí nad Lužnicí byla silnice přehrazena spadnými stromy, a tak se auto muselo vrátit (na křižovatku „U sloupu“) a odbočit na Jindřichův Hradec. Když okolo 17. hodiny Bartl přijel do Jindřichova Hradce a viděl, co se zde děje, rozhodl se okamžitě jednat a obnovit pořádek. Spolu s několika ozbrojenými vojáky vtrhl na radnici - právě ve chvíli, kdy zde končilo jednání. Ihned prohlásil, že jako nejvyšší hodnost ve městě přejímá velení a vše, co bylo dosud ujednáno, neplatí. Potom se poněkud uklidnil a začal jednat s dr. Rauschem. O kapitulaci ani o příměří nechtěl vůbec slyšet. V tom dorazila zpráva, že se kdesi v prostoru Kuniferu střílí a že se tam shromažďují partyzáni. Bylo rozhodnuto poslat tam průzkumný oddíl složený z německých vojáků a zástupců RNV. Pod vlivem všech těchto událostí vyhlásil Bartl výjimečný stav ve městě a jeho znění nadiktoval německy dr. Rauschovi. Ten ho pak přeložil do češtiny a ve 20:00 bylo vyhlášeno místním rozhlasem. Od 20:00 do 6:00 ráno platil zákaz vycházení a na příští den měly proběhnout domovní prohlídky po celém městě.³³ Samozřejmostí bylo zachování pořádku. Rozhodně byl důvod k obavám. Bartl hrozil, že v případě porušení pořádku nechá všechny členy RNV popravit (tyto hrozby nebyly nikterak prázdné - v Třešti se tak opravdu stalo!). Také dobře věděl o německém dělostřelectvu severně od J. Hradce (viz kapitolu *Vojenská situace*) a jeho použitím také vyhrožoval. V Jindřichově Hradci měl navíc

silnou vojenskou podporu. Uvádí se, že ve městě bylo tou dobou až 7000 německých vojáků!³⁴ Atmosféru na radnici vylíčil dr. Rausch ve své vzpomínce: „...a pak se rozlétly dveře, jimi vstoupili dva vojáci se samopaly, jeden z nich mi přitiskl na žaludek – za nimi vstoupil menší oficír SS s buldočím obličejem a oznámil, že jako nejvyšší šarže přejímá velení ve městě, všechno, co bylo ujednáno, že neplatí, bude rozhodovat on SS Oberführer Bartl. Mluvil různě, kategoricky po vojensku.“³⁵ Bartl pak odešel do hotelu Grand, kde se ubytoval se slečnou, která ho doprovázela. Před hotelem nechal stát tank a ke vchodu umístil ozbrojenou vojenskou hlídku.

Mezitím byla stanovena skupina, která měla odjet na Kunifer hledat partyzány. Z řad RNV byl vybrán V. Bělohlávek, št. kpt. Regentík a major Hradecký. Tito muži byli odvezeni nejprve do Masarykových, později do Žižkových kasáren, kde měli čekat, až se zformuje vojenská jednotka. Okolo 20. hodiny bylo zahájeno pátrání od silnice na Otín, přes Kuniferský les až ke Krausově cihelně. Nikdo se však nenašel. U cihelny byl tehdy velký zmatek, protože se tam nahromadilo větší množství ustupujících civilistů. Toho čeští „pátrači“ využili a pozdě večer se tak vrátili do města. Průběh pátrání popisuje V. Bělohlávek ve svém textu: „*Představme si nádherný májový podvečer. V něm kráčejí po silnici od škrobárny k Otínu čtyři důstojníci, dva v německé a dva v čsl. uniformě a jeden civilista. V příkopech po obou stranách silnice se pak plíží v zástupu němečtí vojáci s připravenými samopaly.*“³⁶

Do Žižkových kasáren bylo také ještě ten den večer přivezeno 35 zajatců z Jarošova, kteří byli zadrženi po odzbrojení místní německé posádky.³⁷ Většina zbývajících členů RNV byla večer za vojenského doprovodu odvedena do svých bytů. Výjimkou byl pouze dr. Rausch, který přenocoval u dr. Jurenky, jehož byt sousedil s policejní strážnicí. Zdeněk Dvořák přenocoval přímo na strážnici.

Ani noc z 5. na 6. května nebyla v J. Hradci klidná. Po městě se z různých míst neustále ozývala střelba. Údajně stříleli němečtí vojáci z hladomorny na zámku a také z věže farního kostela (dnešní kostel Nanebevzetí Panny Marie).³⁸

V neděli 6. května, kolem 6. hodiny ranní, se v prostoru před budovou hejtmanství (tou dobou byl v prostorách budovy válečný lazaret, dnes je zde sídlo Městského úřadu) shromažďovalo větší množství vojáků a motorizované techniky.³⁹ Zřejmě se jednalo o první část místní posádky, která se chystala opustit město. V ranních hodinách došlo také k novému jednání mezi dr. Rauschem a Bartlem v hotelu Grand. Výsledkem byla nová vyhláška, která měla mnohem mírnější znění.

V podstatě byl odvolán výjimečný stav, oficiálně uznán národní výbor (dále jen NV) a bylo povoleno vyvěšení československých vlajek. Domovní prohlídky byly zrušeny a místo nich nařízeno odevzdání všech zbraní od civilního obyvatelstva. Za pořádek ve městě měli ručit členové NV svými životy. V 9:30, ihned po přeložení do češtiny, byla vyhláška dvojjazyčně přečtena do rozhlasu.⁴⁰ Výběr zbraní provedli na radnici někteří členové NV. Kolem 11. hodiny už byly všechny zbraně odevzdány (většina odevzdávajících byli Němci, protože Češi téměř žádné zbraně neměli). Němečtí vojáci potom odevzdané zbraně zajistili a také odzbrojili českou městskou policii a četníky u soudu. Kolem poledne přišel na radnici Bartl a jednal s Chwostkem a Ortsleiterem Grausamem.⁴¹ Do města během dne údajně přijelo i osm německých tanků. Jejich přítomnost budila u místních občanů značný neklid.⁴²

Noc na pondělí 7. května byla rušnější než ta předešlá. Městem se stále ozývala střelba. Němečtí vojáci, často opilí a s pokleslou morálkou, „hlídkovali“ v ulicích. Nedovoleně vnikali do bytů a vyháněli občany na ulici, zneuctívali vyvěšené státní vlajky a někde dokonce stříleli do oken. V noci také na radnici telefonoval okresní hejtman z Telče a vyčítal komisaři Chwostkovi jeho politiku ústupků. Požadoval, aby se Chwostek opět ujal správy města.

Po projednání telefonátu s dr. Rauschem k žádným zásadním změnám již nedošlo. Pouze byl vydán zákaz vycházení mezi 21. a 5. hodinou z důvodu bezpečnosti. Byli také vyhledáni vojáci, kteří se během noci dopouštěli nepřístojností. Domovní prohlídky byly zakázány a pro prevenci měli ve městě začít působit pouze smíšené česko-německé hlídky. Dr. Rausch také vyjednal propuštění jarošovských občanů, kteří byli od 5. května drženi v kasárnách, a dále žádal zastavení prací na zákopové linii (viz kapitolu Vojenská situace). Českému četnictvu měly být vráceny zbraně a začali být organizováni také záložníci a dobrovolníci z řad dělníků.

Ráno 7. května se v prvním patře Hospodářské záložny konala schůze NV. Zde bylo také zřízeno vojenské velitelství. Bylo shrnuto dosavadní dění ve městě a ujednáno, že veškeré jednání s Němci nesmí mít nátlakový charakter. Během dne město opustil Oberführer Bartl a svým nástupcem jmenoval velitele SA Müllera.⁴³

Ve městě se také začalo proslýchat, že všichni Němci dostali rozkaz od NSDAP k vystěhování, neboť později budou všechny veřejné budovy ve městě zničeny.⁴⁴ Zprávu o stěhování komisař Chwostek vyvrátil s tím, že rozkaz odvolal a sám ve městě zůstane. Místní Němci prý dostali pouze doporučení a je na nich, zda

se odstěhují, či zůstanou.⁴⁵ Na nádraží Němci odstřelili důležité součásti radiolokátoru Würzburg Riese a jeden tank King Tiger naložený na vagónu. Pohotoví staniční personál ihned uhasil všechny vzniklé požáry. Hrozilo totiž nebezpečí, že se oheň přenese i na dva vagóny s leteckými pumami a na cisterny, které se tou dobou ve stanici také nacházely.⁴⁶ V průběhu dne byla z města evakuována také vojenská nemocnice a skladiště v Jakubském dvoře (dnešní objekt Národního muzea fotografie). Po celý den byl hlášen zákaz sdružování na veřejných prostranstvích a zachování pořádku.

V podvečer přijel z Brna do J. Hradce moravský zemský viceprezident JUDr. Karl Schwabe se svou rodinou a společně s několika dalšími lidmi se ubytoval na zámku. Ještě večer JUDr. Schwabe kontaktoval národní výbor a nabídl svou spolupráci. Jako důkaz své loajality odevzdal Z. Dvořákovi svoji osobní zbraň a poskytl zbraně, které sebou přivezl v autě. Toto auto bylo později učiněno nepojízdným.⁴⁷

V úterý 8. května ráno se opět konala schůze NV. Byly projednávány drobnější incidenty, ke kterým došlo. Němečtí vojáci například požadovali odevzdání jízdních kol, zřejmě za účelem opuštění města.⁴⁸ Odpoledne proběhlo na radnici jednání mezi Z. Dvořákem a JUDr. Schwabem. Ten nabídl pomoc při zneškodnění velitele SA Müllera, který v podnapilém stavu představoval potenciální nebezpečí. Právě když v kanceláři jednali, vtrhl dovnitř ozbrojený Müller a cosi křičel. Sháněl další Němce, kteří s ním opustí město. Podle výpovědi Z. Dvořáka byl cítit alkoholem. JUDr. Schwabe se s Müllerem snažil jednat, ale marně.⁴⁹ Po ostřejší výměně názorů Müller prohlásil, že stejně umře a je jedno, jestli to bude dnes tady, nebo zítra někde jinde. Z J. Hradce prý udělá poslední „pevnost Evropy“. Potom odešel neznámo kam.⁵⁰ JUDr. Schwabe byl poté uvězněn a později vydán příslušným úřadům do Brna. Po válce byl pro účast na násilnostech německých ordnerů odsouzen k trestu smrti a popraven.⁵¹

Odpoledne byla rozhlasem ohlášena také kapitulace Třetí říše. Zanedlouho radnici opustil také Ortsleiter Grausam a komisař Rudolf Chwostek. Ten se ve svém voze Tatra snažil odjet na jih do Rakouska. Ve městě Waidhofen a. d. Thaya ovšem skončil a musel se vrátit zpět do Jindřichova Hradce. Později byl vydán úřadům ve Frýdku-Místku, odkud pocházel.⁵²

Při pátrání po dalších osudech Oberführera Bartla jsem narazil na seznamy nositelů rytířského kříže (podle všech dokumentů byl Bartl tímto křížem

vyznamenan). V databázi vyznamenaných základním rytířským křížem, jsem objevil jméno Leopolda Bartla (nikde totiž není zmíněno jeho křestní jméno). O tom, že by se mohlo jednat o Bartla, který přijel do Jindřichova Hradce, svědčí i jeho bydliště v Rakousku. Tento muž byl velitelem PiBtl 335, což znamená Pioneer batallion 335. Jednalo se o průzkumnou jednotku, která byla součástí každé divize SS. Leopold Bartl se po válce vrátil do Rakouska a umřel 4. února 1980 ve svých 78 letech ve městě Krems a. d. Donau.⁵³

Během dne 8. května opustili město také zbývající vojáci SA a SS. V kasárnách po nich zůstal jen nepořádek a zničené vybavení (viz přílohu č. 10). Veškerou techniku, kterou už se nepodařilo evakuovat, Němci zničili. Na dvorech kasáren také hořely veškeré dokumenty. Navečer odjeli poslední vojáci také z Jakubského dvora. Vzniklo zde nebezpečí rabování, proto na místo ihned vyrazily četnické hlídky. Byly vyvěšeny dokonce plakáty, že drancování bude trestáno smrtí (viz přílohu č. 11).⁵⁴

V noci z 8. na 9. května měli hasiči plné ruce práce. Zřejmě od hořících dokumentů v kasárnách se oheň rozšířil. Ve 20:20 začalo hořet ve skladišti Špitálských kasáren. Ve 21 hodin vzplanul oheň také v zadní části Starých kasáren naproti Landfrasově tiskárně. O něco později bylo zapáleno naložené dříví na Čihákově pile. Ve 23:10 začalo hořet také ve Švecových kasárnách a před půlnocí i ve sklepech Masarykových kasáren. Všude se povalovaly výbušniny a jiné hořlaviny, proto hrozilo reálné nebezpečí výbuchu. Žádné větší škody ale nakonec nevznikly.⁵⁵

Ve středu 9. května ráno už všude visely československé vlajky a trikolóry. Občané netrpělivě očekávali příjezd Rudé armády. Dopoledne se na radnici konala ustavující schůze NV ve své kompletní sestavě. Toho dne byli přítomni všichni členové: Z. Dvořák, T. Dušek, JUDr. A. Rausch, M. Bauer, V. Bělohávek, J. Coufal, št. kpt. F. Exnar, F. Fittl, Jakub Hamerník, F. Havlas, F. Novák, K. Soukup, J. Šourek a A. Zuda. Byly shrnuty události posledních dnů a domluven postup do budoucna. Také bylo stanoveno personální obsazení radnice.⁵⁶ Závěry z této schůze byly později vytištěny ve veřejné vyhlášce. Schůze však musela být nečekaně přerušena, protože do města přijela Rudá armáda. Začaly velké oslavy svobody a vítězství, které trvaly až dlouho do noci. Podrobněji se o událostech 9. května v Jindřichově Hradci zmíníme v kapitole Osvobození Jindřichohradecka.

4.3.2 Povstání v Jarošově nad Nežárkou

Přestože tato obec, ležící asi 5 km východně od Jindřichova Hradce, není nikterak velká, události počínající 5. květnem zde měly poměrně dramatický průběh. V místní sokolovně byla tou dobou ubytována německá jednotka. Krátce po odvysílání rozhlasové zprávy 5. května poslal předseda budoucího NV Mikl zprávu do J. Hradce, ve které žádal o sdělení dalšího postupu. Protože telefonní spojení bylo již dříve přerušeno, musel vyslat spojku. Není přesně jasné, kdo zprávu do J. Hradce doručil. Víme jen, že doručena byla a bylo odpovězeno nic nepodnikat (odpověď však Jarošovští dostali později, než potřebovali).⁵⁷ V kronice obce Jarošov se totiž píše, že spojka do J. Hradce nedorazila. Místo toho vzalo několik místních mladíků nákladní automobil (bez vědomí jeho majitele) a narychlo odjeli do Nového Etyнку (dnešní Nové Včelnice) vyrozumět tamní partyzánskou skupinu. Bez jakéhokoli ohlášení pak tato skupina kolem 17. hodiny odzbrojila jarošovskou posádku a němečtí vojáci byli uzamčeni v místní sokolovně. Nutno poznamenat, že se tak stalo bez větších problémů: *„Vojáci byli Rakušáci, války syti, proto odevzdávali zbraně ochotně a těšili se, že válka skončí.“*⁵⁸

Teprve po provedení akce byl informován předseda NV. Partyzáni předali předsedovi „své“ zajatce a také většinu odebraných zbraní (několik zbraní zřejmě zabavili) a poté odjeli zpět do N. Etyнку. Před sokolovnou se zatím shromáždili lidé a požadovali odebrané zbraně. Každý z nich se chtěl účastnit „revoluce“ se zbraní v ruce. Pořádek na místě zjednálo až četnictvo a přivolaní členové NV. Předseda NV Skála nechal všechny zbraně odnést na četnickou stanici a učinil prohlášení k občanům. Byly také rozestavěny ozbrojené hlídky k zajištění vojáků v sokolovně. Následovalo veřejné zasedání NV, kde předseda shrnul současnou situaci a vyjádřil obavu z nebezpečí, do kterého se tím obec dostala. Původně měla akce podobného charakteru začít až současně s okolními obcemi. Bylo jenom otázkou času, kdy se o události dozví nejbližší německá posádka a zasáhne. Bylo nutné vyhlásit v obci pohotovost pro bývalé příslušníky čs. armády. Velitelem byl zvolen J. Hruška. Také bylo rozhodnuto, že nesmí dojít k žádnému dalšímu odzbrojování, v případě ustupující německé armády. Přes toto nařízení bylo místními odzbrojeno několik dalších vojáků, kteří přes obec ustupovali. Na některá rychleji jedoucí auta bylo dokonce stříleno.

Situace samozřejmě nezůstala bez odpovědi německé armády. Hned druhý den ráno, tedy 6. května, odjela ze Strmilova německá ozbrojená kolona směrem k Jarošovu.⁵⁹

Jednalo se o tzv. trestní oddíl, jak se tehdy tyto jednotky nazývaly. Takové oddíly přicházely v revolučních dnech do obcí a měst za úkolem nastolit pořádek. Přestože se nejednalo o žádné speciální oddíly, jejich přítomnost v obcích znamenala pro místní obyvatele poměrně velké nebezpečí. Jednání těchto vojáků bylo doslova nevypočitatelné. Cokoli se mohlo stát záminkou k represím. Často se mstili na nevinných lidech a v jejich přítomnosti docházelo k nejrůznějším excesům často s tragickými následky.

Už kolem 10. hodiny hlásila hlídka z věže kostela obrněná vozidla přijíždějící po silnici od Strmilova. Tou dobou byla na vesnici také zahájena palba z prostoru od nádraží. Předseda NV Skála a strážmistr Mojžíš a Tischler se vydali jednat za velitelem přijíždějící německé jednotky. Cestou se však museli krýt před nepřátelskou palbou. Mezitím už jeden obrněný vůz dorazil k sokolovně. Česká hlídka byla odzbrojena a rakouští vojáci osvobozeni.⁶⁰ Zde není úplně jasné, kdo vlastně vojáky osvobodil. V kronice Jindřichova Hradce se totiž píše, že do Jarošova přijela z J. Hradce dvě německá obrněná vozidla s vojáky a ti zajaté Němce osvobodili.⁶¹ Německý velitel byl značně rozhořčený a odmítal jakékoli vyjednávání. Hrozil, že za podobné činy je trest smrti. Nechal odzbrojené české občany postavit ke zdi (Fenclova domu) a současně každého dalšího, kdo se objevil na cestě před sokolovnou. Předsedu Skálu si vzal jako rukojmí a s namířeným revolverem požadoval do pěti minut vrácení veškerých ukořistěných zbraní. Pokud se tak nestane, měl být Skála zastřelen a vesnice srovnána se zemí. Skála tedy vypověděl, že veškeré zbraně jsou uloženy na četnické stanici a jiné zbraně v obci nejsou. V ozbrojeném doprovodu tedy zavedl velitele na stanici. Problém byl v tom, že partyzáni nejspíš několik zbraní odvezli s sebou, a tak počet nesouhlasil. Velitel začal opět vyhrožovat. Nakonec předsedu NV Skálu dočasně propustil, aby mohl připravit vyhlášku o odevzdání zbraní v obci. Žádné zbraně už ale odevzdány nebyly. Německý velitel, který byl (zřejmě pod vlivem předchozích událostí) přesvědčen, že s ním občané nejednají na rovinu, začal zatýkat další občany. Nakonec byli všichni rukojmí, v počtu 35 mužů, naloženi na korbu mlékárenského vozu a odvezeni do Žižkových kasáren v Jindřichově Hradci.⁶² Zajetí občané zůstali v kasárnách až do 7. května dopoledne, kdy byli po opakované intervenci dr. Rausche podmínečně

propuštění. Dohoda zněla tak, že v kasárnách zůstane pouze Josef Mikl a J. Skála, kteří se zaručí svým životem, pro případ, že v Jarošově nastanou další nepokoje.⁶³

Vraťme se ale ještě zpět do Jarošova. V obecní kronice je zmíněna ještě jedna zajímavá událost, která není dodnes zcela objasněna. Údajně německý tank typu Tiger, který sem také přijel 5. května dopoledne, chtěl projet kamenný mostek přes potok Žirovnice u tehdejší školy a pokračovat dál na Jindřichův Hradec. Tank byl ovšem příliš široký a nemohl se vejít mezi kamenné zábradlí mostu. Řidič tanku se tedy prý pokusil vyjet oběma pásy na zábradlí a most překonat. Tím poškodil na zábradlí stojící sochu sv. Jana Nepomuckého, která spadla do potoka. Není jasné, do jaké míry je tato událost pravdivá. Jednak přítomnost tanku Tiger v Jarošově není nikterak doložitelná (mohlo se jednat o jakýkoli německý tank či obrněný transportér - lidé tehdy běžně názvem Tiger označovali veškerou německou obrněnou techniku) a dále není zcela jasné, zda se tank (nebo jiné obrněné vozidlo) opravdu snažil přejet most a tím sochu shodil, nebo zda socha spadla za jiných okolností. Pokud sochu shodilo nějaké německé vozidlo, pravděpodobně to byl opravdu nějaký německý tank (např. tank typu Tiger měl šířku 3700mm, přitom šířka mostu je cca 3m). Kamenný most stál totiž na tehdejší státní silnici do J. Hradce, takže veškerá německá technika, která ustupovala v tomto směru na východ, mohla tímto mostkem bezpečně projet, aniž by došlo k nějakému poškození. Zábradlí mostu má sice podobu široké kamenné zídky, která by přejezd tanku umožnila, ale na druhou stranu je poměrně vysoké a těžko by na něj tank vyjel. Každopádně faktem zůstává, že socha sv. Jana Nepomuckého byla z mostu shozena a později vytažena, opravena a umístěna na schodiště u farního kostela.⁶⁴

4.3.3 Povstání ve Strmilově

V této malé obci se od 5. května nic významnějšího nestalo. K událostem s tragickými následky zde došlo až později. 6. května večer zde několik místních „povstalců“ odzbrojilo německý zpravodajský oddíl. Do zajetí padl i velitel SS Gruppenführer Gehrke, který byl zajištěn v chatě pana Vondru a odtud putoval do chaty Jaroslava Dvořáka, kde byl střežen panem Strachotou a jím ukryvanými ruskými vojáky. Učitelka místního Kinderheimu (dětského domova) žádala druhý den telefonicky ochranu přímo do Jindřichova Hradce (spojení s nejbližší německou jednotkou v Jilmu bylo totiž přerušeno). Hlášení bylo přijato a z J. Hradce byl do

Strmilova poslán oddíl SS. Telefonický hovor do J. Hradce byl zachycen a místním rozhlasem zazněla výzva k obyvatelům, aby vyklidili veřejná prostranství. Bohužel, bez většího účinku.⁶⁵ Po poledni dorazil oddíl SS a vojáci ihned zahájili palbu mezi shromážděné lidi.⁶⁶ Německý velitel později argumentoval, že i přes výzvu „halt!“ občané utíkali a také proto, že si všiml rozmazaných německých směrových tabulí.⁶⁷ Smrtelně zasažen byl obchodník František Vobr a raněn byl řidič František Lovětínský.⁶⁸ Velitel německého oddílu začal se starostou a dvěma dalšími vojáky prohledávat dům od domu, přičemž řešil stížnosti místních Němců na neochotu Čechů při prodeji potravin. Při prohlídkách byl ve stodole Miroslava Máci objeven osobní automobil. Na otázku, kdo je jeho majitelem, bylo německému veliteli odpovězeno, že si ho zde uschoval nějaký německý funkcionář. Velitel však poznal, že se jedná o osobní vůz SS Gruppenführera Gehrkeho, který zde byl předešlé noci zajat, a proto později auto odvezl do J. Hradce. Ve Strmilově se ještě střílelo 9. května. Tehdy padl ruský poručík Gregor (Grigorij) Nikolajev (více o tom v kapitole Osvobození Jindřichohradecka). Pohřeb obou zastřelených se konal 10. května.⁶⁹

4.3.4 Povstání v Lomnici nad Lužnicí

Také v Lomnici nad Lužnicí, neveliké obci ležící asi 10 km severně od Třeboně, proběhly květnové dny českého povstání poněkud dramatičtěji než jinde. Odpoledne 5. května se místní správy ujímá Revoluční národní výbor (dále jen RNV). Místní německé posádce bylo oznámeno, že došlo ke státnímu převratu a že mají odevzdat veškeré svoje zbraně na četnickou stanici. Německá posádka byla potom internována do budovy školy. Někteří místní občané také začali odzbrojovat německá auta, která obcí projížděla po státní silnici.

Uveďme například tuto událost. Od Třeboně se blížilo německé nákladní auto. Jeho řidič ovšem nedbal na výzvu k zastavení a chtěl pokračovat dál. Na auto bylo proto vystřeleno. Řidič byl zřejmě zasažen, protože auto sjelo ke krajnici a narazilo do stromu. Z jeho tříčlenné posádky jeden voják utekl, druhý byl raněn a třetí se zabil zřejmě při nárazu auta do stromu. Zraněný voják byl převezen do nemocnice v Českých Budějovicích. Tato akce ovšem zanedlouho způsobila značné problémy. Občané byli vyzváni rozhlasem, aby zachovali klid a předešlo se tak dalšímu zbytečnému násilí.⁷⁰

Jeden ze zajatých německých vojáků v noci z 5. na 6. května uprchl a přivedl do Lomnice tzv. trestný oddíl. Jednalo se o jednotku SS, vyzbrojenou obrněnými vozy, která se tou dobou nacházela mezi obcemi Neplachov, Dynín a Záblatí. V neděli 6. května, v 5:50, přijel do Lomnice celý prapor SS. Kolona přijela tak, jako by se chystala k útoku (napřed obrněné transportéry s namířenými zbraněmi, podél zdi postupovali střelci a za nimi nákladní auta s vojáky). Netrvalo dlouho a celé město bylo obsazeno. Na výjezdových cestách byly postaveny hlídky a město tak bylo uzavřeno. Na náměstí byla postavena kulometná hlídka a na budovu radnice (sídlo RNV) mířilo dělo ráže 88 mm. Takové přesile místní nemohli klást odpor. Mezitím byla radnice obsazena, všichni přítomní členové RNV zatčeni a přerušeno telefonní spojení. Byla stržena československá vlajka na radnici a na náměstí. Ostatní již občané schovali během předešlého večera. Velitel německé jednotky nařídil, aby se všichni, kteří se nějakým způsobem podíleli na odzbrojování Němců, dostavili na radnici a odevzdali své zbraně a jiné věci, které byly německým vojákům dříve zabaveny. Ti, kdo odevzdali zbraně, byli postaveni do řady ke zdi školní budovy.⁷¹ Kolem 8:30 byl vydán rozkaz, aby se neprodleně dostavili všichni muži, bez rozdílu věku. Ženy a děti mají zůstat doma, zavřít okna a nepřibližovat se k nim.⁷² Všichni muži byli potom seřazeni před školou a velitel začal hrozit, že všechny viníky postřelí a účastníky odboje pošle před válečný soud. Venku začalo pršet, a tak byli všichni odvedeni do soudní budovy a tam uvězněni. Velitel pak rozkázal, aby ženy přinesly veškeré potraviny, co doma mají.⁷³ Felix Spěvák, ředitel školy, uměl dobře německy, proto začal vyjednávat s adjutantem německého velitele. Bylo sjednáno, že město odevzdá oddílu SS 5000 říšských marek (tj. asi 50 000 Kč), 5000 ks cigaret z místní trafiky, 20 jízdních kol a 11 koní.

Přítomnost německých vojáků v obci si vyžádala i jednu oběť. 5. května udeřil pařbou pušky v sebeobraně František Sochor, úředník místní štěpírny slídy, důstojníka SS.⁷⁴ Za tento čin byl jmenovaný odsouzen k smrti. Stalo se tak ve stodole u „Fraňků“, kde byl Sochor týrán a zastřelen. Vojáci ho potom vytáhli před zadní vrata stodoly a tam jej přikryli slámou.⁷⁵

Ve městě zůstala spousta prázdných stavení. Někteří totiž ze strachu opustili své domovy již předešlé noci. Muži, kteří zůstali, byli nyní uvězněni. Ženy a děti se buď schovávaly, nebo se pokoušely utéct do polí. Vojáci tak měli celé město v podstatě k dispozici a začalo rabování a ničení soukromého majetku. Kolem 20

hodiny oddíl SS opustil město a pokračoval směrem na jih. Teprve potom mohli být zajatci propuštěni na svobodu. Lomničtí si ovšem neoddychli nadlouho.⁷⁶

Ještě 6. května kolem 21:30 hod. večer přijel do Lomnice další oddíl SS a vyžádal si náležitou „péči“ od místních obyvatel. Jeho velitel byl rozčilen, že obyvatelstvo nebylo potrestáno přísněji.⁷⁷ Vojáci tohoto oddílu, kteří se předtím nacházeli v obci Záblatí, zřejmě stojí za životy dvou mužů Josefa Štrobla a Františka Ritka z Ponědraže, kteří byli vysláni z Ponědraže do Záblatí jako spojky s určitým vzkazem.⁷⁸ V obci Záblatí však byli zadrženi a odtud pak odvedeni do Lhoty, tam svázáni a zastřeleni.⁷⁹ Tato jednotka pak 7. května dopoledne odjela směrem na Třeboň.⁸⁰

Díky událostem, které v Lomnici proběhly dne 6. května, vzpomínali místní obyvatelé na tento den jako na „černou neděli“.⁸¹ Napětí, které tehdy Lomničtí prožili, dokládá tento zápis: „Z esesáků si nejhůře počínal adjutant velitelův SS Obersturmführer Jankowitz, jehož by bylo třeba vyhledati a potrestati.“⁸²

U nedalekého Vlкова byla ten den večer také přerušena trhavinou železniční trať. Stalo se tak v blízkosti strážního domku č. 32. Trať byla přerušena v délce asi 200 m. Železniční doprava na trati musela být úplně zastavena.⁸³

4.3.5 Povstání v Třeboni

Odpoledne 5. května byl podle návrhu št. kpt. Plzáka ustanoven RNV v Třeboni v tomto složení: Jan Rákosník (předseda), Václav Jiráček a Jan Čábel (místopředsedové) a dále Karel Zeisl, Zdeněk Endris, plk. Felix Körner, Václav Renc, Jan Hanzal, J. Herda, JUDr. Jan Radechovský, František Princ, Josef Vašík, Václav Hadač, Jan Valenta a Jan Blažek. Ve městě už byly vyvěšeny i československé vlajky.⁸⁴ V noci z 5. na 6. května kontaktoval RNV generál vlasovců Šepalov se svým doprovodem (kapitán a zdravotní sestra), jehož vojáci byli soustředěni v prostoru Nových Hradů a nabízel spolupráci. Na oplátku požadoval ochranu před příchozí Rudou armádou. Jeho nabídka byla odmítnuta.⁸⁵ Němečtí vojáci z místní posádky se stáhli do zámku (zámek sloužil Němcům jako kasárna). Nebezpečí pro město nyní představovaly ustupující německé kolony, které tudy projížděly.⁸⁶

6. května proběhla v místních kasárnách mobilizace dobrovolníků, kteří se hlásili do „služby“ pro udržení pořádku a obranu města. Toho dne došlo na náměstí

k ozbrojenému incidentu. Několik občanů se na náměstí snažilo povalit sloup s německými směrovými cedulemi, který stál naproti hotelu Bílý koníček. Z hotelu vyběhl německý důstojník ve snaze zabránit ničení cedulí. Někdo z davu vystřelil a důstojníka zasáhl. Ten byl odvezen zpátky do hotelu, kde na následky poranění zemřel. Tato událost pravděpodobně přispěla k tomu, že už následující noci (na 7. května) většina německých vojáků Třeboň opustila.⁸⁷ Ten den bylo také jednáno s německým posádkovým velitelem o událostech v Lomnici nad Lužnicí a o bezohledném chování vojáků. Velitel však veškerou zodpovědnost odmítl s argumentem, že za tamní vývoj situace si mohou sami občané nepřátelským chováním vůči německým vojákům. Dále také požadoval odvolání mobilizovaných hlídek ve městě, odevzdání všech zbraní a zaručení hladkého průchodu městem. Všechny tyto požadavky velitel formuloval ve svém ultimátu, které podal ve 13 hodin na RNV. Požadavky byly dodrženy s výjimkou části zbraní, které byly ukryty.⁸⁸

Následujícího dne, 7. května, se někteří občané snažili vloupat do budovy pivovaru, kde byl sklad potravin, protože s odchodem německé posádky odešly i stráže, které sklad hlídaly. Nové hlídky zde měli konat vlasovci, ale místo toho jen nečinně přihlíželi. Sklady byly rabovány tak dlouho, až zde nezůstalo nic, co by mělo nějakou hodnotu. Tehdejší starosta pan Stanko se snažil reagovat a vyzval rozhlasem občany k zachování pořádku.⁸⁹

Pan Kos v časopise Třeboňský svět o Stankovi dále uvádí: „*Poté, co odvyšlal žádost (Stanko - pozn. autora)...odchází z radnice a uchýlí se do svého zahradního domku na Kopečku (v dnešní ulici Lesní). Druhý den (8. května - pozn. autora) je zde nalezen mrtev, pistole leží vedle něj. Říkalo se, že spáchal sebevraždu, někteří ale mluví o vyřizování účtů nebo o umlčení nepohodlného svědka.*“⁹⁰ Stanko byl třeboňským starostou po celou dobu okupace. Samozřejmě i v Třeboni za války probíhalo zatýkání a odvody do pracovních táborů, ať už se jednalo o „nepohodlné“ lidi, nebo Židy. Vlivem všech těchto událostí přišlo během okupace o život 47 třeboňských občanů. Také v Třeboni byli lidé - udavači. Tvrdí se, že starosta Stanko většinu udání stahoval a neposílal je dál příslušným orgánům.⁹¹ Na jednu stranu tak měl zachránit několik lidských životů, na druhou stranu však také znal jména udavačů, neboť udání nebyla anonymní. Právě to se mu mělo stát na konci války osudným. Někdo zřejmě mohl mít zájem na tom, aby po svém zatčení nevypovídal.

Na RNV se toho dne také dostavili dva němečtí důstojníci a žádali propuštění zadržovaných osob německé národnosti (Sládka a Nipla), odevzdání zbraní a také otevření obchodů. Ve věci propuštění osob bylo vyhověno, v ostatních požadavcích nikoli.⁹²

Třeboní tyto dny proudily neustálé kolony německých vojáků a civilistů, kteří se potřebovali dostat na západ do amerického zajetí. Zejména pro vojáky z řad SS to byla otázka vlastní existence. Pokud se někdo těmto vojákům snažil postavit do cesty, byli schopni v podstatě čehokoli. Situace byla tedy poměrně vážná a bylo nutné zachovat klid a pořádek. Hrozilo vážné nebezpečí, že jakýkoli náznak odporu zvedne vlnu represálií.

Po 16. hodině došlo na RNV hlášení, že se lidé shromažďují okolo kasáren a čekají na rozdávání vojenské výstroje a jiného materiálu. Z obavy před dalším rabováním muselo zasáhnout četnictvo a současně proběhla i výzva v rozhlase. Tou dobou také přišla zpráva o přítomnosti SS ve Stráži nad Nežárkou a předseda RNV musel intervenovat, aby situaci uklidnil (viz předchozí kapitolu). Po celou nastávající noc (stejně jako ty předchozí) probíhala telefonická komunikace mezi RNV v Třeboni a NV okolních obcí, ale i vzdálenějších měst o vývoji celkové situace (například bylo tuto noc hlášeno obsazení Písku americkou armádou).

V úterý 8. května se v 8:50 dostavil německý posádkový velitel a další německý důstojník na okresní úřad a oznámili, že do Třeboně přijede asi 150 ozbrojených německých vojáků. Žádali zajistit náležité ubytování pro tyto vojáky. Od tohoto požadavku bylo ale později upuštěno. Předseda RNV proto nechal vytisknout letáky, které vyzývaly místní občany k zachování pořádku. Chtěl tak předejít možným incidentům. Kolem poledne byly ze skladu kasáren rozdávány různé součásti výstroje. Docházelo zde k tahanicím, neboť věci rozdělával hlídač Pondělník podle své libovůle a to se některým „poškozeným“ nelíbilo. Vzniklou situaci muselo řešit posádkové velitelství.⁹³

Odpoledne jednal posádkový velitel se št. kpt. Plzákem, Matějkou a aktantem Opekarem. Bylo jim sděleno, že německá posádka opustí v nejbližších hodinách město a byli požádáni, aby zajistili klidný odchod těchto vojáků, jinak bude zakročeno násilím. Dále jednali o dalších věcech ohledně převzetí vojenských záležitostí. Také byli upozorněni, že do města budou pravděpodobně přicházet další jednotky SS, které se mohou chovat neukázněně, a je tedy třeba postupovat velmi opatrně a pokud možno vyhovět jejich požadavkům. V důsledku těchto událostí byli

plk. Kluzákem povoláni do služby všichni čs. vojáci a dobrovolníci. Bylo rozhodnuto střežit důležité objekty ve městě (například pivovar, parní pilu, zámek, kasárna atd.). Ne všichni povolání však přišli do služby. V 19:00 hod. přišel na ONV velitel německé posádky a oznámil, že armáda už odchází a bude tedy možné převzít její objekty.⁹⁴

Dopoledne 9. května bylo vydáno upozornění pro děti, aby se vyhýbaly odhozeným zbraním a municí. Během dopoledne byly také odstraněny německé tabule a nápisy.⁹⁵ Další významné události, které v Třeboni proběhly 9. května, jsou popsány v kapitole Osvobození Jindřichohradecka.

4.3.6 Povstání v Suchdole nad Lužnicí

I v Suchdole se po rozhlasové výzvě dne 5. května začali shlukovat místní občané na veřejných prostranstvích a čekali, co bude následovat. Také zde zaválaly na většině domů prapory ve státních barvách. Představitelé místního ilegálního hnutí (T. Červený, Fr. Marek, K. Böhm, Fr. Líkař) šli na radnici vyjednávat o převzetí správy města a složení německých zbraní. Major Lesko (velitel místní německé posádky) ovšem odzbrojení odmítl. Argumentoval tím, že ještě nebyl podepsán mír, tudíž trvá válečný stav. Poté se všichni jednající odebrali na radnici. Zde byl přítomnými ustaven RNV (ředitel měšťanské školy - Karel Beran ml., Karel Čada, Václav Hůlka, Karel Beran st., Vrchota) s předsedou Tomášem Červeným.

Bylo ujednáno postavení smíšených česko-německých hlídek pro zachování pořádku ve městě. Na 21. hodinu byla stanovena tzv. „policejní hodina“, po které už neměli obyvatelé vycházet ze svých domovů. Se souhlasem místního komisaře Viléma Trska byli odzbrojeni členové Volkssturmu. Když se o této události dozvěděl Lesko, prohlásil Trska za zrádce a chtěl ho nechat popravit. Trsek ovšem trpěl pokročilou tuberkulózou a byl upoután na lůžko, takže vzhledem k jeho špatnému zdravotnímu stavu z popravky nakonec sešlo.⁹⁶

Druhý den bylo tedy ponecháno 25 zbraní k dispozici RNV. Ostatní musely být odevzdány na četnickou stanici. Některé zbraně si tajně ponechala i skupinka partyzánů (Fr. Kloc, B. Vydra, Beránek ml., Norb. Dryje), kteří už dříve v okolí provedli několik akcí. Např. přerušení telefonního spojení na Chlum nebo přepadení skladiště Volkssturmu v Třeboni. Podobně, jako tomu bylo i jinde, bylo povoleno buď vyvěšení českých a německých praporů současně, nebo žádných (bylo

přistoupeno ke druhé variantě). Byl také rozpuštěn dosavadní RNV a do správy města jmenován předválečný starosta Karel Böhm a předválečné zastupitelstvo. Přestože se situace z dnešního pohledu jeví celkem klidně, měli tehdy občané strach. Může to dokládat např. fakt, že v noci se členové již rozpuštěného RNV raději zdržovali mimo domov, aby se vyhnuli případnému zatčení.⁹⁷

Krátce po půlnoci 7. května do města přijel větší oddíl SS, který postupoval od Lomnice nad Lužnicí (viz výše). Na chování vojáků se podepisovala únava, alkohol, ale i pokleslá morálka. Němečtí vojáci byli také značně hladoví, proto docházelo i ke krádežím, rabování a jiným nepřístojnostem. Např. F. Šebestovi na Šmelcovně vzali vojáci jalovici, kterou v lesíku u zastávky zabili a snědli. Vojáci se také vloupali do obchodu L. Březinové na náměstí, kde kradli.⁹⁸

Poslední vojáci a němečtí uprchlíci opouštěli Suchdol 8. května. Ten den byla také z kostelní věže odstraněna vysílačka, kterou zde vojáci umístili po svém příchodu v únoru. Večer už ve městě žádní Němci nebyli.⁹⁹ Pouze na nádraží zůstalo několik vojáků, kteří měli za úkol hlídat a později zničit zde odstavené tři německé tanky. Aby nedošlo k poškození nádražní budovy vlivem detonací, byly vagóny s naloženými tanky odsunuty na okraj nádraží. Zde byly dva tanky zničeny. Se třetím dojela posádka k rybníku Malý Fitiš a zde jej také zničila. Tito vojáci byli potom zajati a do druhého dne drženi ve školní budově. Ráno 9. května byli propuštěni.¹⁰⁰ Blíže neurčený počet německých vojáků se pohyboval také v lese severně od města, kde se nacházelo skladiště pohonných hmot a munice. Dopoledne 9. května byl opět sestaven NV, který se ujal správy města. Bylo také zajištěno vojenské skladiště potravin v bývalé sklárně, aby nedošlo k rabování.¹⁰¹ Odpoledne už všichni netrpělivě vyčkávali příjezdu Rudé armády (viz kapitolu Osvobození Jindřichohradecka).

Podobná situace nastala např. také v Lásenici nebo ve Stráži nad Nežárkou, kam 7. května odpoledne přijel od Jindřichova Hradce oddíl SS s obrněnými vozy a vojáci bez rozmyslu stříleli do vzduchu a po domech. Pod záminkou, že hledají ukryté zbraně a partyzány prohlíželi jednotlivé domy. Všichni muži byli shromážděni na náměstí a v čele s předsedou RNV A. Stachem sloužili jako rukojmí. Pokud by se nějaké zbraně našly, měl být předseda RNV zastřelen.¹⁰² Na kritickou situaci ve Stráži upozornila kolem 16. hodiny místní četnická stanice telefonicky RNV v Třeboni. Předseda tamního RNV Kostečka okamžitě jednal a vyslal do Stráže svého zástupce Vithu se zástupcem čsl. armády št. kpt. Pechem a okresním

četnickým velitelem št. kpt. Matějkou. Tito tři muži odjeli do Stráže v doprovodu německého posádkového velitele v Třeboni a vyjednali uklidnění situace.¹⁰³ Asi v 18. hodin jednotka SS ze Stráže odjela zpět do J. Hradce.¹⁰⁴ Ještě téhož dne večer bylo na RNV v Třeboni hlášeno řádění SS také v Majdaleně.¹⁰⁵ V obci Cep, nedaleko Majdaleny, byli zastřeleni tři čeští občané, když se pokusili odzbrojit německého důstojníka. Ve Mláce byl 7. května zastřelen německými vojáky Václav Cepák.¹⁰⁶

4.4 Osvobození Jindřichohradecka

Většinu dnešního okresu Jindřichův Hradec osvobodil 2. ukrajinský front (dále jen UF) maršála R. J. Malinovského. Ve východní části okresu, konkrétně v okolí Studené, Budíškovice a Popelína, operovala 6. gardová tanková armáda (dále jen GTA), které velel generálplukovník A. G. Kravčenko. Hlavní sbory vojsk, které osvobodily největší část okresu patřily do 9. gardové armády (dále jen GA), pod velením V. B. Glagoljeva. Tato armáda postupovala ve směru Dačice – Jindřichův Hradec – České Budějovice, západně od 6. GTA a severovýchodně od Chlumu u Třeboně a Majdaleny. Od Rakouska vstoupila na území hradeckého okresu také 46. armáda generála A. V. Petruševského, a to v prostoru Českých Velenic. Tato armáda postupovala severozápadním směrem na České Budějovice.¹⁰⁷

4.4.1 Osvobození českých zemí

Vraťme se ještě k širšímu kontextu a shrňme si stručně události, které se na přelomu dubna a května 1945 odehrály v českých zemích. Nejprve bychom měli upřesnit samotný termín „osvobození“. V historických pramenech a publikacích se všude tento termín uvádí. Důvody jsou prosté. Po šesti letech okupace byl příjezd vítězných vojsk prostě chápán jako akt osvobození. Důvody jsou také samozřejmě politické. Měli bychom si ale uvědomit, že ne vždy šlo o osvobození v pravém slova smyslu. Zejména u měst a obcí, kam přijela Rudá armáda po 9. květnu. Většinu těchto měst už němečtí vojáci a jiní představitelé německé správy opustili a města již byla v rukou národních výborů. Přesto nelze tvrdit, že tím pádem probíhalo osvobození všude hladce.

Ještě před tím, než vstoupily první spojenecké jednotky na naše území, docházelo od poloviny srpna 1944 k pravidelným sovětským výsádkům diverzních a

zpravodajských jednotek. Jejich úkolem bylo podávat důležité informace blížící se Rudé armádě, provádět drobné záškodnické akce a navazovat kontakty s partyzány.

První spojeneckou jednotkou, která vstoupila na naše území v Osoblažském výběžku, byl 1. ukrajinský front (dále jen UF). V nejnovější literatuře se uvádí datum 18. března.¹⁰⁸ Tato vojska však dále na jih nepostupovala a stočila se směrem na Berlín. České země si tedy na osvobození musely ještě nějaký čas počkat. V rámci tzv. bratislavsko-brněnské operace překročila 7. dubna vojska 2. ukrajinského frontu řeku Moravu a později byl zahájen postup na Brno. O několik dní později na severu postoupil 4. UF směrem na Opavu a Ostravu.¹⁰⁹

Tou dobou už od západu postupovala i americká 3. armáda generála Pattona. První americká jednotka vstoupila na české území u města Hranice 18. dubna a o dva dny později dobyla Aš. Americké jednotky pak postupovaly přes Cheb dál na jihovýchod. Poté, co 90. a 97. pěší divize s 2. jezdeckou skupinou obsadily šumavské průsmyky, uvolnila se cesta do nitra Čech.¹¹⁰ Dne 2. května byl osvobozen Tachov.¹¹¹ Bez větších problémů byly 4. května předány Domažlice. 6. května ráno vjely první americké tanky do Plzně. Už 7. května dosáhly americké jednotky demarkační linie. Do 11. května byla osvobozena další města jihozápadních Čech. Z Rakouska vstupovala spojenecká vojska na území jižních Čech u Všeměřic, dále pokračovala obcemi Kaplice, České Budějovice, Netolice, Vodňany, Písek a dále na severozápad k Plzni a Karlovým Varům.¹¹² Na výslovný rozkaz vrchního velitele spojeneckých sil generála Eisenhowera musel být postup zastaven. Zbytek českého území musel vyčkat příchodu Rudé armády. Po delších bojích bylo 26. dubna osvobozeno Brno a 30. dubna také Ostrava.¹¹³ Postupně následovala další velká města na Moravě a ve Slezsku.

Většina českého území včetně jižních Čech měla být osvobozena v rámci tzv. pražské operace. Cílem této závěrečné operace Rudé armády v druhé světové válce byla už podle názvu Praha a také dosažení amerických vojsk na demarkační linii. Od severu a severovýchodu měl do Čech postupovat 1. a 4. UF, od jihu a jihovýchodu 3. a 2. UF. V prostoru Čech tak mělo dojít k obklíčení zbytku německé armády „Mitte“, která ustupovala na západ. Začátek operace byl původně stanoven až na 7. května, kdy měl být zahájen postup na nejdůležitějším směru, tedy na Prahu. Další jednotky měly zahájit operaci ještě dále. Jednotky Rudé armády byly poměrně vyčerpané tuhými boji o moravské a slezské metropole a potřebovaly čas na přeskupení. Do pražské operace mělo být nasazeno celkem sto osmdesát sovětských divizí, což

představovalo přes dva miliony vojáků.¹¹⁴

Průběh osvobození však značně urychlilo povstání českého lidu, které vypuklo 5. května na celém českém území. Pražská operace tak byla vlastně zahájena už 6. května dopoledne, kdy se zhruba od Drážďan začal přesunovat na jih 1. UF. O den později začal postupovat také 2. UF. Ve směru do jižních Čech začala postupovat 7. gardová armáda (dále jen GA) generála M. S. Šumilova. Od Vídně útočila 9. GA generála V. V. Glagoljeva ze svazku 3. UF. Na osvobození jižních Čech se podílela i 46. armáda generála A. V. Petruševského, která během pražské operace postupovala od severního břehu Dunaje a osvobodila většinu území dnešních okresů Č. Budějovice a Č. Krumlov. Útok 2. UF zabezpečovala ze vzduchu 5. letecká armáda generála S. K. Gorjunova.¹¹⁵

Praha byla osvobozena 9. května a během následujících dvou dnů i zbytek českého území. Do 12. května ještě probíhaly poslední větší boje u Mirovic a Protivína, kde se ustupující německé jednotky chtěly probít do amerického zajetí. Teprve potom bylo zcela dosaženo demarkační linie i z východu a dalo by se říct, že tímto skončila válka v Evropě.

4.4.2 8. květen

8. května v 16:30 přijela po státní silnici od Vídně Rudá armáda do Nové Bystřice. Nejprve se na bystřickém náměstí objevila dvě nákladní auta a později teprve souvislá kolona sovětských vojsk.¹¹⁶ Je třeba připomenout, že v historické literatuře zabývající se postupem sovětských vojsk na Jindřichohradecku najdeme některá nepřesná fakta, která často neodpovídají skutečnosti. Důkazem toho mohou být hned první zmínky o osvobozování jindřichohradeckého okresu. Podle textu dr. Muka se v úterý 8. května odpoledne objevila výzvědná jednotka Rudé armády také v Klenové, kam přijela od Českého Rudolce. Těžko posoudit, do jaké míry je tento údaj věrohodný, neboť do Č. Rudolce přijeli sověští vojáci až 10. května po poledni.¹¹⁷ V jiném textu od téhož autora stojí: „*V odpoledních hodinách pronikly první hlídky Rudé armády...z Moravy do Klenova (!) na Kunžatecku.*“¹¹⁸ Zde se autor zřejmě přepsal, protože obec Klenov se sice na Jindřichohradecku nachází, ale mnohem severněji u Kardašovy Řečice. Autor zde má na mysli právě obec Klenovou, která leží v blízkosti Nové Bystřice.

V článku F. Nesvadby, který pojednává o postupu sovětských vojsk v květnu 1945, existuje zmínka o tom, že první průzkumná hlídka Rudé armády projela 9. května kolem 18. hodiny J. Hradcem.¹¹⁹ Existuje dostatečné množství důkazů na to, abychom tuto dataci označili za chybnou (viz níže). Každopádně 8. května odpoledne přijela Rudá armáda do N. Bystřice, takže průzkum směrem k J. Hradci kolem 18. hodiny vyloučit nemůžeme – ovšem pro den 8. května. Podle dostupných pramenů, to však nelze nijak potvrdit.

4.4.3 9. květen

Nejvýchodnější část okresu byla osvobozena ve středu 9. května. Výchozím bodem 9. GA byla toho dne obec Meziříčsko (dnes správní obvod Třebíč). Do Dačic vjela první sovětská vojska od 9. GA v 8:45 ráno. Zde se postupující vojska rozdělila. Část vojáků pokračovala hlavním směrem na Strmilov a část severně na Velký Pěčín a Telč. V 9:15 hod. dopoledne přijel do obce Velký Pěčín sovětský voják na motocyklu a vezl bílý prapor. Zřejmě šlo o průzkum, lze tak soudit podle záznamů z obcí, které leží více na jihovýchod.¹²⁰

Další skupina vyrazila pronásledovat nepřítel na jihozápad, přibližně po česko-rakouské hranici. Ze Slavonic odešli poslední němečtí vojáci kolem 10. hodiny. Zhruba za tři hodiny po jejich odchodu přijeli do města Rusové. Ve městě bylo později zřízeno divizní velitelství. Ze Slavonic pokračovala Rudá armáda na Staré město pod Landštejnem a do Nové Bystřice, kde se spojila s postupujícími vojsky od jihu.¹²¹ Ve 14 hodin projeli vojáci průzkumné jednotky patřící pod 6. GTA obcí Budíškovice a pokračovali dál ve směru na Dačice, kde už byli sověšší vojáci. Zřejmě ti samí vojáci přijeli i v 15:00 do Starého Hobzí. Od Moravských Budějovic přijely jednotky do Horní Slatiny, která byla osvobozena ve 14:30.¹²²

První vojáci od 9. GA dorazili do Strmilova v 10:45 a zde také došlo k ozbrojenému střetu. Tuto událost náležitě popisuje kronika obce. Na náměstí přijeli na bicyklech tři příslušníci SS a zastavili se u benzinové pumpy.¹²³ Jeden zdroj uvádí, že byli ledováni dvojicí sovětských vojáků na motocyklech. Ti přijeli na náměstí později, minuli trojici esesmanů, přičemž jeden z nich se ukryl za rohem domu a odtud zákeřně zastřelil 25letého vojáka.¹²⁴ Vzápětí se trojice dala na útěk. Zastřeleným byl Gregor Nikolajev, poručík pancéřového pluku č. 348. Stalo se tak zhruba před domem čp. 9. Druhý sovětský důstojník je začal ihned pronásledovat za

pomoci strážmistra Vychtla. Na poli Josefa Vosolsobě byli vojáci dostiženi. Zastřelený voják byl místními odnesen do domu čp. 348, ale již mu nebylo pomoci. Druhý zdroj uvádí, že sovětští vojáci esesmany předjeli. Poté se zastavili a jeden z nich slezl a vracel se zpátky k esesmanům. V té chvíli ho jeden z trojice SS střelil pistolí do hlavy a vzápětí se všichni dali na útěk. Zůstává zde několik nejasností. Je tady možnost, že sovětští vojáci viděli jenom dvojici esesmanů a když se k nim poručík Nikolajev přibližoval, byl zasažen třetím, dosud ukrytým Němcem. Dnes můžeme jen spekulovat, jak to bylo doopravdy. Další otázkou zůstává, jak trojice esesmanů skončila. V kronice najdeme pouze zmínku o tom, že vrah byl zastřelen na poli za obcí. Zda byl potrestán skutečný střelec nebo jiný z trojice Němců a co se stalo se zbývající dvojicí SS-manů, je také otázkou. Druhý den po incidentu se ve Strmilově konal pohřeb Františka Vobra, který zde byl Němci zastřelen 7. května (viz výše) a také Gregora Nikolajeva. V obci bylo zřízeno velitelství Rudé armády, které zde setrvalo až do 18. května.¹²⁵

Vraťme se ale k postupu sovětských vojsk dne 9. května. Ze Strmilova pokračovaly oddíly 9. GA dále směrem na Jindřichův Hradec. Zajímavé je, že nevyužily hlavní silnice na Jarošov, ale pokračovaly po vedlejších cestách na Vlčice, Malý Ratmírov, Blažejov a Otín.¹²⁶ Vojáci Rudé armády tuto „taktiku“ používali ke konci války docela často. Zřejmě se snažili vyhnout případnému střetu s ustupujícími německými jednotkami a předejít tak zbytečným ztrátám na životech. Naopak Němci, ve snaze co nejrychleji se dostat do amerického zajetí, používali především hlavních komunikací.

Jindřichohradečtí občané čekali osvoboditele od Nové Bystřice, která byla osvobozena předešlý den odpoledne. Místo toho však přijeli první vojáci od Otína. Nejspíš po 10. hodině projeli J. Hradcem první sovětští vojáci.¹²⁷ Muselo jít o průzkum. Další vojáci dorazili až později, protože první větší jednotka Rudé armády, která do města přijela, postupovala přes Otín od Strmilova. A jak již bylo uvedeno, tak ve Strmilově byly tyto jednotky v 10:45. Zřejmě asi před půl dvanáctou tedy projely Jungmannovou a Havlíčkovou ulicí první dva nákladní vozy se zapřaženými děly a s vojáky Rudé armády a vjely na dnešní náměstí Míru.¹²⁸ O těchto dvou nákladních automobilech hovoří i Z. Dvořák (tou dobou na schůzi NV na radnici): *„Schůze byla předčasně ukončena asi kolem jedenácté hodiny...bez oficiálního ukončení nebo přerušení schůze všichni kvapem opouštíme radnici...Na náměstí stojí již dvě nákladní sovětská auta...“*¹²⁹ Jejich velitel gardový kapitán Alexej Vasiljevič

Bogomjakov dorazil zřejmě o něco později. V kronice Jindřichova Hradce je zmínka o mladičkém důstojníkovi a dalším vojákovi Rudé armády, kteří přijeli na náměstí na motocyklu.¹³⁰ Ihned je převzali partyzáni a byli nesení na ramenou jásajícím davem. Kapitán Bogomjakov napsal tehdy malé Evičce Stehnové (dceři předsedy ONV Ladislava Stehny) do zápisníku tento zápis: „9. květen 1945. Zanechávám první pamětní zápis bratrskému a přátelskému národu svobodného Československa, za které jsme my, ruští vojáci, nelitovali obětovat ani krve, ani života v poslední den války. Já, gardový kapitán Bogomjakov Alexej Vasiljevič, se svým malým vojenským oddílem první jsem vtrhl do města na dvou autech v době, kdy nepřítel kladl ještě odpor a pokoušel se uniknout. Nádherné město je Hradec, bude dlouho vzpomínat na svoje osvoboditele. Polní pošta číslo 21211 A. Bogomjakov Alexej Vasiljevič.“¹³¹ Tento doklad nám vyvrací chybné údaje objevující se v textu pana Nesvadby, kde je osvobození J. Hradce datováno až na 10. květen a v souvislosti s tím jsou časově posunuta i některá další data.

Zatímco na náměstí vítali občané první vojáky, místní rozhlas oznámil znepokojivou zprávu. Od Jarošova se prý k městu přibližuje velká kolona SS. Obyvatelstvo bylo rozhlasem vyzváno, aby opustilo veřejná prostranství a ukrylo se ve svých domech. Sovětské posádky dvou nákladních aut projely Palackého třídou (dnešní Panskou ulicí) na Novoměstské náměstí a zde zaujaly obranná postavení. Před budovou Deutsches Haus (dnešní Střelnice) instalovaly dvě děla, která mířila proti předpokládanému postupu nepřítele. Hlaveň jednoho děla mířila do Jarošovské ulice a druhé do prostoru Riegrovy třídy (dnešní Klášterské). Napětí, které lze asi jen těžko popsat, trvalo přibližně dvacet minut. Lidé netrpělivě čekali, zda dřív přes Vajgarský most dorazí další vojáci Rudé armády, nebo se v Jarošovské ulici objeví avizovaný oddíl SS. Nakonec se všichni dočkali a od Otína začali Vídeňskou ulicí přijíždět další a další sovětské vojáky. Po poledni také dorazily oddíly od Nové Bystřice.¹³²

Z prostoru Počátky - Žirovnice opravdu 9. května postupoval k Jarošovu silný oddíl SS, který čítal asi 600-1000 mužů.¹³³ Pravděpodobně se mohlo jednat o žirovnickou posádku SS, která tou dobou byla také v pohybu na jihozápad.¹³⁴ O delší přítomnosti německých vojáků v tomto prostoru svědčí i zápis v jarošovské kronice. Národní výbor zde vyřizoval žádosti o pomoc z okolních vesnic, kde se po lesích nekontrolovaně pohybovali němečtí vojáci, odhazovali zbraně a munici a neustále byla slyšet střelba.¹³⁵ Němci chtěli zřejmě postupovat přes Jindřichův Hradec dál na

západ do amerického zajetí. Za Jarošovem, na křižovatce k obcím Nekrasín a Hostějves, se kolona zastavila. Asi třicetičlenná německá hlídka na bicyklech hlásila příchod Rusů do J. Hradce. Němci se proto rozhodli obejít město ze severu přes Radouně. Jednak proto, že Radouně byly tehdy německé vesnice a také proto, že Rudá armáda postupovala od jihovýchodu. Na místě tedy zničili většinu své výstroje a výzbroje a zřejmě po menších skupinkách pokračovali severozápadním směrem. Kolem 16. hod. přijela od J. Hradce do Jarošova první hlídka Rudé armády. Stalo se tak na žádost Místního národního výboru, vzhledem k předchozím událostem. Bez většího vítání se vojáci rozjeli na sever a v Hlubokodole postavili tlampač, který žádal prchající Němce ke kapitulaci. Po nějaké době byla většina Němců pochytna v radouňských a lovětínských lesích.¹³⁶

Pojďme se ale znovu věnovat dalšímu postupu Rudé armády. Ani v Jindřichově Hradci se čelní sovětské jednotky nezdržely příliš dlouho. Po stabilizaci situace ve městě a po přivítání s místními občany pokračovala vojska dál na Třeboň. Jako už předtím, opět využila spíše vedlejších cest. Ve 13:00 projeli vojáci Děbolínem, kde se stočili na jih a pokračovali přes Matnou, Roseč, Polště, Hatín a Plavsko do Stráže nad Nežárkou, kam dorazili asi ve 14:20.¹³⁷ Po přivítání s místními, které trvalo asi čtvrt hodiny, se větší část vojáků vydala dál po hlavní silnici na Třeboň.¹³⁸ V Mláce se z hlavního proudu oddělila další část vojáků, kteří zamířili do Novosedel, kam dorazili okolo 15. hodiny. Tito vojáci ještě tentýž den projeli obcemi Kolence a Frahelž.¹³⁹

Po 15. hodině dorazilo na NV ve Třeboni postupně několik zpráv o postupu Rudé armády přes Stráž nad Nežárkou. V 15:45 hlásila železniční stanice Třeboň postup Rusů také od Suchdola a Stříbce. Místní rozhlas vyzval občany, aby připravili uvítání a vyvěsili šest let schovávané československé vlajky. Hlídka umístěná na vodárenské věži na Kopečku (východní část Třeboně), netrpělivě sledovala silnici od Jindřichova Hradce, aby mohla oznámit příjezd očekávané armády. Na náměstí a u Hradecké brány už čekali lidé, aby mohli přivítat osvoboditele. Tou dobou ještě stále projížděli městem prchající Němci. Rozhlasem zaznělo varování, že od Majdaleny postupuje jednotka SS. Většina lidí ve strachu raději opustila veřejná prostranství. Němci však městem jenom projeli. V 16:07 přijel na třeboňské náměstí první průzkumný oddíl od 9. GA. Po krátkém přivítání s občany pokračovala tato jednotka dál na České Budějovice. Zajímavé je, že ve „stínu“ této jednotky jela na Č. Budějovice i tři německá auta. Na jejich přítomnost upozornil NV Třeboň hlášením

do Lišova. Zakrátko dorazila další jednotka asi 60 mužů, vyzbrojená třemi děly. Tito vojáci už ve městě zůstali. Zaujali obranná postavení na příjezdových komunikacích do města. Jedno dělo bylo umístěno u dnešní zastávky ČD Třeboň-lázně, druhé před Hradeckou bránou (v blízkosti dnešního bistra U kapra) a poslední u mostku přes Zlatou stoku ve směru na Brannou. Za pomoci také některých místních občanů zajišťovali ustupující Němce. Vojákům v Třeboni velel důstojník v hodnosti kapitána. Jeho jméno se ale dosud nepodařilo zjistit. Přestože město bylo osvobozeno, válka zde skončila až druhý den v ranních hodinách (viz níže).¹⁴⁰

Asi kolem 15. hodiny hlásil přednosta stanice v Suchdole nad Lužnicí, že Rusové překročili hranice v prostoru obce Nagelberg. Lze předpokládat, že tito vojáci od 46. GA použili silnici vedoucí přes dnešní hraniční přechod Halámky. Okolo 15:30 už vítali suchdolští občané první vojáky Rudé armády.¹⁴¹ Za zmínku stojí poznámka v suchdolské kronice, kde se píše: „*Od této chvíle nastal pak všude a hlavně na státní silnici veliký ruch. Mezi oddíly rus. armády, která jela většinou v krytých náklad. autech, mísili se mnozí odzbrojení němečtí vojáci nebo i některý nepatrný oddíl se zbraněmi (!)*...“¹⁴² Tato poznámka je zajímavá především vzhledem k tomu, že Němci se zpravidla snažili ruským vojákům vyhýbat, neboť z nich měli doslova panický strach (dokládají to i další řádky té samé kroniky). Můžeme se proto domnívat, že odzbrojení němečtí vojáci byli už zajatci. Naopak zmínka o ozbrojených vojácích bude spíš nepřesností kronikáře (kronika byla psána zpětně až po válce), vzniklou chaotickými událostmi.

Stejně pozoruhodnou událostí je pohyb tří německých tanků, které se tou dobou nacházely poblíž. Tanky mířily od Rapšachu na Tuš', kde vjely na státní silnici a pokračovaly severně na Suchdol. Tou dobou se však po té samé silnici již pohybovala vozidla Rudé armády! Ze suchdolské kroniky: „*Tyto 3 německé tanky plné vojska vjely tedy na státní silnici mezi ruská auta a pokračovaly též k Suchdolu*...“¹⁴³ Tanky se dostaly až na suchdolské náměstí, když projely kolem radnice a vzbudily oprávněný rozruch u hlídky Revoluční gardy. Zde se stočily na západ a dále pokračovaly přes obce Bor a Šalmanovice. Jejich postup byl předčasně ukončen v Jílovicích poblíž hřbitova, neboť jim došel benzin. Posádky všech tanků zde opustily své stroje a dál na západ pokračovaly pěšky.

Ve stejný den také přes Suchdol prchal v osobním voze ozbrojený německý důstojník. Česká hlídka na auto vystřelila a zasáhla pneumatiku. V důsledku toho odbočil řidič ze silnice na cestu, která zde ovšem zakrátko končila. Německý

důstojník byl zajat a obviněn z porušení nařízení o odzbrojení. Později byl u Tušti zastřelen ruským důstojníkem.¹⁴⁴

V Suchdole byli také ubytováni ruští zajatci, kteří zde pracovali v rámci Todtovy pracovní organizace. Jejich dozorce byl sice také Rus, ale vzhledem ke svému špatnému chování vůči podřízeným byl 9. května zajat. Při zatýkání se však pokusil o útěk, proto byl na místě zastřelen.¹⁴⁵

Ze Suchdola nad Lužnicí postupovaly jednotky Rudé armády na sever po státní silnici. Kousek za Suchdolem, poblíž strážního domku č. 15, narazila ruská hlídka na německé vojáky, kteří zde stále hlídali skladiště pohonných hmot a munice ukryté v lese. Rusové začali tlačit Němce na jihozápad směrem k obci Benátky. Ještě před tímto incidentem se zde také pohybovala ozbrojená dvoučlenná hlídka Revoluční gardy. František Kloc ze Suchdola a druhý František Jirsa z Kladna, který zde pracoval na dráze (za války zde na dráze působila Sauckelova pracovní organizace).¹⁴⁶ Nedostatečně vycvičená česká hlídka zde narazila na posádku německého tanku a v následné přestřelce byli oba čeští muži zabití. Pohřeb se konal v Suchdole 12. května za veliké účasti místních obyvatel. V místě jejich smrti jim byl později postaven pomník (památník padlým 9.5.1945). K večeru již Rusové vytlačili Němce až ke kraji lesa pod Benátky. Místní obyvatele zachvátil strach a utíkali ze svých domovů směrem k Suchdolu. Odtud vyrazila hlídka Revoluční gardy. K boji však již nedošlo, neboť většina Němců uprchla severozápadním směrem k obci Cep a do Benátek se již nevrátili. Většina obyvatel Benátek se proto ještě večer vrátila zpět do svých domovů. Někteří pak pro jistotu přenocovali v Suchdole u svých známých.¹⁴⁷ Rudá armáda postupovala přes Suchdol nad Lužnicí nepřetržitě až do 14. května. Podobně tomu bylo samozřejmě i jinde.¹⁴⁸

Dne 9. května byly ještě osvobozeny i další obce, které se nenacházely přímo v ose hlavního postupu sovětských vojsk. Kolem 10:45 hod. přijeli od Dačic první vojáci (zřejmě od 6. GTA) také do Studené, odkud pokračovali dál na Počátky a Popelín. Ve 13:30 dorazili sověští vojáci 9. GA od Dačic také do Kunžaku. Odtud pak postupovali přes Lomy a Člunek do Jindřichova Hradce. Některé oddíly postupující 9. května později od Nové Bystřice se nad Číměří stočily vlevo a kolem 16. hodiny obsadily Novou Ves a později Lásenici. Odpoledne přijeli po hlavní silnici do Lásenice i vojáci od J. Hradce. Odpoledne se z J. Hradce pustili vojáci také na Kardašovu Řečici, kam dorazili kolem 17. hodiny. Ještě tentýž den okolo 21. hodiny přijel oddíl Rudé armády také do Rodvínova.¹⁴⁹

Boje v prostoru Majdaleny a Chlumu u Třeboně

Ještě v podvečerních hodinách 9. května došlo na Jindřichohradecku k většímu vojenskému střetnutí, které si vyžádalo i lidské životy. Přestože tento den válka oficiálně skončila. Od východu, po linii Vranov nad Dyjí – Kautzen – Litschau - Chlum u Třeboně, postupoval od Znojma 39. gardový střelecký sbor pod velením generálporučíka M. F. Tichonova. Tyto jednotky před sebou tlačily velké množství ustupujících Němců. Protože ruští vojáci byli po předchozích dnech již značně vyčerpaní, 9. května v prostoru Litschau nařídil Tichonov zastavit postup. České hranice pak tyto jednotky překročily až následujícího dne, tedy 10. května.¹⁵⁰ To umožnilo oddech a přeskupení ustupujícím Němcům. Ještě 9. května odpoledne pokračovala německá kolona vyzbrojená několika tanky a obrněnými transportéry směrem na Chlum u Třeboně a Majdalenu.

Po 17. hodině se po státní silnici od Suchdola pohybovala také průzkumná hlídka od 46. armády jedoucí směrem k nádraží Chlum před obcí Majdalena. Existuje domněnka, že tato a další jednotky, které tudy později postupovaly, se zde octly vlastně náhodou, protože zabloudily. Původní postup 46. GA měl totiž probíhat ve směru České Velenice - Nové Hrady - České Budějovice.¹⁵¹

Asi po 17:30 hod. přijelo k nádraží od Chlumu německé nákladní auto se zapřaženou houfnicí a snažilo se přejet koleje směrem na Cep.¹⁵² Na jeho korbě sedělo asi třicet ozbrojených vojáků.¹⁵³ Bylo to nejspíš první auto velké ustupující německé kolony od Litschau. Zaměstnanec železnice pan Jordák stáhl ze svého domku u trati závory, aby Němce zdržel. Zatímco se Němci zabývali staženými závorami, vpadli jim do zad Rusové. Došlo k přestřelce. Není úplně jasné, zda byli němečtí vojáci zastřeleni nebo zajati. Prameny se zde liší.¹⁵⁴ Bohužel zastřelen byl Karel Jordák. Můžeme tedy jen spekulovat, kolik vojáků zde skutečně padlo.

Za průzkumnou hlídkou Rudé armády přijela později od Suchdola další jednotka o síle asi střelecké roty.¹⁵⁵ Poté, co byla upozorněna místními, že od Chlumu stále ustupuje velké množství Němců, zaujala palebné postavení po obou stranách silnice, aby mohla krýt křižovátku u nádraží. Vojáci se zakopávali především v prostoru mezi křižovátkou a dnešní pískovnou. Zanedlouho se v koloně mezi ustupujícími německými civilisty objevili také první vojáci. Když německý vojenský průzkum překročil mosty přes Lužnici a Zlatou stoku, narazil na zakopaně jednotky Rudé armády. Při prvních výstřelech nastal zmatek a postup německé

kolony se zastavil. Jak němečtí civilisté, tak vojáci se rozptýlili do lesů po obou stranách silnice. Tou dobou ještě nedostatečně vyzbrojení němečtí vojáci nedokázali překonat ruský odpor. Pod útokem Rudé armády byli Němci zatlačeni zpět za Lužnici. Tento boj, podporovaný pouze ručními zbraněmi a malorážními minomety, trval asi dvě hodiny až do soumraku. Hlavní boje probíhaly v prostoru jez Pilař - most přes Lužnici - soutok Lužnice s Koštěnickým potokem.¹⁵⁶ Při boji začala od zápalných střel hořet stodola u „Řepů“ a také roubená vorařská hospoda „U Štěrbů“ poblíž jezu Pilař.¹⁵⁷ V průběhu boje se začínala ustupující německá vojska stále více hromadit v prostoru Hamru a Chlumu.¹⁵⁸

Identifikovat tuto německou jednotku je dnes už velice obtížné, neboť šlo o skupinu sestavenou ze zbytků různých jednotek, snad Maďarů a vlasovců. Některé odhady hovoří, že tato jednotka čítala asi 240 mužů.¹⁵⁹ Motorizovaná část vojenské kolony (na bojiště dorazila až později) měla přibližně sílu zesíleného pluku s jednou obrněnou rotou (asi 10 tanků a obrněných transportérů). Celkově mohla německá kolona čítat až 1000 lidí a desítky koňských povozů, aut a jiné techniky.¹⁶⁰ Skutečného počtu se však už nedopátráme.

Situace se tedy dosud vyvíjela příznivě pro ruské obránce. Konec konců, Němci byli ze tří stran obklíčeni. Na severu už celý den postupovaly ruské jednotky od 9. GA, na jihovýchodě odpočíval 39. gardový střelecký sbor a od Českých Velenic na sever operovala 46. GA. Později však nastal obrat v situaci. Němci si své obklíčení zřejmě uvědomovali, a proto se rozhodli probít na západ. Před 23. hodinou dorazila k Hamru také německá obrněná technika. Kolona proto uvolnila silnici, aby technika, která doposud zajišťovala zadní voj ústupu, mohla zahájit útok. Německé tanky a obrněné transportéry zaútočily před 23. hodinou na obrannou linii Rudé armády, tvořenou řekou Lužnicí. Čelný německý transportér pronikl až za most přes Lužnici, ale zde byl zlikvidován obránci. Němci však byli v jednoznačné převaze. Rusové, vyzbrojeni pouze ručními zbraněmi, nemohli dlouho odolávat proti těžké německé technice. Po asi hodinovém boji byla jednotka Rudé armády přinucena ustoupit do lesa k Suchdolu nad Lužnicí.¹⁶¹ Němci, kteří zde zaznamenali jedno ze svých posledních vítězství, tak mohli pokračovat dál na západ. Němečtí důstojníci SS prý dokonce místním vyhrožovali, že pokud jim nebude umožněn ústup, zapálí a zničí Chlum u Třeboň.¹⁶² Na křižovatce se státní silnicí Suchdol nad Lužnicí - Třeboň se kolona rozdělila. Část pokračovala na Cep a Borovany a část zabočila severně na Třeboň.

Na bojišti zůstalo asi 15 mrtvých ruských vojáků. Jejich těla se nacházela podél cesty z nádraží k Hamru, podél levého břehu Lužnice a v blízkosti vyhořelé vorařské hospody „U Štěrů“. ¹⁶³ Jejich počet ale nelze určit přesně. Podle kroniky obce Majdalena zde zahynulo pět vojáků Rudé armády včetně velitele průzkumného oddílu v hodnosti majora. Tento 26letý velitel údajně padl poblíž Zlaté stoky. ¹⁶⁴ Tělo důstojníka odvezla armáda. Ostatní vojáci byli místními pohřbeni na zdejším hřbitově a až později exhumováni a také převezeni. Totožnost rudoarmějců se zjistit nepodařilo, neboť byli v zápětí oloupeni Němci. ¹⁶⁵ Očitý svědek události pan Kostečka (původem z Majdaleny) popisoval majora jako: „*menšího, zavalitějšího muže s výraznou načervenalou skvrnou ve tváři.*“ ¹⁶⁶ Pan Kuchyňka, popisuje ve své stati věnované této události osobní setkání s generálem Tichonovem: „*V roce 1970 jsem se na počet padlých a jejich jména ptal gen. Tichonova a jeho ženy – lékařky sboru. Žádný z nich si nevybavoval, že by jejich sbor ještě 9. 5. 1945 ztratil v boji nějakého důstojníka. Vyslovili domněnku, že patrně šlo o vojáky jiného svazku Rudé armády, kteří ve zmáteční situaci končící války pronikli do operačního směru 39. gardového střeleckého sboru.*“ ¹⁶⁷ To, že si generál Tichonov žádného padlého majora nevybavil, odpovídá skutečnosti, že v době střetnutí u Majdaleny se jeho jednotky nacházely stále na území Rakouska v prostoru Litschau, kde odpočívaly před dalším postupem.

Počet padlých německých vojáků také není znám. Část padla v boji a některé dokonce přejely útočící tanky. Ještě časně ráno 10. května žil ve vraku zničeného čelného transportéru jeden těžce raněný německý voják. Nikdo mu ale nepomohl, proto svým zraněním podlehl. ¹⁶⁸ Ostatní vojáky pohřbili místní lidé za zdí majdalenského hřbitova. ¹⁶⁹ Ostatní své mrtvé odvezli Němci ještě v průběhu nočního postupu. Totožnost německých vojáků tehdy pro změnu nikdo nezkoumal. Mezi padlými se uvádí i jedna žena (zřejmě Polka) a další mrtví (zřejmě Maďaři). Za jakých okolností padli, však zůstává nejasné. ¹⁷⁰

Během této události přišli o život také čtyři místní občané: Čurda J. , Eisengruber K., Jordák K. (zaměstnanec železnice) a Šulc J., kterému bylo teprve 21 let. Vystrašení obyvatelé raději opustili své domovy a utekli do okolních lesů. ¹⁷¹ Škody byly také na majetku. Některá stavení zachvátil oheň, jiná byla pobořena. Jeden z tanků svým kanonem prostřelil budovu pozdější hospody „U Štěrů“ na Kostkách. Po boji zůstalo na místě velké množství munice, výbroje a výstroje a jiného materiálu. Mnoho raněných koní z povozů muselo být utraceno a asi osmnáct

jich bylo zakopáno v lese. Asi devadesát (jinde se hovoří o 260) vyčerpaných koní se podařilo pochytat a umístit je do provizorní ohrady v lese, odkud byli později přidělováni těm, kteří dříve museli svá zvířata poskytnout Wehrmachtu. Ještě několik týdnů po skončení války chodily do okolních lesů ozbrojené hlídky a pátraly po ukrývajících se vojácích.¹⁷²

Za zmínku stojí i fakt, že místní občané Chlumu nechali po válce v kostele „Nanebevzetí Panny Marie“ vymalovat fresku hořícího tanku.

Ozbrojené střetnutí v okolí Třeboně

Ještě v nočních a brzkých ranních hodinách 10. května došlo k dalšímu ozbrojenému střetu v okolí Třeboně. Zřejmě nic netušící německé jednotky, které postupovaly od Majdaleny, zde narazily na město, které už bylo v rukou osvoboditelů. Jak již bylo zmíněno dříve, v prostoru křižovatky Na Kopečku (v blízkosti dnešní čerpací stanice) byl umístěn protitankový kanon. Jeho palebné postavení bylo připraveno tak, aby měl výstřel po rovném úseku silnice na Suchdol až k hranici lesa. Asi v 0:45 vyjel z lesa průzkumný německý oddíl, aniž by zpozoroval ruský kanon.¹⁷³ Poté, co vydal signál, že silnice je volná, vyjela z lesa celá kolona. Vtom byla zahájena palba. Zničená první vozidla kolony okamžitě zablokovala cestu. Kolona se zastavila a nastal velký zmatek, neboť Němci netušili, co se děje. Do stojící techniky byla vedena nepřetržitá palba z ruského kanonu. Pojízdná technika sjížděla ze silnice a obracela se zpět. Němci byli nuceni ustoupit. Na místě zůstalo několik raněných a mrtvých. Po přeskupení německých sil bylo zaútočeno znovu v prostoru Na Kopečku a podařilo se prolomit obranu. Němci se stočili na západ a chtěli objet město ze severní strany. V prostoru před železniční tratí ovšem narazili na palbu z dalšího kanonu.¹⁷⁴ Nejdále se dostal tank, který zhruba na úrovni dnešní provozovny Sklo Šerý sjel ze silnice a asi po dvaceti metrech uvízl v rozmočené louce (viz přílohu č. 17).¹⁷⁵ Zbytek kolony se vydal směrem ke Hrádečku a snažil se obejít Třeboň z jihu k Opatovickému rybníku a dále pak pokračovat na západ. Toto uskupení však rozprášil třetí kanon, umístěný u Hradecké brány, a později i dělo u parního mlýna. Část těchto vojáků se ráno vzdala Rusům, část uprchla směrem na Brannou a později se u Jílovic spojila s kolonou, která v noci postupovala přes Cep.¹⁷⁶

Vraťme se nyní k tanku, který zapadl na louce před Třeboní. Z vojenského hlediska jde totiž o raritu. Tímto tankem se před léty podrobně zabývali pánové Kosovi z Třeboně a odhalili několik velice zajímavých skutečností. S největší pravděpodobností se jednalo o typ Panzer VI King Tiger (Tygr královský), od jednotky 503. s.Pz.Abt. „Feldherrnhalle II“.¹⁷⁷ Ve své době snad nejmodernější tank. Tento tank vyráběla firma Henschel v Kasselu od srpna 1944 do března 1945. Celkem bylo vyrobeno 489 kusů, přičemž z tohoto počtu bylo 20 kusů ve velitelském provedení (vyznačovalo se speciální anténou). Právě „náš“ tank je jedním z oněch 20 velitelských kusů.¹⁷⁸ Další zajímavostí je, že tyto tanky nebyly nikdy předtím v prostoru Čech a Moravy nasazeny. Pětičlenná posádka se zřejmě snažila vyprostit 70tunový kolos, ale beznadějně. Další osud těchto mužů není znám. Co se však podařilo zjistit, je totožnost velitele tanku, který byl zároveň velitelem celé obrněné skupiny. Tanku velel kapitán Nordewin von Dienst-Köerber, velitel 503. oddílu těžkých tanků King Tiger.¹⁷⁹ V časopise HPM uveřejnil Tomáš Jakl dokonce zápis z deníku tohoto kapitána: *„Ustupovali jsme bez odporu ve směru na České Budějovice. Naše vozidla se pohybovala v dlouhé koloně na západ. Jeden Tiger musel být pro vážnou poruchu odtažen do příkopu a zde zničen trhavinou. Vozidla oddílu byla přetížena našimi nešťastnými pěšáky, a také ženami a dětmi, které prchaly do Německa. Odpoledne jsme dosáhli předměstí Českých Budějovic (Köerber měl zřejmě na mysli Chlum u Třeboně - pozn. autora). Zastavili jsme několik kilometrů od města. Od styčného důstojníka, který mě doprovázel jsem se dozvěděl, že Češi z Českých Budějovic dokázali získat několik děl od ustupujících německých jednotek, kterými se pokusili zatarasit naši únikovou cestu. Okamžitě jsem nařídil dvěma z našich Königstigerů vyjet proti městu a obsadit jeho okrajové části. Tanky vystřelily několik ran na pozice obsazené Čechy, kteří rychle utekli a opustili svá děla. Tato akce otevřela tankovému sboru FHH (Feldherrnhalle - pozn. autora) cestu dále. Ráno, 10. května, jsme projeli městem na západ (Třeboní- pozn. autora). Naše poslední Königstigery sloužily jako zadní voj.“*¹⁸⁰ Kapitán zřejmě považoval Třeboň za České Budějovice a navíc netušil, že Třeboň už odpoledne 9. května osvobodila Rudá armáda. Domníval se tedy, že děla obsluhují čeští povstalci. Ještě nějaký čas po válce sloužil tank jako ojedinělá atrakce pro místní občany. I díky tomu se dodnes zachovalo několik fotografií tohoto stroje. Historie a osud tohoto tanku je zmapována mnohem podrobněji, ale to už není předmětem této práce.

4.4.4 10. květen

V noci z 9. na 10. května dorazily sovětské jednotky také na lovecký zámeček Jemčina. Zanedlouho sem přijeli i důstojníci od Novosedel nad Lužnicí a začali v prostoru Jemčiny budovat vojenský tábor pro soustředění jednotek Rudé armády. Také ve čtvrtek 10. května pokračoval postup vojsk Rudé armády do dalších obcí, které neležely v ose hlavního postupu. Východiskem se stala větší města a obce osvobozené již předchozí den. Hned dopoledne přijela větší jednotka z Jindřichova Hradce do Jarošova, kde byla náležitě přivítána. Odtud vojáci pokračovali na Bednárec, Bednářeček a Českou Olešnou. Rusové přijeli také do Oldřiše a Malíkova nad Nežárkou. Z Jindřichova Hradce vyrazila další jednotka Rudé armády na Lodhéřov a Deštnou, kde je uvítali před 11. hodinou. Tou dobou už také Rusové postupovali z Kardašovy Řečice na Pluhův Žďár, kde je v 10:30 přivítali místní lidé. Také ze Studené vyjžděli dopoledne vojáci obsadit další okolní vesnice. Rusové toho dne přijeli do Skrýchova, Dolních Dvorců a Popelína. Z prostoru Litschau v Rakousku začala také postupovat 39. gardová střelecká armáda generála Tichonova. Tato vojska překročila předmnichovské hranice na cestě Schlag - Chlum u Třeboně a v dopoledních hodinách vstoupila do Chlumu u Třeboně. Město se po několik dní stalo sídlem generálního štábu divize. Později se osvobození dočkali také v okolních obcích Staňkov a Mirochov. Od Třeboně dosáhli vojáci 10. května také Lomnice nad Lužnicí, Ponědrážky a Záblatí. Ve stejný den byly osvobozeny ještě tyto obce: Klikov, Nová Ves nad Lužnicí, Okrouhlá Radouň, Kostelní Radouň, Senotín, Dobrá Voda, Peč atd.

Na Jindřichohradecku byly však i vesnice, které na příjezd osvoboditelů čekaly ještě déle. V Pístině přivítali vojáky 11. května, ve Velkém Ratmírově 12. května a v Palupíně a Lutové ještě o den později.¹⁸¹

4.5 Zápisy v kronikách

Zde se podíváme, jak tyto významné události osvobození zachytili místní kronikáři v některých obcích nebo městech. Znovu připomeňme, že všechny kroniky, které jsou zde uvedeny, byly kronikáři dopisovány až zpětně po válce. Například Kronika Chlumu u Třeboně byla dokonce dopisována až v roce 1975!¹⁸² Přesto z mnohých řádků kronik dodnes dýchá vzrušení a atmosféra té výjimečné doby. Texty nejsou nikterak upraveny.

Pamětní kniha Jindřichova Hradce:

„A když se rozbřeslo slunné ráno 9. května 1945, probouzel se už zcela svobodný Hradec k novému životu. V oknech začaly se objevovat rudé praporky vedle československých, lidé, svátečně oblečení, vycházeli na ulice, aby poprvé po letech svobodně vydechli po strašné poslední noci. Najednou objevila se na náměstí dvě cizí nákladní auta s oddílem Rudé armády pod vedením gardového kapitána Alexeje Vasiljeviče Bogomjakova...zatím rozkřiklo se po městě, že Rudá armáda přijíždí, za chvíli bylo náměstí plné občanstva a o půl dvanácté hodině za nevylicitelného jásotu přijela na náměstí první motorka Rudé armády – mladičkový důstojník a voják, kteří byli na ramenou partyzánů nesení špalírem jásajícího obecnstva...“¹⁸³

Kronika města Třeboň:

„Dne 9. května zmizely ve městě německé nápisy, tabule apod. Během odpoledne došlo od Stráže nad Nežárkou několik zpráv o blížících se sovětských jednotkách maršála Malinovského. Na náměstí se shromáždili občané, aby uvítali své osvoboditele. Náměstí a ulice byly ozdobeny československými vlajkami, které byly po dobu protektorátu uschovány. Tou dobou ještě projížděli na jednotlivých autech prchající Němci. V 16:07 se objevila ve městě první auta se sovětskými vojáky. Ti přijížděli téměř současně jak od Stráže nad Nežárkou, tak od Suchdola. Část jich pokračovala v pronásledování prchajících Němců, část s protitankovými kanony se připravila k obraně města a zaujala bojová postavení...“¹⁸⁴

Kronika města Nové Bystřice:

„Opoledne (8. května -pozn. autora) již někteří místní Češi vyvěšovali československé státní prapory a sovětské vlajky. První rudoarmějci přijeli po státní silnici od Vídně o ½ 5 hodině odpolední na dvou nákladních autech ozbrojeni automaty. První, co chtěli vědět, bylo, kde jsou SS-mani. Teprve potom žádali pivo. Obecní zastupitelstvo je chtělo přivítat. Oděni v černém stáli před radnicí v čele se starostou...dr. Bouzem...“¹⁸⁵

Pamětní kniha města Stráže nad Nežárkou:

„A již nastává vzrušení, jež se stupňovalo, když došla další zpráva, že Rusové vyrazili z J. Hradce na Roseč a odtud směřují na Stráž n. Než. Občané sháněli občerstvení a připravovali se na přivítání. Kolem třetí hodiny odpoledne 9. května se objevily v našem městě první tanky se zaprášenými a smějícími se ruskými vojáky. Velitel byl přivítán předsedou MNV A. Stachem. Na radnici bylo připraveno občerstvení. Tlumočnickem byl t. č. ve Stráži bydlící JUDr. Kostrouch a Václav Prchlík, syn řed. školy Kytici podala Jarmila Prchlíková. Velitel poděkoval a prohlásil, že RA (Rudá armáda) s velikou láskou a rychlostí přinesla Čechům...osvobození.“¹⁸⁶

Kronika obce Jarošov nad Nežárkou:

„9. 5. roznesla se po vsi zvěst, že Rusové jsou už v Hradci. NV chystal slavné uvítání...Na žádost NV byla z Hradce vyslána malá skupina rudoarmějců do Jarošova. Pozdravili jásající obyvatele, odmítli slavnostní vítání a po vylíčení zdejší situace hned se rozjeli zas k Hlubokodolu...10. 5. přinesl konečně jarošovským toužebný klid. Slunečný den, který vzešel po deštivém čase, patřil vítání Rudé armády, která projížděla vesnicí. Lidé jásali vstříc rudoarmějcům, hudba hrála, děvčata nosila náruče květin.“¹⁸⁷

4.6 První dny svobody, návrat některých občanů perzekvovaných nacisty

Pojďme tedy ještě kousek dál a podívejme se, co se v Jindřichově Hradci a okolí událo bezprostředně po osvobození Rudou armádou.

Hned 10. května se v hlavním kostele v J. Hradci uskutečnil pohřeb zastřelených osob z 5. května. Pohřbu se zúčastnili skoro všichni obyvatelé J. Hradce. Na rozloučenou zazněla píseň „Kde domov můj“.¹⁸⁸ Smuteční průvod se pak vydal k městskému hřbitovu. Asi v místě tehdejší škrobárny potkala průvod příjíždějící jednotka Rudé armády. Když se vojáci dozvěděli, co se děje, vypálili do vzduchu čestnou salvu. Několik lidí, kteří zrovna nevěnovali pozornost okolní situaci, byli palbou vystrašeni a ihned se kryli v příkopu na kraji cesty. Dr. Zuda a sovětský důstojník G. Cholopov museli uklidnit situaci a několikrát vykřiknout, že se

jedná o čestnou salvu.¹⁸⁹ Není se co divit, vždyť válka skončila teprve předešlý den. Už předešlý den bylo také ve městě zahájeno zatýkání kolaborantů a jiných lidí, kteří se během války nějak provinili. Byla vyhlášena pracovní povinnost pro německé občany od 15 do 60 let. Tento den byl také vydán povolávací rozkaz do vojenské služby pro ročníky 1933-1936.¹⁹⁰

Dne 10. května také převzali čeští zaměstnanci drah místní nádraží a na většině okresu došlo k obnovení železničního spojení. Pravidelná osobní doprava na úzkorozchodné trati do Nové Bystřice však byla pozastavena i nadále. Velká část trati totiž tehdy vedla bývalými Sudety a navíc hustě zalesněným územím. Bylo tedy poměrně těžké zaručit zde bezpečnost cestujících. Dne 18. května byl proto do Nové Bystřice vypraven zvláštní vlak s ozbrojeným doprovodem národní stráže. V čele vlaku byl zapřažený zvláštní vagón, ve kterém seděl ozbrojený zaměstnanec drah. Za lokomotivou s nápisy „Ať žije Dr. Beneš“ a „Ať žije Stalin“ byly další vozy s ozbrojenými příslušníky národní stráže. K úplnému zajištění této trati došlo o dva dny později. Vlivem událostí po skončení války byla železnice, resp. jindřichohradecké nádraží, velice frekventovaným místem. Pro zajímavost uvedu, že celkem bylo v roce 1945 z J. Hradce vypraveno 412 411 osob.¹⁹¹

13. května se ve městě konal další méně slavný průvod. Na korbě nákladního automobilu byli městem vezeni němečtí stoupenci nacistického režimu a čeští kolaboranti, kteří se snažili z města uprchnout, ale byli pochyťáni. Kromě jiných zde byl i Ortsleiter Grausam a Anton Böhm (bývalý starosta města za okupace). Auto bylo opatřeno posměšným nápisem: „Deutschland über alles – Führer, wir danken dir!“¹⁹²

Ve městě samozřejmě zůstala na delší dobu i posádka Rudé armády, která pomáhala zajistit bezpečnost v okolí města. Od 16. května převzal velitelství místní posádky poslední velitel 29. pěšího pluku Jan Kluzák. O den později byl do čela NV zvolen poslední prvorepublikový starosta Ladislav Stehna. V noci z 19. na 20. května se do města vrátili také občané, kteří byli od září 1939 vězněni v koncentračním táboře Buchenwald. Nevrátil se bývalý předválečný starosta dr. Rösch, který v táboře zahynul.¹⁹³

Dne 20. května započal v Českých Velenicích tzv. divoký odsun sudetských Němců (viz kapitolu Vysídlení Němců).¹⁹⁴ Vlivem vystěhování německých občanů z okresu došlo i ke značnému úbytku pracovních sil, kterých bylo nyní všude zapotřebí více než kdy jindy. Začínalo léto a na polích dozrávala úroda, kterou neměl

kdo sklídit. Bylo potřeba každé ruky při obnově válkou postižené země. Proto po skončení divokého odsunu už ne každému Němci bylo dovoleno odejít.

V pohraničí docházelo k tajným přechodům státní hranice, a to v obou směrech. Zejména někteří Němci, kterým nebylo dovoleno odejít v rámci pozdějšího organizovaného odsunu, se pokoušeli tajně uprchnout do Rakouska. Největší ilegální odchod Němců za hranice se odehrál v noci na 29. října 1945. Tehdy odešlo z Rajchého 26 Němců, kteří s sebou vzali dva žebřinové vozy s nábytkem, nádobím, peřinami, šaty a několik kusů dobytka.¹⁹⁵ Na české území se mnohdy tajně vraceli i již vystěhovaní Němci, aby zachránili část majetku, který zde museli při odsunu nechat. Do pohraničí byly proto posílány české hlídky pohraniční stráže, které měly za úkol zajišťovat situaci. Celý prapor pohraniční stráže byl například ubytován od 19. května do 13. června v budově gymnázia v Jindřichově Hradci.¹⁹⁶

Návrat některých občanů perzekvovaných nacisty

Nacistická okupace způsobila zánik starobylé a početné Židovské náboženské obce v Jindřichově Hradci a okolních židovských komunit. Za okupace českých zemí bylo židovské obyvatelstvo vystaveno brutální rasové perzekuci ze strany nacistických okupantů. Většinu českých a moravských Židů přitom nacisté vyvraždili. Sběrný tábor pro Židy z našich zemí představoval Terezín – terezínské ghetto, kde někteří židovští občané zahynuli a odkud byli jiní deportováni do vyhlazovacích táborů na evropském Východě (v okupovaném Polsku, Bělorusku a Pobaltí), kde také zahynuli.

Židé Jindřichohradecka (z jeho protektorátní části) byli do Terezína deportováni přes shromaždiště v Třebíči, odkud byly vypraveny transporty Av z 18. května 1942 a Aw z 22. května téhož roku. Celkem bylo v těchto transportech deportováno 1370 osob, ze kterých se konce války dočkalo pouze 53 osob.¹⁹⁷

V noci na 20. květen 1945 se domů vrátili jindřichohradečtí občané věznění za války v koncentračním táboře Buchenwald.¹⁹⁸ Později se vrátila i hrstka židovských občanů, kteří přežili nacistickou rasovou perzekuci (holocaust). Jednou z nich byla paní Leopoldina Šimonová, rozená Winternitzová, která později uveřejnila své vzpomínky „Vrátila jsem se domů jako jediná z rodiny“ ve sborníku „Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách“.¹⁹⁹

V. VYSÍDLLENÍ NĚMCŮ

Jak již bylo řečeno dříve, okres Jindřichův Hradec je okresem příhraničním. Jeho jižní hranice sousedí s Rakouskem. Velká část okresu (tak jak ho dnes chápeme), připadla po mnichovské dohodě k Německu. V Sudetech žili na konci války především občané německé státní příslušnosti. Podle četnických záznamů se začátkem roku 1945 nacházelo na území okresu zhruba 19 tisíc obyvatel hlásících se k německé národnosti (bez „národních hostů“). Jednalo se převážně o starce, ženy a děti. Většina mužů byla totiž postupně odvedena na frontu. Jako příklad uveďme třeba Novou Bystřici, kde bylo k 1. lednu 1945 676 dospělých německých mužů a 1435 německých žen.¹

Většina těchto lidí byla po skončení druhé světové války vystěhována za hranice obnoveného Československa v rámci tzv. odsunu sudetských Němců. My se problematice odsunu vzhledem k rozsahu této práce nemůžeme věnovat příliš podrobně. Přesto se jedná o události, které bezprostředně s koncem války na Jindřichohradecku souvisí, proto se o nich nemůžeme alespoň stručně nezmínit.

Odsun Němců bychom mohli obecně rozdělit na tři fáze. Každá má svá specifika a probíhala odlišným způsobem.

5.1 První vlna

Vůbec k prvnímu úbytku obyvatel z pohraničí začalo docházet ke konci války vlivem toho, jak se blížila Rudá armáda. Ze strachu před spravedlností odcházeli všichni ti, kteří neměli tzv. „čistou minulost“. Jednalo se o stranické funkcionáře, bývalé nacisty, úředníky říšské státní správy a kolaboranty. Spíše než o odchod se tedy jednalo o útěk před spravedlností. Část těchto lidí byla zajata ještě na útěku a vrácena zpět do rukou spravedlnosti. Část vydali později Američané. Po celém Československu probíhaly po válce tzv. lidové soudy, ve kterých padlo mnoho rozsudků smrti. Někteří však za své činy nikdy potrestáni nebyli a pravděpodobně už ani nebudou. Jiní zvolili dobrovolný odchod ze světa, protože nemohli unést tíhu vlastního svědomí. Osudy několika takových lidí např. komisaře R. Chwosteka, dr. Schwabeho již byly uvedeny výše (viz kapitolu Povstání na Jindřichohradecku).

Bezprostředně po skončení války nastala pro německé obyvatelstvo v Sudetech nezáviděníhodná situace. V převážně německých obcích nastalo jakési bezvládí.

Většina německých správních činitelů totiž uprchla a československé úřady přebíraly správu nad obcemi jen velmi pomalu. V této době se začaly objevovat nejrůznější ozbrojené skupiny (partyzáni, Revoluční gardy), které chtěly zajistit „pořádek“. Do toho všeho se zde objevovaly nejrůznější excesy vojáků Rudé armády, kteří často nabývali dojmu, že jako vítězové si mohou dělat, co chtějí. Místní národní výbory v menších příhraničních obcích se začaly ustavovat až v průběhu června. Z tohoto důvodu byly během května v pohraničí zřizovány stanice Sborů národní bezpečnosti (dále jen SNB), které měly legitimní moc k zajištění pořádku. Také ze záznamů těchto složek můžeme vyčíst, jaká byla tehdy atmosféra. Záznam z velitelství SNB v Horní Pěně: *„Němci se chovali odměřeně a od nich požadované pomoci při zdolávání různých úkolů bylo nutno v určitých případech vynutiti. Na všech německých domech vlály dosud bílé prapory a pouze starousedlí Češi měli vyvěšeny prapory v československých barvách...“*²

V Jindřichově Hradci a Nové Bystřici byla 10. května vyhlášena pracovní povinnost pro Němce ve věku 15 - 60 let.³ Pro Němce začala platit podobná opatření, jako pro Židy na počátku války. Například všichni museli nosit žlutou pásku s nápisem „Němec“, později nosili vyšívané písmeno „N“. Dalším opatřením, které se citelně dotklo německé populace, bylo vyvlastnění nemovitého, později i části movitého majetku.

5.2 Divoký odsun

Divoký odsun proběhl na Jindřichohradecku na přelomu května a června 1945. Toto pojmenování označuje události, které probíhaly velice živelně a nekontrolovaně. Pod vlivem emocí a touhy po odplatě docházelo často k nejrůznějším excesům ze strany těch, kteří odsun prováděli. Tato etapa je v českých pramenech zachycena jen minimálně, zato prameny německé jsou o mnoho bohatší (jako příklad uveďme časopis Der Südmährer, který vycházel od roku 1949). Tyto prameny uvádějí i několik desítek mrtvých v souvislosti s divokým odsunem na Jindřichohradecku. Bohužel přesná a objektivní čísla už dnes asi nikdo nezjistí. Na Jindřichohradecku prováděla odsun skupina partyzánů v čele s plukovníkem Vladimírem Hobzou. Je zajímavé, že většina partyzánů, kteří se na divokém odsunu podíleli, nebyli místní lidé. Jednalo se především o osoby z Tábora, Soběslavi, Milevska atd., z nichž někteří patřili do partyzánské skupiny Táborité. Do

této skupiny patřil i Hobza. Ten měl dostat příkaz z Ministerstva národní obrany, aby shromáždil dobrovolníky k vysídlení Němců ze Sudet v úseku České Velenice – Moravské Budějovice. Celkem shromáždil asi 200 mužů, se kterými pak 20. května odjel do Č. Velenic a zde zahájil divoký odsun.⁴

Asi 25. května se tato skupina usadila v Lásenici, odkud později prováděla další akce.⁵ 28. května začal odsun z obcí na Novobystřicku. S odsunem bylo započato nejdříve v obcích v blízkosti státní hranice. Ráno byla vysídlena osada Obora u Nové Bystřice, kolem 10. hodiny byli vysídleni němečtí obyvatelé Mnichu. Následovaly další obce jako Albeř, Artoleč, Hůrky, Krampachy a Nová Bystřice, která byla tehdy nejvíce německy osídlenou obcí v jindřichohradeckém příhraničí. Němcům, kteří byli nějakým způsobem důležití, byla vydávána potvrzení, že mohou zůstat.⁶ Tento den bylo odsunuto asi 600 osob.⁷ David Kovařík ve svém článku o vysídlení Němců uvádí i další údaje z německých pramenů vztahujících se k tomuto dni. V tento den údajně prováděla odsun ještě další skupina pod vedením Jindřicha Tupého, a to v okolí Starého Města pod Landštejnem. Odsun měl tehdy proběhnout v obcích Košťálkov, Rajchářov, Romava, Staré Hutě, Kuní, Návary a Pomezí. Podle zmiňovaných německých pramenů bylo tedy 28. května vysídleno zhruba 4500 obyvatel ze 13 obcí na Novobystřicku.⁸

Následujícího dne, 29. května, pokračovala skupina plk. Hobzy v odsunu z obcí Číměř, Vyšpachy, Dobrá Voda a Lhota.⁹ Naopak podle německých pamětníků prý tento den proběhl odsun ještě v obcích Sedlo, Senotín, Peršlák, Konrač, Malíkov nad Nežárkou, Hrutkov, Jindřiš. Dobrotín, Kebhárec, Peršláček a Staré Město. Německé prameny na tento den také uvádějí 3500 vystěhovaných ze 16 obcí.¹⁰

30. května byli vysídleni němečtí obyvatelé z obcí v okolí Jindřichova Hradce. Jednalo se o obce Člunek, Dolní Žďár, Horní Žďár, Dolní Pěna, Otín, Hospříz, Kačlehy, Lodhěřov, Německá Radouň, Buk, Děbolín, Matná, Velký Ratmírov, Malý Ratmírov, Najdek, Studnice, Blažejov, Dvoreček, Mutyněves a Oldřiš. Německé záznamy k tomuto dni hovoří o 5000 odsunutých z 22 obcí.¹¹ Značná část vystěhovalců z těchto vesnic byla soustředěna v J. Hradci, odkud byli převáženi po úzkorozchodné železniční trati do N. Bystřice a odtud už pokračovali pěšky do Rakouska.

V sobotu 2. června bylo vysídleno několik set Němců z Jindřichova Hradce. Zároveň bylo rozhodnuto, že 284 Němců bude ještě ponecháno pro další šetření.¹²

Tento den proběhl odsun ještě v Kunějově, Senotíně a Horní Pěně.¹³ Ženy, děti a starce odvezl do Nové Bystřice zvláštní vlak, zatímco muži byli na hranice posláni pěšky v doprovodu ozbrojené eskorty.

V rámci transportů bylo ze stanice Jindřichův Hradec do stanice Nová Bystřice vypraveno celkem 5 vlaků, které přepravily asi 2000 osob.¹⁴

Ve všech obcích probíhal odsun podle podobného scénáře. Do vsi zpravidla přijeli partyzáni s nákladním autem a ohlásili, že do 30 minut se mají všichni Němci shromáždit na určeném místě. Jejich zavazadla přitom musela splňovat buď stanovený váhový limit (30-50kg na osobu), nebo si mohli vzít, co unesli. Mezitím často probíhaly domovní prohlídky, kdy partyzáni zpravidla hledali německé vojáky nebo bývalé nacistické funkcionáře. Podle německých pramenů prý také partyzáni brali často rukojmí, aby odsun proběhl hladce. Některé obce byly přitom vystěhovány skoro celé, jinde část Němců zůstala a některým se divoký odsun dokonce vyhnul (Žiřpachy, Klenová, Lomy, Radouňka).¹⁵

Celkové údaje o počtu vysídlených Němců z Jindřichohradecka se v jednotlivých pramenech poměrně liší. Je to způsobeno především tím, že o počtech vystěhovalců nebyly vedeny žádné evidence. Pokud bychom vycházeli z údajů v kronice Jindřichova Hradce, zde je uvedeno asi 20 000 vysídlených Němců.¹⁶ Srovnatelné údaje můžeme nalézt i jinde.¹⁷ Podle Davida Kovaříka je toto číslo ale značně nadhodnocené a autor uvádí počet zhruba 13 000 vystěhovaných Němců během divokého odsunu.¹⁸

5.3 Odsun schválený postupimskou konferencí

Jak už bylo řečeno výše, divoký odsun ustal na počátku června 1945. Mnoho německých obyvatel zde však stále ještě zůstalo. V průběhu července a srpna 1945 se v Postupimi konala konference vítězných mocností o poválečném uspořádání Evropy. Mimo jiné zde bylo oficiálně rozhodnuto o vystěhování německých obyvatel z území Československa, Polska a Maďarska do okupačních zón v Německu. Jakousi nepsanou podmínkou však bylo, že tento akt proběhne spořádaným a lidským způsobem.¹⁹

V průběhu července 1945 byla provedena evidence počtu německých obyvatel na okrese. Stalo se tak na základě vyhlášky Ministerstva vnitra, která požadovala zjištění počtu německých obyvatel k 1. lednu 1945 a k současnému stavu. Toto

sčítání prováděl ONV prostřednictvím výkazů obvodních velitelství SNB. Podle tohoto sčítání se koncem července na okrese nacházelo 3735 Němců.²⁰ Podle nařízení Ministerstva vnitra měly být stanoveny tzv. odsunové kategorie Němců, podle kterých měl jednotně odsun všude probíhat.²¹ Ve skutečnosti tomu tak vždy nebylo. Na Jindřichohradecku bylo německé obyvatelstvo rozděleno do pěti skupin. První skupinou byli aktivní nacisté, druhou byli bývalí státní a veřejní zaměstnanci, třetí skupinu tvořili živnostníci a dělníci s rodinami, kteří měli zůstat. Čtvrtou skupinu tvořili osoby, se kterými se počítalo do pracovních skupin. Poslední pátou skupinu tvořili osoby označené písmenem „D“. Jednalo se o prokázané antifašisty, Rakušany, osoby ze smíšených manželství a osoby neschopné odsunu.²² Samotný odsun potom probíhal tak, že němečtí obyvatelé dobrovolně odcházeli do Rakouska. Museli však dostat potvrzení rakouských úřadů, že je tato země přijme.²³ Lidé, kteří odcházeli, většinou doufali v lepší život za hranicemi. Ne všem, kteří chtěli odejít, však bylo vyhověno. Bylo zde totiž mnoho práce a nedostatek lidí, a proto museli někteří i proti své vůli zůstat. Tato forma odsunu trvala zhruba do konce roku 1945. Přesná čísla o tom, kolik lidí tehdy odešlo za hranice, nejsou známa. Přibližné počty bychom si mohli odvodit ze záznamů v kronice Jindřichova Hradce. Zde se uvádí, že na počátku roku 1946 bylo na Jindřichohradecku 3165 Němců (z nich 1205 žádalo o československé občanství).²⁴ V porovnání s evidencí, která byla provedena v červenci 1945, zjistíme, že odešlo přibližně 570 Němců.

Další organizované transfery probíhaly postupně až do roku 1948. Okres Jindřichův Hradec tak za celé období odsunu opustily řadově tisíce obyvatel německého původu.

5.4 Následky odsunu

Proces odsunu německých obyvatel z pohraničí se významně podílel na budoucím vývoji v těchto oblastech. Celé pohraničí na Jindřichohradecku se během několika let v podstatě vylidnilo. Většina původního obyvatelstva musela odejít za hranice. Stát sice usiloval o nové osídlení pohraničí, ale noví obyvatelé přicházeli jen pomalu a v menší míře. Na celkovém úpadku pohraničí se později podílelo i uzavření státních hranic a budování tzv. železné opony. Jenom na Jindřichohradecku tak zaniklo mnoho příhraničních vesnic, jejichž přítomnost už dnes prozrazují jen nenápadné hromady sutin zarostlých uprostřed hlubokých lesů. Krajina

v bezprostřední blízkosti státní hranice zcela změnila svou podobu. Vylidněné vesnice byly zbourány nebo časem samy zchátraly. Rozsáhlá území, kde dříve lidé hospodařili na svých polích, byla zalesněna. Příkladem mohou být zaniklé vesnice Rajchěřov, Romava, Stará Huť, Mnich a Košťálkov (viz přílohu č. 18-19).

Celá záležitost odsunu sudetských Němců je velmi rozsáhlá a rozporuplná a dodnes vzbuzuje nekončící diskuse a emoce na obou stranách česko-německé a česko-rakouské hranice. Jednou z příčin je právě nedostatek objektivních historických podkladů. Tyto události budou navždy patřit k temným místům novodobých československých dějin.

Dnes, přestože je tomu více jak 60 let, je tato otázka stále velmi živá. Významnou měrou se také podílí na utváření česko-německých, resp. česko-rakouských mezinárodních vztahů.

VI. POVÁLEČNÉ VOJENSKÉ TÁBORY

6.1 Zajatecké tábory

S tím, jak přes naše území postupovala vojska Rudé armády, rostl i počet zajatých německých vojáků. Velké části Němců se podařilo dosáhnout spojenecké demarkační linie a vstoupit tak do zajetí západních spojenců. Mnohým se to však již nepovedlo. Buď již byli americkou stranou odmítnuti, nebo ani nestihli dosáhnout spojeneckých vojsk a byli zajati. Bylo tedy potřeba zřídit provizorní tábory, kde se budou soustřeďovat zajatí vojáci. Už během války byly na našem okrese zřizovány zajatecké tábory (viz kapitolu Zajatci v německých obcích). Právě těchto táborů bylo v několika případech znovu využito.

Jeden z největších táborů byl vybudován 17. května 1945 v lese (Šprynclův les) mezi Lipolcem, Markvarcem a Českým Rudolcem. Dodnes se zde prý říká „V lágru“. Rozloha tábora činila asi 160 ha. Nejvyšší početní stav tábora čítal přibližně 120 tisíc zajatců. Za zmínku stojí i fakt, že 22. května byly zbořeny dvě velké stodoly místního velkostatku a ze získaného materiálu byly postaveny provizorní pekárny. Zajatci byli totiž značně vyhladovělí a bylo třeba zajistit potraviny. Pro uspokojení dodávek bylo denně poráženo až 80 kusů hovězího dobytka. V táboře byla také zřízena provizorní kaple a hřbitov, kam byli zajatci pochováváni. Tábor byl rozdělen podle příslušnosti zajatců k jednotkám a také podle povahy infekčního onemocnění (v táboře propukl tyfus a úplavice). Pro nemocné byl zřízen lazaret v budově měšťanské školy a v budově lesní správy. O nemocné se zde staraly sestry z německého Červeného kříže. Skupina zajatců maďarské národnosti byla později přemístěna do rudoleckého zámku a sloužili jako pomocná síla u místních hospodářů. Velitelství celého tábora se nacházelo v budově bývalé německé školy. Táboru velel major Suvorov. Během července a srpna 1945 byl tábor postupně vyprazdňován a likvidován. Zajatci byli po částech odváženi do Dačic a Slavonic, odkud byli posíláni dál na východ.¹

V blízkosti nedalekého Dolního Radíkova byl zřízen německý uprchlický tábor asi pro 600 lidí ze Slovenska, Maďarska a Slezska. Ti, kteří zde zemřeli, byli pochováni na obecním pozemku za vsí a později exhumováni a převezeni na hřbitov do Matějovce.²

Další větší tábor se nacházel u rybníka Osika, východně od Nové Bystřice. Zde až do konce války existoval tábor německého Arbeitsdienstu, který se nacházel mezi Albeří a Hůrkami, podél severního břehu rybníka. Jeho rozloha byla několik km². Pro stavbu tábora byl vhodně využit výběžek na severním břehu rybníka, který ze severu uzavírá úzkorozchodná železniční trať. Ze tří stran byl tedy tábor zajištěn přirozenou vodní překážkou. Tábor byl po válce celou dobu pod správou Rudé armády. Údaje o počtech zde internovaných příslušníků německého Wehrmachtu se různí. Uvádí se, že zde bylo 40 – 70 tisíc zajatců. Koncem srpna byl tábor již téměř prázdný a celý prostor nakonec převzala čs. armáda, aby vše uvedla do původního stavu.³

V zámecké zahradě v Nové Bystřici bylo po válce soustředěno a hlídáno asi 10 tisíc vlasovců, kteří byli vyslýcháni a poté odváženi. Bylo dohodnuto, že zajištění zajatců ve městě převezmou vojáci Rudé armády, zatímco zajištění pořádku ve městě převezme četnictvo a finanční stráž. V této souvislosti bylo požádáno o četnickou posilu z Jindřichova Hradce.⁴

Zajatecký tábor pro německé vojáky byl zřízen také u obce Staré Hobzí. Tábor se nacházel západně od řeky Moravská Dyje, po obou stranách silnice Staré Hobzí - Slavonice. Podle údajů z kroniky bylo v táboře asi 100 tisíc zajatců. Po pravé straně silnice byli umístěni Maďaři, po levé straně zajatí civilisté a Němci. Zajatci zde pokáceli část lesa a postavili dřevěné sruby, ve kterých spali. Mezi zajatci zde vypukla epidemie tyfu a jiné choroby, a proto musela být v zámecké budově ve Starém Hobzí otevřena provizorní nemocnice. Údajně se zde léčilo na 600 raněných a nemocných. Do 16. července, kdy byl tábor zrušen, zde zemřelo 62 zajatců.⁵

6.2 Tábory Rudé armády

Kromě zajateckých táborů, kde byli po válce internováni váleční zajatci, existovali také tábory Rudé armády, kde byli soustředěni ruští vojáci. Je to logické. Ohromný počet vojsk Rudé armády, který do Čech postupoval prakticky ze všech světových stran kromě západu, se zde zastavil před demarkační linií. Po průjezdu čelných jednotek k nám ještě několik dní proudily kolony vojsk Rudé armády a počet sovětských vojáků na našem území se tak stále zvyšoval. Bylo proto nutné vojáky někde ubytovat. Vzhledem k euforii z osvobození se čeští lidé chovali k příchozím vojákům velice přátelsky a často je brali do svých domovů, kde se o vojáky dobře

starali i několik týdnů. Ne všichni si však takového luxusu mohli dopřát, proto byly zřizovány vojenské tábory pro vojáky Rudé armády.

V lese na pravé straně od silnice z Písečného do Rancířova se kolem 20. května utábořil sovětský motorizovaný oddíl. Tábořiště se táhlo na jih od této silnice až na rakouské území k obci Unter-Perholz. Zdejšímu lesu se dříve říkalo „Haida“. Podle odhadů zde tábořilo 4 – 5 tisíc vojáků. Velitelem tábora byl podplukovník Babuškin. V průběhu července a srpna vojáci postupně odcházeli zpět na východ. Během táboření zde zemřeli čtyři vojáci Rudé armády. Dva vojáci byli pohřbeni na hřbitově v Nových Sadech a dva v lese na vrcholu Velké lesy. Začátkem prosince byla těla všech exhumována a převezena do společného hrobu v Jihlavě.

Další větší jednotka se ubytovala v prostoru rybníka Holná západně od Jindřichova Hradce. Velitel tohoto vojska bydlel na holenské baště, ostatní vojáci bydleli v provizorních srubech a ve stanech. Celkem zde tábořilo asi 12 tisíc vojáků.⁶

V noci z 9. na 10. května dorazily ruské jednotky také na lovecký zámek Jemčina. Zanedlouho sem přijeli i důstojníci od Novosedel nad Lužnicí a začali podél řeky Nežárky budovat vojenský tábor pro soustředění svých jednotek. Za dobu existence tábora zde zemřel jeden důstojník (později byl převezen na hřbitov do J. Hradce) a jeden voják. Vojáci odtud odešli 7. června. V říjnu 1945 dorazila na Jemčinu další jednotka, která byla ubytovaná v prostorách zámku do 18. listopadu 1945.⁷

6.3 Ostatní tábory

Na okrese Jindřichův Hradec se k říjnu 1945 nacházelo 28 zajišťovacích táborů, ve kterých bylo internováno 1484 osob.⁸ Jako příklad uveďme tábor, který se nacházel přímo v Jindřichově Hradci. Zde byli od 24. května Němci internováni v budově chlapecké měšťanské školy v Janderově ulici. Odtud se později přestěhovali do tábora „v dřevěném baráku“ na Zborově.⁹ V podobných táborech docházelo k incidentům, za kterými stáli často vojáci Rudé armády a čeští partyzáni, kteří zde obtěžovali internované ženy. Jeden z nejzávažnějších případů se odehrál v obci Horní Pěna. Dva sovětské vojáci a dva čeští mladíci zde v noci na 1. září znásilnili několik žen a také rabovali.¹⁰ Bohužel jsou zaznamenány i další podobné případy.

VII. ZÁVĚR

Na závěr bychom měli stručně shrnout, k jakým závěrům jsme dospěli, resp. jaký je přínos této práce. U diplomové práce takovéto povahy je to trochu problematické. Mým záměrem nebylo přijít s novým zjištěním nebo snad s novou teorií, která by konfrontovala dosud známá fakta.

Nejsem první a věřím, že ani poslední, kdo se událostmi z konce druhé světové války na Jindřichohradecku zabýval. Snaha pokusit se zpracovat toto téma byla nelehká právě proto, že už tak činili mnozí jiní. Většina autorů, kteří se věnovali konci druhé světové války v regionu, byli pamětníci. Jejich práce, vycházející především z vlastních vzpomínek, jsou často zaměřeny pouze na lokální události. Při komplexnějším pohledu se pak objevuje mnoho nesrovnalostí. Ve své práci jsem se tedy snažil rekonstruovat události právě z tohoto pohledu. Také proto jsem nemohl vypustit historický kontext a výklad o událostech, které přesahují hranice regionu, přestože zvyšují rozsah práce. Právě při pohledu na širší dění se objevují nové souvislosti, které mohou přispět k upřesnění některých nejasností. Pokud je mi známo, tak dosud žádná práce podobného charakteru neexistuje. Obecně totiž platí, a psal jsem to již v úvodu, že oblast jižních Čech je z tohoto pohledu historicky poněkud opomíjená.

Celá práce je postavena především na zápisech pamětníků či přímých účastníků, na dobových dokumentech a na kronikách. Právě u kronik bylo třeba pracovat obezřetně, neboť většina jich byla dopisována až po válce, a tudíž vzniklo mnoho nepřesností, které pak mnozí chybně převzali. Bylo třeba vzít do úvahy i fakt, že většina regionální literatury, ze které jsem čerpal, pochází z doby před rokem 1989. Některé údaje bylo proto nutné pokud možno objektivně „filtrvat“. Tam, kde jsem objevil nesrovnalosti, snažil jsem se věci uvádět na pravou míru. Ne vždy to ale bylo možné.

Možnost začít se tímto tématem zabývat v rámci diplomové práce mě úplně nadchla a mohu upřímně říct, že mě tato práce bavila od začátku až do konce. Za svůj osobní přínos považuji seznámení se s celou řadou lidí, kteří se o tyto věci dlouhodobě zajímají a kteří mi také významným způsobem pomohli. Vzhledem k vlastním ambicím jsem však zjistil, že zpracovat uspokojivě takové téma nelze v rámci jedné diplomové práce, ani v rámci celého studia. Je to dlouhodobý proces

sběru materiálů, bádání v archivech, porovnávání a dosud i shánění pamětníků, kterých už zbývá pouze hrstka. Několikrát jsem se musel vypravit i do terénu, abych věci lépe pochopil a upřesnil si je. Jsem si proto vědom některých prázdných míst, která v mé práci dosud zůstala. Pokud to bude možné, rád bych v tématu pokračoval i v budoucnu a postupně tak práci ještě doplnil a někdy snad i publikoval...

Věřím, že díky přístupu k tématu, který jsem zvolil, díky několika málo událostem, které jsem upřesnil (v historii je to poměrně těžké), vznikla práce, která není samoučelná. Každá diplomová a jiná odborná práce má přinášet nějaký užitek společnosti. V mém případě jsem se tedy pokusil o práci, která dosud na Jindřichohradecku chybí. Nechť je tedy toto přínosem mé diplomové práce.

CONCLUSION

At the end of my diploma work I would like to summarize conclusions I have revealed while my work. It may seem a little problematic in this work. My aim was not to reveal new facts or even new theories that would confront with some generally known facts.

I am not the first and as I hope not the last who inquires into events of the end of the second world war in Jindřichův Hradec region. My effort to compile this topic was not easy due to the fact that many others had done so before. Most of the authors, who were solving the end of the second world war in this region, were the witnesses of these events. Their works usually follow their own experience and memories aimed at local events. The effort to view this topic in more general way has revealed many contradictions. I was trying to reconstruct the events just from this point of view. I could not leave out the historical context and description of these events in global historical conception, even if it meant larger extension of this work. While viewing the global situation there appeared new connections and continuity that can specify certain obscurities.

As I know, no such work has existed so far. The general rule is, as I stated in the introduction, that the region of South Bohemia is from this point of view historically neglected.

The whole work follows the memories of the witnesses or participants of the events, contemporary documents and chronicles. It was necessary to work carefully particularly with the chronicles, because many of them were finished after the war and thus there appear many inaccuracies that were later incorrectly taken over as facts. It was necessary to consider the fact that the majority of the regional literature, I gathered information from, was written before 1989. It was inevitable to be objective and “filtrate” some information. In case of some misunderstandings, I was trying to explain them clearly. It was not possible each time.

The chance to compile this topic in my diploma work was a great inspiration for me and I can honestly admit that I was interested in this work from the very first moment to the very last. It was a great contribution for me to meet a lot of people who have been interested in these events for a very long time and who helped me so much. Considering my own ambitions I have realized that it is not possible to

compile such topic in one work or in term of my whole studies. It is a long term process of gathering materials, research in archives, comparison and searching the witnesses, but there are so few of them. Several times I had to go to certain places to understand and clarify these things. I am aware of blank points that appear in my work. If possible I would like to continue in this work in the future to complete some facts and even publish it...

I hope that due to my attitude to the topic I had chosen and due to several events that I have specified (in history it is rather complicated) I am presenting the work that is not purposeless. Each diploma work and every other scientific work should be useful for the society. I personally tried to compile the work that is absent in Jindřichův Hradec region. Let this be the contribution of my diploma work.

XIII. POZNÁMKY A ODKAZY

Kapitola I

1. HUGHES, MANN, 2002: 34.
2. NSDAP (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) vznikla 24. února 1920 přejmenováním původní strany DAP (Deutsche Arbeiterpartei), která byla založena roku 1919 v Mnichově. V roce 1920 se do vedení strany dostává Adolf Hitler. (*Wikipedie : Otevřená encyklopedie* [online]. 2002 , 17. 9. 2007 [cit. 2007-10-18]. Dostupný z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/NSDAP>>.)
3. HUGHES, MANN, 2002: 34.
4. SdP (Sudetendeutsche Partei) vznikla roku 1935 přejmenováním stávající strany SHF (Sudetendeutsche Heimatfront). SdP byla financována přímo z Německa a její program usiloval především o sjednocení všech sudetských Němců s německou kulturněhistorickou tradicí. Strana vystupovala k českému politickému prostředí zpočátku celkem loajálně, což jí přineslo značný úspěch ve volbách roku 1935.
5. *Sborník dokumentů k 40. výročí Mnichova* : 9.
6. SVITÁK, 1. díl, 2007: 56.
7. *Wikipedie : Otevřená encyklopedie* [online]. 2002 , 2007 [cit. 2007-10-30]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C5%A1eobecn%C3%A1_mobilizace_1938>.

Kapitola II

1. SVITÁK, 1. díl, 2007: 4.
2. Tamtéž.
3. Tamtéž.
4. Tamtéž.
5. FILIP , 1980: 8.
6. *Státní hrad Landštejn* [online]. 2003-2007, 2007 [cit. 2007-10-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.hradlandstejn.cz/historie.html>>.
7. BŘICHÁČEK, 992.
8. SVITÁK, 1. díl, 2007: 5.
9. Tamtéž.
10. Tamtéž: 7.
11. Tamtéž.
12. *Wikipedie : Otevřená encyklopedie* [online]. 2002 , 2007 [cit. 2007-10-30]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Saint-Germainsk%C3%A1_smlouva >.
13. SVITÁK, 1. díl, 2007: 7.
14. *Portál veřejné správy ČR* [online]. 2003 , 2007 [cit. 2007-10-18]. Dostupný z WWW: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=&number2=&name=z%C3%A1kon+o+kraj%C3%ADch&text=>>.
15. FÜRBAACH, František. Proměny okresu. *Kurýr*. 1. říjen 2006, roč. 1, č. 0, s. 3.
16. FILIP, 1980: 37.

17. Tamtéž.
18. Tamtéž: 38.
19. ŘEŘICHOVÁ, 1985: 19.
20. MUK, 1960: 44.
21. MUK, 1974: 4.
22. Tamtéž
23. AMV Kanice, fond J5, Památník okresního četnického velitelství Jindřichův Hradec, 1938–1945.

Kapitola III

1. HRBEK , 2000: 309.
2. Tamtéž: 392.
3. Tamtéž: 393.
4. Tamtéž: 402.
5. Tamtéž: 423.
6. Tamtéž: 418.
7. Významným zdrojem informací mi vedle samotných kronik obcí byly dosud nepublikované spisy pana Jaroslava Vacka, který za celý svůj život shromáždil zápisky z kronik většiny obcí na Jindřichohradecku a sepsal je do svých soukromých poznámek. Mohl jsem tak v podstatě nepřímo nahlédnout do mnohem většího množství kronik.
8. BURIAN, 2004: 10.
9. K vojensko-politické situaci. *Jihočeská jednota*. 4.5.1945, roč. 7, č. 18, s. 1.
10. Kronika obce Dolní Skrýchov.
11. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 295.
12. Soukromé spisy pana J. Vacka.
13. Kronika obce Dolní Skrýchov.
14. Tamtéž
15. Tamtéž
16. SOkA JH, AM, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 303.
17. Tamtéž: 305.
18. PECKA, 1968: 116-139.
19. Soka JH, AM N. Bystřice, Kronika města Nové Bystřice: 33.
20. Soukromé spisy pana J. Vacka.
21. Soka JH, AM N. Bystřice, Kronika města Nové Bystřice: 33.
22. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 303.
23. Tamtéž
24. Soukromé spisy pana J. Vacka.
25. VESELÝ, 1971: 52.
26. Soukromé spisy pana J. Vacka.
27. Kronika obce Libořezy.
28. Soukromé spisy pana J. Vacka.

29. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 304.
30. Tamtéž: 305.
31. NA Praha, MŽ, kart. č. 4767, Pamětní kniha Dopravního úřadu J. Hradec, 1945.
32. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 309.
33. MUK, 1960: 44.
34. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 306.
35. Soukromé spisy pana J. Vacka.
36. RIEDL, Jan. Černý pátek čtyřicet šest dnů před koncem války (článek z neznámých novin)
37. Tamtéž.
38. NA Praha, MŽ, kart. č. 4767, inv. č. 3822-45.
39. Tamtéž.
40. NA Praha, MŽ, kart. č. 4767, inv. č. 3088-44.
41. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 306.
42. NA Praha, MŽ, kart. č. 4767, inv. č. 1034-45.
43. Tamtéž.
44. NA Praha, MŽ, kart. č. 4767, Staniční kronika Chlum u Třeboně.
45. *Chlum u Třeboně, 22. dubna 1945* [online]. 2006-2007. 2006 [cit. 2007-11-26]. Dostupný z WWW: <<http://hloubkari.bloguje.cz/tema-1-jihocesky-kraj.php>>.
46. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 307.
47. JIRÁSKO, 2007: 37.
48. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 307.
49. Soukromé spisy pana J. Vacka.
50. Tamtéž.
51. VESELÝ, 1971: 52.
52. Soka JH, AM Suchdol, Kronika města Suchdol nad Lužnicí, sv. III, 1945.
53. AUSKÝ, 2005.
54. Soukromé spisy pana J. Vacka.

Kapitola IV

1. JAKL, 2004: 36.
2. HRADECKÝ, 1995: 2. Tento muž byl přímým účastníkem povstání v J. Hradci.
3. DVOŘÁK, Květnové povstání, 1968: 177.
4. NA Praha, MŽ, kart. č. 4767, Pamětní kniha Dopravního úřadu J. Hradec, 1945.
5. SOkA JH, AM J. Hradec J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 313.
6. DVOŘÁK, A byli to lidé dospělí, 1968: 188.
7. HRADECKÝ, 1995: 2.
8. DVOŘÁK, Květnové povstání, 1968: 177.
9. BĚLOHLÁVEK, 1995: 84.
10. DVOŘÁK, Květnové povstání, 1968: 177.
11. SOkA JH, KHA, karton č. 254.

12. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929, s. 312.
13. DVOŘÁK, Květnové povstání, 1968: 178.
14. NA Praha, MŽ, kart. č. 4767, Pamětní kniha Dopravního úřadu J. Hradec, 1945.
15. Tamtéž, Pamětní kniha dopravního úřadu Popelín 1945.
16. DVOŘÁK, Květnové povstání, 1968: 178.
17. SOkA JH, KHA, Vzpomínka dr. Rausche, karton č. 254.
18. Tamtéž.
19. AMV Kanice, kart. J5, Památník okresního četnického velitelství Jindřichův Hradec, 1938–1945.
20. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 314.
21. MUK, 1974: 5.
22. SOkA JH, KHA, Vzpomínka dr. Rausche, karton č. 254.
23. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 315.
24. DVOŘÁK, Květnové povstání, 1968: 179.
25. BĚLOHLÁVEK, 1995: 85.
26. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 316.
27. MUK, 1974: 6.
28. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 317.
29. BENEŠ, 1990: 15.
30. DVOŘÁK, Květnové povstání, 1968: 179.
31. Tamtéž.
32. BĚLOHLÁVEK, 1995: 85.
33. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 318.
34. AMV Kanice, kart. J5, Památník okresního četnického velitelství Jindřichův Hradec, 1938–1945.
35. SOkA JH, KHA, Vzpomínka dr. Rausche, karton č. 254.
36. BĚLOHLÁVEK, 1995: 86.
37. Kronika obce Jarošov nad Nežárkou.
38. DVOŘÁK, Květnové povstání, 1968: 181.
39. Tamtéž.
40. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 323.
41. DVOŘÁK, Květnové povstání, 1968: 182.
42. MUK, 1974: 7.
43. DVOŘÁK, Květnové povstání, 1968: 184.
44. MUK, 1974: 7.
45. DVOŘÁK, Květnové povstání, 1968: 184.
46. NA Praha, MŽ, kart. č. 4767, Pamětní kniha Dopravního úřadu J. Hradec, 1945.
47. DVOŘÁK, Květnové povstání, 1968: 185.
48. SOkA JH, KHA, karton č. 192.
49. DVOŘÁK, Květnové povstání, 1968: 185.
50. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 327.
51. DVOŘÁK, Květnové povstání, 1968: 185.

52. Tamtéž: 186.
53. *Die Trager des Ritterkreuzes des Eisernen Kreuzes 1939-1945* [online]. 2000 , 2007 [cit. 2007-12-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.das-ritterkreuz.de>>.
54. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 328.
55. Tamtéž: 329.
56. SOkA JH, KHA, karton č. 254.
57. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 314.
58. Kronika obce Jarošov nad Nežárkou.
59. Tamtéž.
60. Tamtéž.
61. MUK, 1960: 45.
62. Kronika obce Jarošov nad Nežárkou.
63. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 326.
64. Kronika obce Jarošov nad Nežárkou.
65. Soukromé spisy pana J. Vacka.
66. MUK, 1960: 45.
67. Soukromé spisy pana J. Vacka.
68. MUK, 1960: 45.
69. Soukromé spisy pana J. Vacka.
70. SOkA JH, AO Lomnice, Pamětní kniha města Lomnice nad Lužnicí, sv. II: 90.
71. Tamtéž: 95.
72. Tamtéž: 96.
73. Tamtéž: 97.
74. Tamtéž: 98.
75. Tamtéž: 99.
76. Tamtéž: 100.
77. Tamtéž: 101.
78. ŠIMKOVSKÁ, 1995: 10-11.
79. Soukromé spisy pana J. Vacka.
80. SOkA JH, AO Lomnice, Pamětní kniha města Lomnice nad Lužnicí, sv. II: 105.
81. Tamtéž: 105.
82. Tamtéž: 102.
83. SOkA JH, AM Třeboň, Zápisy z MNV Třeboň. Jde o historicky poměrně věrohodný zdroj, protože tyto zápisy byly psány v průběhu událostí.
84. ŠIMKOVSKÁ, 1995: 10.
85. SOkA JH, AM Třeboň, PSÍKOVÁ, Jiřina. Svědectví kroniky.
86. ŠIMKOVSKÁ, 1995: 10.
87. KOS, 2001: 16-17.
88. Soukromé spisy pana J. Vacka.
89. SOkA JH, AM Třeboň, Zápisy z MNV Třeboň.

90. KOS, 2001: 16-17.
91. Tamtéž.
92. Soukromé spisy pana J. Vacka.
93. SOkA JH, AM Třeboň, Zápisy z MNV Třeboň.
94. Soukromé spisy pana J. Vacka.
95. SOkA JH, AM Třeboň, Zápisy z MNV Třeboň.
96. SOkA JH, AM Suchdol, Kronika města Suchdol nad Lužnicí, sv. III, 1945.
97. Tamtéž.
98. Tamtéž.
99. Tamtéž.
100. SOkA JH, AM Suchdol, Kronika města Suchdol nad Lužnicí, sv. III, 1945.
101. Tamtéž: 86.
102. Pamětní kniha města Stráže nad Nežárkou.
103. SOkA JH, AM Třeboň, Zápisy z MNV Třeboň.
104. Pamětní kniha města Stráže nad Nežárkou.
105. SOkA JH, AM Třeboň, Zápisy z MNV Třeboň.
106. Soukromé spisy pana J. Vacka.
107. NESVADBA, 1970: 185-189.
108. JAKL, 2004: 12.
109. Tamtéž: 13.
110. RICHTER, 2005: 221-232.
111. JAKL, 2005: 52.
112. JAKL, 2004: 19.
113. Tamtéž: 18.
114. NESVADBA, 1970: 189.
115. Tamtéž.
116. SOkA JH, AM N. Bystřice, Kronika města Nové Bystřice: 36.
117. MUK, 1960: 46. Srovnej se SOkA JH, AO Č. Rudolec, Kronika obce Český Rudolec.
118. MUK, 1974: 6.
119. NESVADBA, 1970: 196.
120. Soukromé spisy pana J. Vacka.
121. SOkA JH, AM Slavonice, Pamětní kniha města Slavonice 1923-1965: 133.
122. Soukromé spisy pana J. Vacka.
123. Tamtéž.
124. MUK, 1960: 46.
125. Soukromé spisy pana J. Vacka.
126. MUK, 1960: 46.
127. Tamtéž.
128. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 331.
129. DVOŘÁK, Květnové povstání, 1968: 187.

130. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 331.
131. Tamtéž.
132. MUK, 1960: 46.
133. Kronika obce Jarošov nad Nežárkou. Počet vojáků nelze přesně určit, neboť prameny se liší.
134. NA Praha, MŽ, karton č. 4767, Pamětní kniha dopravního úřadu Popelín, 1945.
135. Kronika obce Jarošov nad Nežárkou.
136. Tamtéž.
137. MUK, 1960: 47.
138. Pamětní kniha města Stráže nad Nežárkou.
139. Soukromé spisy pana J. Vacka.
140. SOkA JH, AM Třeboň, Zápisy z MNV Třeboň.
141. SOkA JH, AM Suchdol, kronika sv. III, rok 1945: 86.
142. Tamtéž: 87.
143. Tamtéž: 88.
144. Tamtéž.
145. Tamtéž: 90.
146. Tamtéž: 89.
147. Tamtéž: 90.
148. Tamtéž: 91.
149. Soukromé spisy pana J. Vacka.
150. Kronika obce Chlum u Třeboně.
151. -mk-. Třeboň - květen 1945. *Třeboňský svět*. 1995, č. 5, s. 10-11.
152. V zápisech MNV Třeboň se v 17:40 nachází hlášení, že u Chlumu odbočili příslušníci SA na Cep. Je pravděpodobné, že se jednalo o totéž nákladní auto.
153. Tamtéž.
154. LEXA,1995: 112. srov. s KUCHYŇKA, 2005: 5, -mk-., 1995: 10-11.
155. KUCHYŇKA, 2005: 2.
156. LEXA,1995: 114.
157. Kronika obce Chlum u Třeboně.
158. KUCHYŇKA, 2005: 3.
159. Kronika obce Majdalena.
160. KUCHYŇKA, 2005: 3.
161. LEXA,1995: 114.
162. -mk-., 1995: 10-11.
163. LEXA,1995: 115.
164. Kronika obce Majdalena.
165. Soukromé spisy pana J. Vacka.
166. Tamtéž.
167. Tamtéž.
168. KUCHYŇKA, 2005: 5.

169. Kronika obce Majdalena.
170. KUCHYŇKA, 2005: 3.
171. Soukromé spisy pana J. Vacka.
172. LEXA, 1995: 115.
173. -mk-. Třeboň - květen 1945. *Třeboňský svět*. 1995, č. 5, s. 10-11.
174. LEXA, 1995: 115.
175. KOS, 2000: 12.
176. -mk-. Třeboň - květen 1945. *Třeboňský svět*. 1995, č. 5, s. 10-11.
177. KOS, 2000: 12.
178. Tamtéž.
179. KOS, 2001: 24-26.
180. JAKL, 2002: 15.
181. Soukromé spisy pana J. Vacka.
182. Kronika obce Chlum u Třeboně.
183. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 330.
184. SOkA JH, AM Třeboň, PSÍKOVÁ, Jiřina. Svědectví kroniky.
185. SOkA JH, AM N. Bystřice, Kronika města Nové Bystřice: 36.
186. Pamětní kniha města Stráže nad Nežárkou.
187. Kronika obce Jarošov nad Nežárkou.
188. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 376.
189. SOkA JH, KHA, karton č. 254.
190. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 380.
191. NA Praha, MŽ, kart. č. 4767, Pamětní kniha Dopravního úřadu J. Hradec, 1945.
192. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 377.
193. Tamtéž: 377-380.
194. KOVAŘÍK, 2005: 223.
195. SOkA JH, ObÚ J. Hradec, Hlášení vlitelství SNB Staré Město.
196. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 377.
197. O nacistickém pronásledování jihočeských Židů pojednává Jan Podlešák v článku Deportace jihočeských Židů do Terezína. In: PODLEŠÁK, 2002: 124-126.
198. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 333.
199. PODLEŠÁK, 2002: 236-239.

Kapitola V

1. SOkA JH, ObÚ J. Hradec, kart. 337, inv. č. 1152 (Výkazy počtu obyvatel v obcích k 1.1. a 30.7. 1945).
2. AMV Kanice, fond J5, inv. č. 370 (Památník SNB, Velitelství stanice Horní Pěna, 1945).
3. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 380.
4. KOVAŘÍK, 2005:223.
5. Tamtéž.

6. SOkA JH, AM N. Bystřice, Kronika města Nové Bystřice: 40.
7. SOkA Třeboň, KNV Č. Budějovice, kart. 359 (Zprávy o činnosti MNV v okrese J. Hradec od května 1945 do března 1954).
8. KOVAŘÍK, 2005:225.
9. AMV Kanice, fond J5, inv. č. 356 (Památník SNB, Velitelství stanice Číměř, 1938-1946).
10. KOVAŘÍK, 2005:225.
11. Tamtéž.
12. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 388.
13. AMV Kanice, fond J5, inv. č. 370 (Památník SNB, Velitelství stanice Horní Pěna, 1945).
14. NA Praha, MŽ, kart. č. 4767, Pamětní kniha Dopravního úřadu J. Hradec, 1945.
15. KOVAŘÍK, 2005:226.
16. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 388.
17. SOkA JH, ObÚ J. Hradec, kart. 419, inv. č. 1213 (Zpráva o činnosti rady ONV v J. Hradci v roce 1946, s.7).
18. KOVAŘÍK, 2005:227.
19. STANĚK, 1991: 92.
20. SOkA JH, ObÚ J. Hradec, kart. 337, inv. č. 1152 (Výkazy počtu obyvatel v obcích k 1.1. a 30.7. 1945).
21. KOVAŘÍK, 2005:228.
22. SOkA JH, ObÚ J. Hradec, kart. 337, inv. č. 1152 (Výkazy počtu obyvatel v obcích k 1.1. a 30.7. 1945).
23. Tamtéž, kart. 419, inv. č. 1213 (Zpráva o činnosti rady ONV v J. Hradci v roce 1946, s.7).
24. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929: 401.

Kapitola VI

1. SOkA JH, AO Č. Rudolec, Kronika obce Český Rudolec.
2. Soukromé spisy pana J. Vacka.
3. SOkA JH, AM N. Bystřice, Kronika města Nové Bystřice: 38.
4. Tamtéž.
5. Soukromé spisy pana J. Vacka.
6. Tamtéž.
7. Tamtéž.
8. SOkA JH, ObÚ J. Hradec, kart. 558, inv. č. 1346 (Zpráva ONV o situaci v okrese z 10.12.1945).
9. SOkA JH, AM J. Hradec, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce: 380.
10. SOkA JH, ObÚ J. Hradec, kart. 340, inv. č. 1155 (Hlášení velitelské stanice SNB Horní Pěna).

IX. POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY

Literatura:

AUSKÝ, Stanislav. *Vojska generála Vlasova v Čechách*. 3. vyd. Praha : Vyšehrad, 2005. 276 s. ISBN 80-7021-793-6.

BENEŠ, Josef, et al. *Jejich stín kráčí s námi*. 1. vyd. J. Hradec : Okresní muzeum v J. Hradci, 1990. 92 s.

BŘICHÁČEK, Pavel, et al. *Jindřichův Hradec 1293-1993 : Sborník statí k dějinám města*. Adolf Hradecký. 1. vyd. Č. Budějovice : INpress, 1992. 255 s.

BURIAN, Vladislav. *Deset setkání čs. válečných letců v Jindřichově Hradci*. 1. vyd. J. Hradec : Klub historie letectví J. Hradec, 2004. Bitva nad Jindřichohradeckem, s. 8-12.

ČADA, Václav, et al. *Osvobození Československa Sovětskou armádou*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1984. 163 s. Malá politická knihovna.

ČERMÍN, J., et al. *Národ se ubránil*. 1. vyd. Praha : MAC, s.r.o., 1995. 109 s. Vyšlo jako zvláštní příloha čtrnáctideníku Národní osvobození.

FALTYS, Antonín, et al. *Kronika 1944/1945*. 1. vyd. Praha : Horizont, 1976. 276 s.

FILIP, Václav. *Průvodce po archivních fondech a sbírkách*. 1. vyd. Praha : Okresní archiv Jindřichův Hradec, 1980. 351 s.

FÜRBAACH, František. Proměny okresu. *Kurýr*. 1.1.2006, roč. 1, č. 0, s. 4-5.

HRBEK, Jaroslav, et al. *Kronika druhé světové války*. Jan Gebhart. 1. vyd. Praha : Fortuna Print, 2000. 519 s. První české vydání. ISBN 80-86144-61-5.

HUGHES, Mathew, MANN, Chris. *Hitlerovo Německo*. Přeložil Petr Kovács. 1. vyd. Praha : Columbus, 2002. 224 s. ISBN 80-7249-123-7.

JAKL, Tomáš. *Květen 1945 v českých zemích : Pozemní operace vojsk osy a spojenců*. 1. vyd. Praha : MBI, 2004. 144 s. ISBN 80-86524-07-8.

JAKL, Tomáš. *Boj za svobodu 1938-1945 : Obrazová kronika*. 1. vyd. Praha : Avis, 2005. 111 s. ISBN 80-7278-250-9.

JAKL, Tomáš. Po stopách Tygrů v Československu-podruhé. *HPM*. 2002, roč. 12, č. 4, s. 13-15.

JIRÁSKO, Luděk. *Jindřichův Hradec*. 1. vyd. Praha : Paseka, 2007. 112 s. Zmizelé Čechy. ISBN 978-80-7185-878-2.

- KLIMENT, Charles K., NAKLÁDAL, Břetislav. *Slovenská armáda 1939-1945*. 1. vyd. Praha : Levné knihy, 2006. 361 s. ISBN 80-7309-395-2.
- KOS, Vladimír, KOS, Pavel. Třeboň - květen 1945. *Třeboňský svět*. 2001, č. 5, s. 16-17.
- KOS, Vladimír, KOS, Pavel. Historie jednoho tanku. *Třeboňský svět*. 2000, č. 5, s. 12.
- KOS, Vladimír. Tygři (královští) v jižních Čechách. *HPM*. 2001, roč. 11, č. 4, s. 24-26.
- KOVAŘÍK, David. Vysídlení Němců z okresu Jindřichův Hradec 1945 - 1948. In *Jihočeský sborník historický*. J. Hradec : [s.n.], 2005. Studie. s. 219-233.
- KUCHYŇKA, Vladimír. Boje Rudé armády 9. a 10. 5. 1945 v okolí Chlumu u Třeboně. *Hejtman : Chlumský zpravodaj*. 2005, roč. 14, č. 5, s. 1-5.
- Květen 1945 : v jižních Čechách*. 1. vyd. [s.l.] : Jihočeské nakladatelství, 1985. 68 s. Soubor dokumentárních fotografií.
- MALEČEK, Jaroslav. *Jindřichův Hradec a okolí*. 1. vyd. Roztoky u Prahy : Orion, [199-]. 128 s. ISBN 80-900287-š-X.
- mk-. Třeboň - květen 1945. *Třeboňský svět*. 1995, č. 5, s. 10-11.
- MUK, Jan. *Ze zákulisí osudů Jindřichova Hradce : v letech 1939 - 1942*. 1. vyd. J. Hradec : Městské muzeum, 1946. 47 s. Svazek č. 12.
- MUK, Jan. Osvobození Jindřichohradecka Rudou armádou 1945. In *Jindřichohradecký vlastivědný sborník : č. 29*. J. Hradec : Okresní muzeum, 1960. s. 44-47.
- MUK, Jan. Z kroniky roku 1945 v Jindřichově Hradci. In *Výroční zpráva Spolku přátel starého Jindřichova Hrade za rok 1974*. J. Hradec : [s.n.], 1974. s. 4-8.
- NESVADBA, František. Pražská operace Sovětské armády a osvobození jižních Čech v květnu 1945. In *JSH*. České Budějovice : Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 1970. s. 185-199.
- PASÁK, Tomáš. *Květnové povstání českého lidu v roce 1945*. Praha : Český svaz protifašistických bojovníků, 1980. 100 s.
- PECKA, Jindřich. *Z dějin jižních Čech za okupace*. 1. vyd. Č. Budějovice : Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 1968. Pobyť válečných zajatců na území jižních Čech za druhé světové války , s. 116-139.

- PECHA, Miloslav. K některým otázkám z posledních měsíců nacistické okupace na Českobudějovicku. In *Jihočeský sborník historický*. J. Hradec : [s.n.], 1990. s. 128-139.
- PEŠEK, Jan. Nástup k osidlování pohraničí (jaro 1945 - léto 1946). In *Jihočeský sborník historický*. J. Hradec : [s.n.], 1986. s. 23-35.
- PODLEŠÁK, Jan. Deportace jihočeských Židů do Terezína. In PODLEŠÁK, Jan. *Naše dny se naplnily : z historie Židů v jižních Čechách*. 1. vyd. Č. Budějovice : [s.n.], 2002. s. 124-126. ISBN 80-238-9881-7.
- PODLEŠÁK, Jan. Vrátila jsem se domů jako jediná z rodiny. In PODLEŠÁK, Jan. *Naše dny se naplnily : z historie Židů v jižních Čechách*. 1. vyd. Č. Budějovice : [s.n.], 2002. s. 236-239. ISBN 80-238-9881-7.
- RAJLICH, Jiří. *Mustangy nad Protektorátem*. 1. vyd. Praha : MBI, 1997. 175 s. ISBN 80-902238-1-8.
- RIEDL, Jan. Černý pátek čtyřicet šest dnů před koncem války (článek z neznámých novin).
- RICHTER, Karel. *Dobývání domova : II. část*. 1. vyd. Praha : Ostrov, 2005. 204 s. ISBN 80-86289-39-7.
- ŘEŘICHOVÁ, S. *Územní a správní vývoj okresů Dačice, J. Hradec, Třeboň : (1868 - 1983)*. J. Hradec : Okresní archiv, 1985. 52 s.
- Sborník dokumentů k 40. výročí Mnichova : K událostem let 1938 - 39 na území okresu J. Hradec*. 1. vyd. J. Hradec : Okresní archiv, 1978. 28 s., dokumenty.
- ŠIMKOVSKÁ, Marie. Květen 1945 v Třeboni. *Třeboňský svět*. 1995, č. 5, s. 10-11.
- STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. 1. vyd. Praha : Academia, 1991. 536 s. ISBN 80-200-0328-2.
- SVITÁK, Miloslav. *Opevnění Jindřichohradecka z let 1936 - 1938 : Příprava obrany Jindřichohradecka v roce 1938, díl první*. 1. vyd. J. Hradec : Miloslav Sviták, 2007. 272 s. ISBN 978-80-239-9634-0.
- SVITÁK, Miloslav. *Příprava obrany Jindřichohradecka v roce 1938 : Opevnění Jindřichohradecka z let 1936 - 1938, díl druhý*. 1. vyd. J. Hradec : Miloslav Sviták, 2007. 218 s. ISBN 978-80-254-07353-0.
- VESELÝ, Antonín, et al. *Historie dělnického hnutí a 50 let KSČ v životě pracujícího lidu v Žirovnici*. 1. vyd. [s.l.] : [s.n.], 1971. Revoluční rok 1945, s. 52-56.

Prameny:

- Národní archiv Praha (NA Praha), fond Ministerstvo železnic (MŽ), karton č. 4767.
- Archiv Ministerstva vnitra Kanice (AMV Kanice), fond J5.
- SOkA JH, fond Archiv města Jindřichův Hradec (AM J. Hradec).
- SOkA JH, fond Archiv města Nová Bystřice (AM N. Bystřice).
- SOkA JH, fond Archiv města Třeboň (AM Třeboň).
- SOkA JH, fond Archiv města Suchdol nad Lužnicí (AM Suchdol).
- SOkA JH, fond Archiv města Slavonice (AM Slavonice).
- SOkA JH, fond Archiv obce Český Rudolec (AO Č. Rudolec).
- SOkA JH, fond Archiv obce Lomnice nad Lužnicí (AO Lomnice).
- SOkA JH, fond Obecní úřad Jindřichův Hradec (ObÚ J. Hradec), kart. 556, kart. 558, kart. 419, kart. 340, kart. 337 .
- SOkA JH, fond Kulturněhistorický archiv (KHA), kart. 192, kart. 251, kart. 252, kart. 254, kart. 281.
- SOkA Třeboň, fond Kronika Národního výboru České Budějovice (KNV Č. Budějovice), 1949-1958.
- Kronika obce Dolní Skrýchov.
- Kronika obce Libořezy.
- Kronika obce Jarošov nad Nežárkou.
- Pamětní kniha města Stráže nad Nežárkou.
- JIHOČESKÁ JEDNOTA. 4.5.1945, roč. 7, č. 18, s. 1.
- BĚLOHLÁVEK, Vlastimil. Jindřichův Hradec v květnové revoluci 1945. In *Jindřichohradecký vlastivědný sborník : č. 7. J. Hradec : Okresní muzeum, 1995. s. 84-88.*
- DVOŘÁK, Zdeněk. *Z dějin jižních Čech za okupace.* 1. vyd. Č. Budějovice : Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 1968. Květnové povstání, s. 177-187.
- DVOŘÁK, Zdeněk. *Z dějin jižních Čech za okupace.* 1. vyd. Č. Budějovice : Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 1968. A byli to lidé dospělí, s. 188-189.
- HRADECKÝ, Adolf. Byl květen a byl konec.... *Zlatá růže.* 1995, roč. 28, č. 5, s. 2-3.
- Pozn. : tento muž byl přímým účastníkem povstání v J. Hradci.
- LEXA, Stanislav. Bitva u Majdaleny 8. - 9.května 1945. In *Výběr.* Č. Budějovice : [s.n.], 1995. s. 111-117.

Internetové zdroje:

<http://cs.wikipedia.org>

<http://www.hradlandstejn.cz/historie.html>

<http://portal.gov.cz>

<http://hloubkari.bloguje.cz/>

<http://www.das-ritterkreuz.de>

IX. SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1** Národnostní složení v Československu ve 20. letech 20. stol.
- Příloha č. 2** Tehdejší německé názvy některých obcí na Jindřichohradecku
- Příloha č. 3** Mapa Československa po záboru Sudet.
- Příloha č. 4** Průběh protektorátní hranice na Jindřichohradecku.
- Příloha č. 5** Propustka opravňující ke vstupu na území Sudet.
- Příloha č. 6** Seznam obcí, kde působili zajatci a jejich počty, případně národnost.
- Příloha č. 7** Tehdejší podoba budovy Deutsches Haus na Novoměstském náměstí.
- Příloha č. 8** Německý tank Pz. V Panther, který vjel 5. května v odpoledních hodinách na náměstí v Jindřichově Hradci.
- Příloha č. 9** Nepořádek v opuštěných jindřichohradeckých kasárnách.
- Příloha č. 10** Plakáty na jindřichohradecké radnici s výzvami k občanům.
- Příloha č. 11** Dokument oznamující vyhlášení výjimečného stavu v J. Hradci.
- Příloha č. 12** Výzva třeboňského Národního výboru z 8. května.
- Příloha č. 13** Pamětní deska v Panské ulici v J. Hradci.
- Příloha č. 14** Charakteristický obrázek příjezdu Rudé armády v květnu 1945.
- Příloha č. 15** Barevná fotografie slavnostního vítání jednotek Rudé armády.
- Příloha č. 16** Vrak nákladního automobilu Opel Blitz před Třeboní.
- Příloha č. 17** Německý tank King Tiger, který zapadl 10. května 1945 u Třeboně.
- Příloha č. 18** Pohled na příhraniční vesnici Romava z 20. let 20. století.
- Příloha č. 19** V současnosti připomíná existenci obce Romava pouze skromný kříž.
- Příloha č. 20** Náhrobek jednoho z původních židovských obyvatel Jindřichova Hradce, pohřbeného in memoriam po skončení války (židovský hřbitov, J. Hradec).

Příloha č.1 Národnostní složení v Československu ve 20. letech 20. stol.

Národnost	Počet obyvatel (mil.)	Počet v %
Češi	6,7	50
Němci	3,1	23
Slováci	2,0	15
Maďaři	0,8	5,5
Karpatští Rusové	0,5	3,5
ostatní	0,4	3
celkem	13,5	

Zdroj: *Wikipedie : Otevřená encyklopedie* [online]. 2002 , 2007 [cit. 2007-10-23].

Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Prvn%C3%AD_republika>.

Příloha č. 2 Tehdejší německé názvy některých obcí na Jindřichohradecku

Blažejov – Blauenschlag	Oldřiš – Ulrichschlag
Buk - Buchen	Otín - Ottenschlag
Člunek – Hosterschlag	Dolní/ Horní Pěna – Nieder-/
Děbolín - Diebling	Oberbaumgarten
Hospříz - Kopferschlag	Radouňka – Radeinles
Jindřichův Hradec – Neuhaus	Rodvínov - Riedweis
Hrutkov - Ruttenschlag	Studnice – Brunn
Jindřiš – Heinrichschlag	Malý/ Velký Ratmírov –
Kačlehy - Gatterschlag	Klein/ Gross Rammerschlag
Lodhéřov – Riegerschlag	Nová Ves – Schönborndorf
Lomy - Tieberschlag	Dolní/ Horní Žďár – Nieder/ Ober
Jarošov - Jareschau	Muhl
Matná - Motten	Horní Lhota – Oberschlagles
Mutyněves – Muttaschlag	
Dolní/ Horní Skrýchov – Unter/	
Ober Grischau	

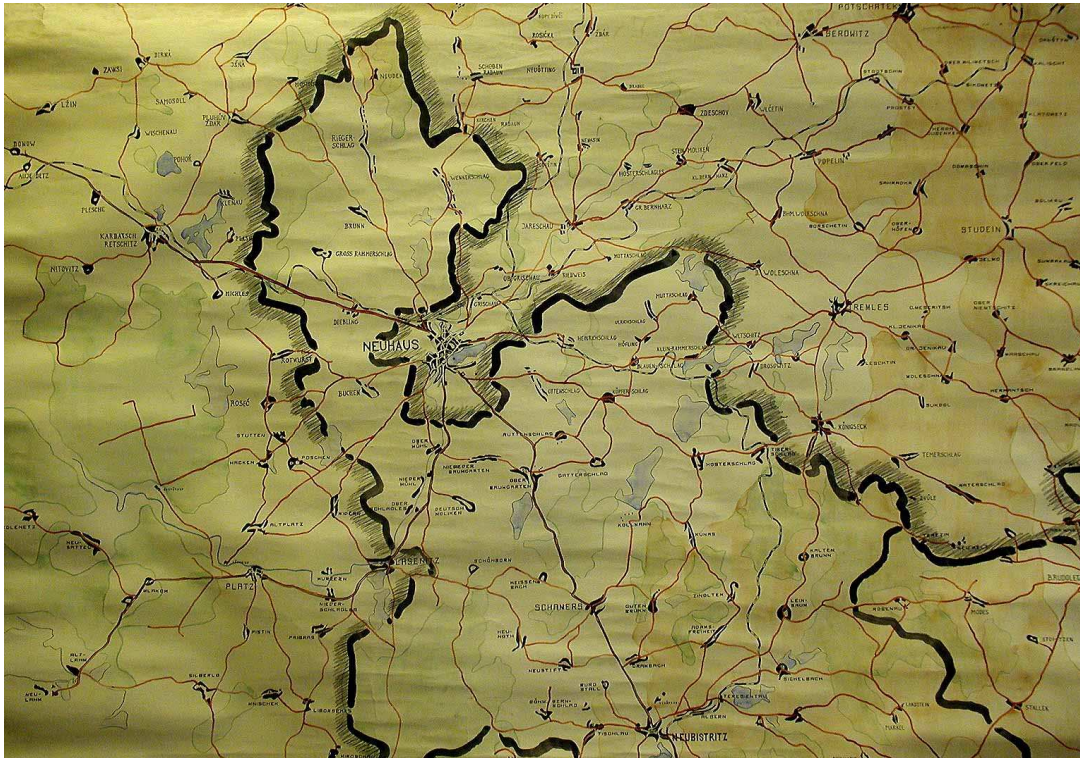
Zdroj: ŘEŘICHOVÁ, 1985:24-25.

Příloha č. 3 Mapa Československa po zaboru Sudet.



Zdroj: soukromá sbírka.

Příloha č 4. Průběh protektorátní hranice na Jindřichohradecku.



Zdroj: Muzeum Jindřichohradecka (sbírka Fr. Fürbacha)

Příloha č. 5 Propustka vydaná jindřichohradeckému podnikateli Josefu Filsakovi opravňující ke vstupu na území Sudet.

Durchlaßschein Nr. *C 652/I*

Der — *Dr. Josef Filsak mit Ehefrau Aristaria*
(Vorname, Familienname, Beruf)

aus *Křižanov*
(ständiger Wohnort, Straße, Hausnummer)


ist berechtigt, unter Vorlage des Passes (Paßersatzes) ^{1) 2)}

Bürgereid Nr. 2405/40 — 2404/40
ausgestellt von *Bez. Beh. Křižanov*

in der Zeit vom *14. 3. 1939*⁴⁰ bis zum *31. 3. 1939*⁴⁰

einmal ¹⁾ — wiederholt ¹⁾ — über die an der Grenze des Protektorats Böhmen und Mähren amtlich zugelassenen Übergangsstellen das Gebiet des Protektorats zu verlassen und in dieses Gebiet wieder einzureisen.

Prácheň, den *14. 3. 1939*⁴⁰
Der Oberlandrat
(Dienststelle)
Wimmer
(Unterschrift)



¹⁾ Nichtzutreffendes Zeichen.
²⁾ Bei Reichsangehörigen ist nur ein Paß, bei Ausländern ein Paß oder Paßersatz zulässig.

Zdroj: Muzeum Jindřichohradecka (sbírka Fr. Fürbacha)

Příloha č. 6 Seznam obcí, kde působili zajatci. Jejich počty, případně národnost.

Albeř

Blato (asi 20 Francouzů a Poláků, zemědělské práce)

České Velenice (zajatci na práci v železničních dílnách, různé národnosti, převážně však ze SSSR)

Český Rudolec (převážně zajatci ze SSSR)

Člunek (komando válečných zajatců)

Deštná (15 Francouzů, zemědělské práce)

Dědolín (asi 20 zajatců ze SSSR)

Dolní Žďár (asi 20 Francouzů)

Dvůr u Nové Vsi (Francouzi, Belgičané, na konci války asi 20 Italů, zemědělské práce)

Františkov (Francouzi, zemědělské práce. Tábor pravidelně zásoboval Mezinárodní červený kříž)

Hejlíček-Rudolfova myslivna (asi 13 zajatců)

Horní Pěna (20 Francouzů, 15 Italů, 12 Poláků. Práce v zemědělství a v lese)

Hospříz (Italové, zemědělské práce)

Hůrky (zajatci ze SSSR, práce v lese)

Klenová (asi 20 Francouzů, zemědělské práce)

Majdalena (větší skupina důstojníků RA)

Nová Bystřice (asi 1200 Francouzů, Italů, Řeků a Poláků)

Nové Mlýny (zajatecký tábor)

Otín (blíže neurčený počet Poláků)

Prokopský Dvůr (Francouzi a Belgičané)

Ratmírov (blíže neurčený počet zajatců)

Slavonice (12 Angličanů, 28 ze SSSR, 46 Francouzů. Práce na pile, v mlékárně a v zemědělství)

Zdroj: PECKA, 1968: 125-136.

Příloha č. 7 Tehdejší podoba budovy Deutsches Haus na Novoměstském náměstí v Jindřichově Hradci (budova Střelnice na dnešním Masarykově náměstí).



Zdroj: soukromá sbírka.

Příloha č. 8 Německý tank Pz. V Panther (v pramenech chybně uváděn jako Tiger), který vjel 5. května v odpoledních hodinách na náměstí v Jindřichově Hradci. Z vojensko-technického hlediska jde o unikátní modifikaci tohoto stroje.



Zdroj: SOKA JH, fond Kulturněhistorický archiv (KHA), kart. 252.

Příloha č. 9 Nepořádek, který zůstal po německých vojácích po opuštění jindřichohradeckých kasáren.



Zdroj: SOkA JH, fond Kulturněhistorický archiv (KHA), kart. 252.

Příloha č. 10 Plakáty na jindřichohradecké radnici s výzvami k občanům



Zdroj: SOkA JH, fond Kulturněhistorický archiv (KHA), kart. 252.

Příloha č. 11 Výjimečný stav, který byl ještě 5. května večer vyhlášen v Jindřichově Hradci.

Národní výbor v Jindřichově Hradci
dává obyvatelstvu města toto nařízení:

**Do Jindř. Hradce dostavil se
Oberführer Bartl a nařídil:**

1. S okamžitou platností nařizuje se v Jindřichově Hradci

VÝJIMEČNÝ STAV

Obyvatelstvo nesmí opustiti své byty v době od 20. hod. večerní do 6. hod. ránní.

2. Zítřejšího dne 6. května budou provedeny v domácích
tech prohlídky o zbraních ze účasti 2 vojínů a 1 policisty

**Národní výbor v Jindř. Hradci důtklivě nařizuje
veškerému obyvatelstvu z důvodů jeho osobní bezpečnosti
a zachování klidu, aby naprosto uposlechlo tohoto
nařízení, neboť Oberführer Bartl prohlásil, že v případě
jakéhokoliv porušení těchto nařízení zahájí na město
dělostřeleckou palbu.**

**Národní výbor
v Jindř. Hradci**

1. Hradec, dne 5. května 1945.

Zdroj: *Květen 1945: v jižních Čechách*. Soubor dokumentárních fotografií (fotokopie).

Příloha č. 12 Výzva třeboňského národního výboru k obyvatelstvu z 8. května 1945.

Výzva k obyvatelstvu.

Vstupujeme do nejkritičtější situace. Velitel německé vojenské posádky v Třeboni prohlásil dnes Okresnímu Národnímu výboru, že ručí plně za udržení pořádku v městě Třeboni, ale jen za předpokladu, že rostrpčená německá branná moc, jejíž části bydlí nebo budou procházeti okrese, nebude nijak provokována ani úsměšky, ani posuňky, ani poznámkami, ani nějakým napadením nebo jakýmkoliv jiným způsobem nebo činností.

Jinak použije německé branné moc proti našemu obyvatelstvu
všech zbraní a došlo by k velkému zbytečnému krvoprolití.

Totéž platí nejen pro město Třeboň, ale i pro naše celé území. Zabraňte zbytečným stritím životů! — Národní výbory, udržte pořádek — musíme vyhovět.
Neuposlechnete-li, nikdo Vám nepomůže. Zdárajeme ještě jednou:

Nařizujeme zachování naprostého klidu
v zájmu Vašem osobním i v zájmu obyvatelstva našeho okresu.
Rodiče, poučte v tomto směru co nejdůležitěji své příslušníky rodiny, aby za všech okolností dodrželi tuto výzvu.

Na ulicích se zdržujte jen v těch nejn nutnějších případech a nevoďte bloučků.

Situace je opravdu nejkritičtější.

V Třeboni dne 8. května 1945. JOSEF KOSTEČKA v. r.

Za Okresní Národní výbor:

VÁCLAV BAMBULE v. r.
KAREL VITHA v. r.
Plukovník KLUZÁK v. r.
Štábní kapitán PLZÁK v. r.

V tiskárně Jan Pech v Třeboni.

Zdroj: *Květen 1945: v jižních Čechách*. Soubor dokumentárních fotografií (fotokopie).

Příloha č. 13 Pamětní deska v Panské ulici v Jindřichově Hradci připomínající události z 5. května 1945.



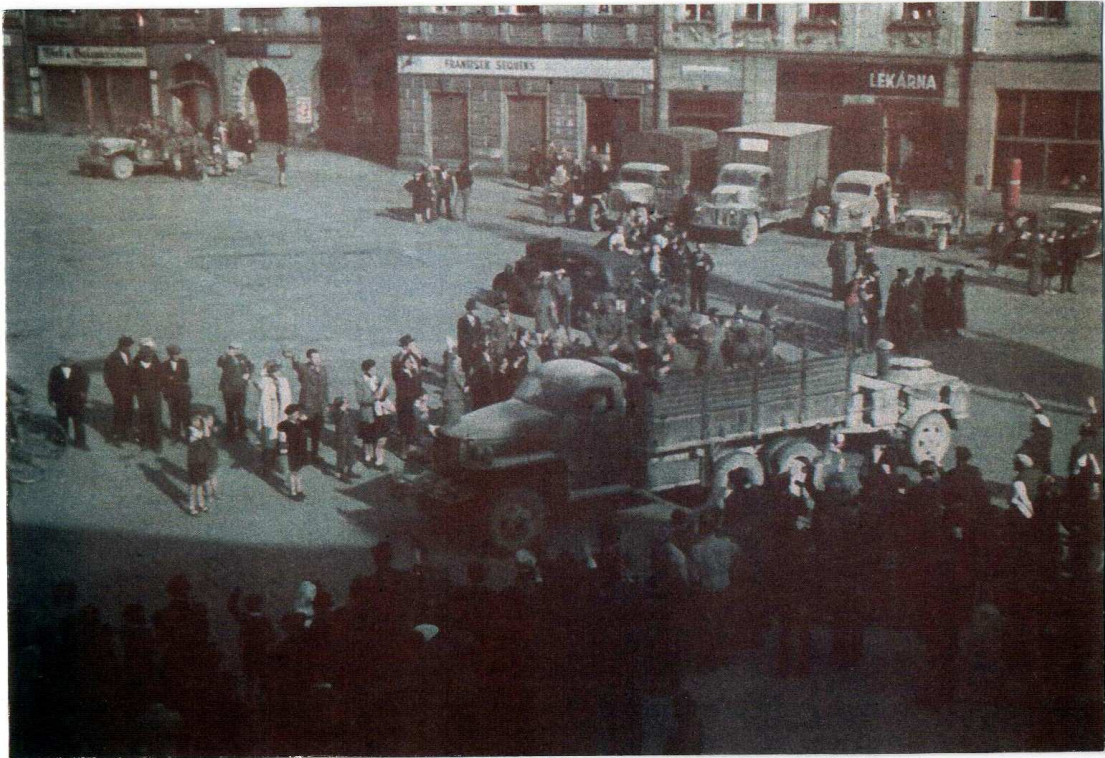
Zdroj: soukromá sbírka.

Příloha č. 14 Charakteristický obrázek příjezdu Rudé armády v květnu 1945 do Československa (Třeboň).



Zdroj: soukromá sbírka.

Příloha č. 15 Barevná fotografie slavnostního vítání projíždějících jednotek Rudé armády (J. Hradec)



Zdroj: soukromá sbírka.

Příloha č. 16 Vrak nákladního automobilu Opel Blitz před Třeboní. Jedná se o zbytek německé ozbrojené kolony, která se zde v noci z 9. na 10. května 1945 dostala pod palbu sovětského děla.



Zdroj: soukromá sbírka.

Příloha č. 17 Německý tank King Tiger, který zapadl 10. května 1945 u Třeboně.
Z vojensko-technického pohledu další unikátní stroj na Jindřichohradecku.



Zdroj: soukromá sbírka.

Příloha č. 18 Pohled na příhraniční vesnici Romava z 20. let 20. století. Jedná se o jednu z vesnic v jindřichohradeckém příhraničí, která byla po skončení války vylidněna a vlivem následujících historických událostí na přelomu 40. a 50. let zanikla.



Zdroj: <http://www.zanikleobce.cz>.

Příloha č. 19 V současné době připomíná existenci obce Romava pouze tento skromný kříž uprostřed hlubokého lesa a nedaleká pamětní cedule.



Zdroj: soukromá sbírka.

Příloha č. 20 Náhrobek jednoho z původních židovských obyvatel Jindřichova Hradce, pohřbeného in memoriam po skončení války (židovský hřbitov, J. Hradec).



Zdroj: soukromá sbírka.

